

UNIVERZITET SINGIDUNUM BEOGRAD

Departman za poslediplomske studije

MAGISTARSKI RAD

**ODRŽIVI RAZVOJ TURISTIČKE DESTINACIJE
„ĐERDAP“**

Mentor:

Prof. dr Verka Jovanović

Kandidat:

Lela Barbarić 15/06

Beograd, 2014.

S A D R Ź A J

UVOD I METODOLOGIJA RADA.....	2
I DEO - KONCEPCIJA I OSTVARIVANJE	
ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA	6
1. ZNAČAJ ODRŽIVOG RAZVOJA I NASTANAK KONCEPTA ODRŽIVOG TURIZMA.....	6
2. KARAKTERISTIKE ODRŽIVOG RAZVOJA TURISTIČKE DESTINACIJE	9
2.1. Pojam i karakteristike turističke destinacije	9
2.2. Noseći kapacitet turističke destinacije.....	11
2.3. Upravljanje i usmeravanje razvoja	12
2.3.1. Upravljanje zaštićenim područjem na primeru NP „Đerdap“	15
3. GEOGRAFSKI INFORMACIONI SISTEMI U FUNKCIJI ODRŽIVOG	
RAZVOJA TURIZMA.....	22
3.1. Nastanak i faze razvoja.....	22
3.2. Komponente i osnovne GIS funkcije.....	24
3.3. Primena GIS-a u turizmu	29
II DEO - TURISTIČKA DESTINACIJA „ĐERDAP“	31
1. TURISTIČKO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ	31
2. TERITORIJALNI OBUHVAT.....	32
3. STANOVNIŠTVO, NASELJA I SOCIJALNI RAZVOJ	34
4. SAOBRAĆAJ I KOMUNIKACIJE	36
5. PRIRODNI I ANTROPOGENI TURISTIČKI RESURSI.....	36
5.1. Prirodni resursi kao komponenta turističkog razvoja	37
5.1.1. Geomorfološki resursi	37
5.1.2. Hidrološki resursi	38
5.1.3. Resurs klime	41
5.2. Zaštićena prirodna dobra na području destinacije	41
5.3. Antropogeni resursi značajni za razvoj turizma	44
5.3.1. Tradicionalni događaji i manifestacije	49
5.4. Stanje i zaštita životne sredine na području destinacije	52
6. PRIVREDNI RAZVOJ	54
7. ORGANIZACIONI OKVIR RAZVOJA TURIZMA	61
7.1. Institucionalni okvir i učesnici	61
7.2. Materijalna baza razvoja turizma	64
7.2.1. Turistička infrastruktura	64
7.2.2. Smeštajni kapaciteti.....	74
7.3. Turistički promet	80
8. SVODNA OCENA SITUACIONE ANALIZE	
TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“	83
III DEO - PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR ODRŽIVOG RAZVOJA	
TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“	84
1. PROSTORNI PLAN KAO PLANSKI OKVIR ODRŽIVOG	
RAZVOJA TURISTIČKE DESTINACIJE	85

2. STRATEGIJSKI OKVIR RAZVOJA TURIZMA NA NACIONALNOM I LOKALNOM NIVOU	87
3. ZNAČAJ MASTER PLANOVA ZA RAZVOJ TURISTIČKE DESTINACIJE	95
3.1. Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“	96
3.2. Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“	96
3.3. Master plan održivog razvoja ruralnog turizma Srbije	97
4. ODNOS PLANSKIH DOKUMENATA OD ZNAČAJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“	97
IV DEO - ANALIZA PROJEKATA OD ZNAČAJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ TD „ĐERDAP“ (REZULTATI ISTRAŽIVANJA)	99
1. PROJEKAT ZAŠTITE I REVITALIZACIJE ARHEOLOŠKOG LOKALITETA „LEPENSKI VIR“	100
1.1. Sažet prikaz prethodnog stanja	100
1.2. Osnovna ideja projekta	102
1.3. Ciljevi projekta	105
1.4. Poslovno - upravljački model	106
1.5. Procena uticaja projekta	108
1.6. Održivost rezultata i efekti projekta	109
2. REVITALIZACIJA GOLUBAČKE TVRĐAVE	112
2.1. Prikaz postojećeg stanja	112
2.2. Osnovna ideja projekta	113
2.3. Ciljevi projekta	116
2.4. Poslovno – upravljački model	116
2.5. Vizija razvoja turizma - plan za turističko aktiviranje Golubačke tvrđave	117
3. OSTALI PROJEKTI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA	119
3.1. Kulturne rute Srednjeg i Donjeg Podunavlja	119
3.2. Projekti Kamping asocijacije Srbije	121
3.2.1. Razvoj ekoturizma u zaštićenim prirodnim područjima Donjeg Podunavlja	121
3.2.2. Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima	122
3.3. Donje Podunavlje – lepše lice turizma	123
3.4. Program prekogranične saradnje Bugarska – Srbija „Veni, vino, vici“	124
3.5. Dunavska niska bisera	125
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	126
LITERATURA I OSTALI IZVORI	128
PRILOZI	133
PRILOG 1. SPISAK TABELA	133
PRILOG 2. SPISAK GRAFIKONA	133
PRILOG 3. SPISAK SLIKA	134

UVOD

Održivi razvoj predstavlja skladan odnos zaštite životne sredine i privrednog napretka, kojim se obezbeđuje da prirodno bogatstvo naše planete ostane sačuvano i za buduće naraštaje. Drugim rečima, održivi razvoj predstavlja generalno usmerenje, težnju da se stvori bolji svet, balansirajući socijalne, ekonomske i faktore zaštite životne sredine.

Pod održivim razvojem turizma podrazumeva se razvoj turizma koji zadovoljava potrebe turista, turističkih destinacija i svih učesnika u turizmu, uz očuvanje i uvećavanje potencijala za korišćenje turističkih resursa u budućnosti. On podrazumeva slobodu turističkih kretanja, zadovoljenje ekonomskih, društvenih i estetskih potreba, uz održavanje karakteristika prirodnog i društvenog okruženja i kulturno-istorijskog nasleđa, tj. unapređenje kvaliteta života ljudi u okviru mogućnosti ekosistema koji nas okružuje.

Bitno je naglasiti da održivi razvoj turizma destinacije zavisi od mogućnosti nosioca razvoja destinacije da uspešno razvija, upravlja i promovise turističke resurse u destinaciji, kao i da uspostavi kontrolu prilikom upravljanja i usmeravanja turističkih aktivnosti od strane nadležnih institucija i organizacija na nacionalnom i lokalnom nivou (nosioca i implementatora turističke politike). U tom smislu, sve više se javlja potreba za uspostavljanjem informacionog sistema za podršku odlučivanju, sa adekvatnom bazom podataka koja će predstavljati fundamentalnu, stabilnu, sporo promenljivu karakteristiku sistema, objekte u sistemu i njihove međusobne veze, sa mogućnošću korišćenja i analize podataka, bez obzira na vremensku distancu.

Razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija je promenio način, tačnost i brzinu donošenja odluka. Geografske informacije podržavaju donošenje takozvanih „odluka bez greške“ i mogu biti upotrebljene pri donošenju strateških, taktičkih i operativnih odluka. U informacijama o biznisu integrisano je oko 80% geografskih podataka različitog stepena složenosti – od najjednostavnijih znanja o imenima i adresama ulica do višestrukih poslovnih akcija koje možemo da pratimo i analiziramo u realnom vremenu.¹

Upotrebom geografskih informacionih sistema veliki broj informacija u okviru turističke delatnosti može biti smešten u raznim analognim i digitalnim oblicima, što doprinosi korišćenju turističkih informacija na integrisan način, čime se smanjuje vreme potrebno da se odgovori na neki upit ili zahtev turističke tražnje.

Turistička destinacija „Đerdap“ predstavlja značajno turističko područje čiji se potencijali zasnivaju na povoljnom geo-saobraćajnom položaju međunarodnog vodnog puta E 80 - Dunav (Panevropski koridor VII) koji predstavlja najatraktivniju kružnu liniju u Evropi, prirodnih i kulturnih vrednosti Nacionalnog parka „Đerdap“ i njegove okoline.

Turistička destinacija „Đerdap“ obuhvata delove područja pet opština istočne Srbije: Golubac, Kučevo, Majdanpek, Kladovo i Negotin. Pripada podunavskoj geografskoj oblasti, nalazi se u blizini Istočnog mediteranskog pravca, jednog od tri ključna turistička toka u Evropi i rečnog koridora Rajna-Majna-Dunav i graniči se sa Rumunijom.

Karakteristike Dunava prvenstveno kao plovnog koridora, ali i vodnog, ekološkog, kulturnog i turističkog koridora, koji ulaskom u Đerdapsku klisuru

¹ Jovanović V., Đurđev B., Srdić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Beograd, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, str. 103.

protiče kroz najatraktivniji deo svoga toka, pružaju pogodnosti za razvoj većeg broja turističkih proizvoda i aktivnosti (nautički turizam, odmor i aktivnosti u očuvanoj prirodi, interesovanje za kulturno-istorijsko nasleđe i dr). Specifičnosti ovog područja ogledaju se u ogromnim potencijalima za razvoj aktivnosti proizvoda posebnih interesa² koji čine blage aktivnosti u vidu kampovanja, pešačenja, biciklizma (biciklistički koridor EuroVelo 6), rečnih ekspedicija, ribolova, lova i grubih aktivnosti kao što su: vožnja kajakom, paraglajding, rafting, proučavanje kanjona ili pećina.

Izgradnjom hidroelektane „Đerdap“ došlo je do potapanja jednog dela priobalnog pojasa Dunava. Pretpostavlja se da je ispod vodene površine u mulju Đerdapskog jezera ostalo kulturno nasleđe neprocenjive vrednosti, nedostupno i nama i budućim generacijama.³ Činjenica da je potopljeno područje ostalo neistraženo, atrakciju može predstavljati i učešće pod stručnom kontrolom, turista u arheološkim „otkrivanjima“ još neobrađenih a identifikovanih objekata, kao i eventualna dopunska podvodna istraživanja potopljenih, praistorijskih, antičkih i rimskih lokaliteta.

U Nacionalnom parku „Đerdap“ se izdvaja 12 rezervata prirode poput Velikog i Malog Štrbca, Čoka Njalte, prirodnog arboretuma sa preko 40 drvenastih vrsta, Ciganskog potoka koji je zbog prisustva autohtonih orahovih šuma poznat i kao orahova dolina i kanjona Boljetinske reke kao spomenika geo-nasleđa.⁴

Obilje vode, šuma, divljači i povoljna klima na ovom delu toka Dunava, bili su razlog stalnog prisustva čoveka i razvoja različitih kultura. O tome svedoče mnogi arheološki nalazi i kulturno istorijski spomenici počev od neolitskog naselja Lepenski vir, srednjovekovnog utvrđenja Golubački grad, ostataka Rimskog limesa, Trajanove table, Trajanovog mosta, rimskog i ranovizantijskog naselja i utvrđenja Dijana na Karatašu, srednjovekovne nekropole Čezave i rimskog i ranovizantijskog utvrđenja Saldum, praistorijskog naselja Kožica (V-IV vek pre n.e), ranovizantijskog utvrđenja Bosman (VI vek n.e), crkve Sokolice, praistorijskog, antičkog i srednjovekovnog nalazišta Gospođin vir (I-II vek) i nalazišta manastira Gospođin vir, (ostaci višeslojnih naselja koji pripadaju praistorijskim periodima, ostaci stražare iz rimskog perioda i srednjovekovna crkva sa nekropolom), do brojnih očuvanih primera narodne slovenske arhitekture⁵.

Realizacija projekata iz oblasti turizma od posebnog je značaja za održivi razvoj turističke destinacije „Đerdap“. Uvidom u različite relevantne izvore podataka, poput dokumentacije nadležnih ministarstva za poslove turizma, nevladinih organizacija i asocijacija za razvoj turizma, interneta, lokalnih strategija i studija opravdanosti, konstatovano je da su na području destinacije završeni ili su u toku brojni projekti čija realizacija, nezavisno od vrednosti projekta, pruža znatan doprinos održivom razvoju područja.

² Maksin M., 2012, „Turizam i prostor“, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 176.

³ Nenad R., Vasoje V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri Beograd, str. 10.

⁴ Amidžić I., 2005, „Nacionalni parkovi Srbije“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, str. 25.

⁵ Nenad R., Vasoje V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri Beograd, str. 34.

PREDMET, CILJ, HIPOTEZE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

I Predmet istraživanja:

1) Identifikacija turističkih vrednosti prostora koji obuhvata područje na kome se nalazi visoka koncentracija prirodnih i antropogenih turističkih resursa, u različitom stepenu zaštite, značajnih za održivi razvoj turističke destinacije „Đerdap“.

2) Sagledavanje podrške planskog i strateškog osnova i prioriteta sa aspekta održivog razvoja turističke destinacije „Đerdap“.

II Cilj istraživanja:

Cilj je da se analiziraju glavne karakteristike i specifičnosti turističke destinacije „Đerdap“, odnosno svi elementi koji se mogu koristiti prilikom identifikacije turističkih vrednosti prostora, uz ukazivanje na značaj implementacije i koordinacije planskog i strateškog okvira razvoja, značaja upravljanja i usmeravanja razvoja turizma, radi uspostavljanja održivog razvoja turističke destinacije.

III Hipoteze istraživanja:

H - 1 Za održivi razvoj turističke destinacije „Đerdap“, u smislu turističke vrednosti, najveći značaj imaju reka Dunav, Nacionalni park „Đerdap“ i kulturno – istorijsko nasleđe, koja daju osnovnu fizionomiju prostoru, definišući turističke funkcije područja, odnosno lokaliteta.

H - 2 Mogućnosti razvoja održivog turizma u velikoj meri uslovljene su kvalitetom životne sredine, očuvanošću i atraktivnošću prirodnog i kulturnog nasleđa i drugih vrednosti, dobara i resursa.

H - 3 Planskim i strateškim osnovom obezbeđena je podrška održivom razvoju turizma, ali su nedovoljno razvijeni modeli institucionalne podrške za implementaciju istih.

IV Metode istraživanja:

Tokom sprovođenja istraživanja primenjene su komparativna i deskriptivna metoda, metode teorijske analize različitih izvora dostupnih podataka kao što su: stručna literatura, statistički i kartografski podaci, zakonski i planski razvojni dokumenti iz oblasti turizma, master i akcioni planovi, analiza zainteresovanih strana i svodna ocena situacione analize.

Radi potvrđivanja prve hipoteze prema kojoj su glavni turistički potencijali posmatranog prostora reka Dunav, Nacionalni park „Đerdap“ i kulturno-istorijsko nasleđe, u radu je korišćena metoda empirijskog istraživanja i deskriptivna statistika.

U cilu dobijanja novih uvida u vezi sa hipotezom prema kojoj se planskim i strateškim osnovom obezbeđuje podrška održivom razvoju turističke destinacije „Đerdap“, analizirana su sledeća dokumenta: Prostorni plan područja posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“, Strategija razvoja turizma Republike Srbije, Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, Master plan kulturnoistorijske

rute „Putevima rimskih careva“, Master plan održivog razvoja ruralnog turizma Srbije, lokalne strategije održivog razvoja opština Golubac, Kučevo, Majdanpek, Kladovo i Negotin. Komparativnom i kauzalnom metodom izvršena je analiza sličnosti i razlika radi utvrđivanja uzročno-posledičnih veza između pojedinih pojava, u cilju izvođenja zaključaka o postojećem stanju i tendencijama daljeg održivog razvoja turističke destinacije „Đerdap“.

Pored navedenih metoda istraživanja korišćena je metoda teorijske obrade empirijskih podataka, koja podrazumeva, raščlanjavanje, upoređivanje i sintezu prikupljenih podataka. Korišćenje ovog metoda istraživanja omogućava nam da teorijska rešenja i postavke uporedimo sa praksom i ustanovimo neophodnost dugoročnih usaglašenih sistemskih rešenja na republičkom i lokalnom nivou, uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih formi koje mogu da preuzmu rizik upravljanja destinacijom, usmere razvoj destinacije i organizuju turističke subjekte u destinaciji, radi uspostavljanja održivog razvoja turističke destinacije „Đerdap“.

Struktura rada

Rad se sastoji iz uvodnog dela, četiri poglavlja, zaključnih razmatranja i priloga. Uvodni deo sadrži predmet i cilj istraživanja. Zatim sledi postavljanje hipoteza i predstavljanje metoda korišćenih za formiranje mišljenja i zaključka, kao i očekivani istraživačko-naučni doprinos koji se očekuje izradom magistarskog rada.

Prvi deo rada odnosi se na značaj održivog razvoja i nastanak koncepta održivog turizma, karakteristike održivog turizma i ulogu geografskih informacionih sistema u funkciji održivog razvoja turizma.

U drugom delu rada analizirani su prirodni i antropogeni turistički resursi turističke destinacije „Đerdap“, privredni razvoj destinacije, institucionalni okvir i učesnici razvoja turizma, materijalna baza razvoja turizma i prikazana je svodna ocena situacione analize turističke destinacije „Đerdap“.

Treći deo sadrži planski okvir održivog razvoja turističke destinacije „Đerdap“, sa osvrtom na Prostorni plan Republike Srbije i strategijski okvir razvoja turizma na nacionalnom i lokalnom nivou, značaj master planova za razvoj turističke destinacije i odnos planskih dokumenata od značaja za razvoj turističke destinacije „Đerdap“.

U četvrtom delu rada prikazani su rezultati istraživanja analiziranih projekata značajnih za održivi razvoj turističke destinacije „Đerdap“.

Očekivani doprinos

Istraživačko-naučni doprinos koji se očekuje izradom magistarske teze je sledeći:

- Definisanje glavnih turističkih vrednosti i specifičnosti turističke destinacije „Đerdap“.

- Analiza stanja i razvoja turističke destinacije „Đerdap“ iz perspektive planske podrške, kao polazišta za prevazilaženje barijera koje koče razvoj održivog turizma u ovoj destinaciji.

- Ukazivanje na značaj usklađivanja planskih rešenja u oblasti turizma i zaštite životne sredine i uspostavljanja modela institucionalne podrške za implementaciju planskih dokumenata.

I DEO

KONCEPCIJA I OSTVARIVANJE ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

1. Značaj održivog razvoja i nastanak koncepta održivog turizma

U okviru održivog razvoja smatra se da ekonomski razvoj, društveni razvoj i zaštita životne sredine predstavljaju međuzavisne i međusobno pomažuće komponente održivog razvoja, što je odgovarajući okvir za usmeravanje napora na dostizanju višeg kvaliteta života za sve ljude. Kvalitet života i blagostanje su pod uticajima kako ekonomskih tako i neekonomskih činilaca: dohotka, stanja zdravlja ljudi, nivoa obrazovanja, kulturne raznovrsnosti, kvaliteta životne sredine, lepote prirode i dr.⁶

Značaj održivog razvoja ogleda se u ekonomskom razvoju koji je envajermentalno podoban i socijalno prihvatljiv.

Tokom osamdesetih godina 20. veka dolazi do promena u razumevanju razvoja. Dolazi do otklona od dominacije koncepta ekonomskog rasta i razvoja, pa se ekonomski razvoj usmerava na sociokulturne i ekološke komponente.⁷

U to vreme (1987), Svetska komisija za životnu sredinu i razvoj (World Commision on Environment and Development – WCED), poznata i kao **Bruntlendova komisija** (Brundtland Commision), objavljuje izveštaj „**Naša zajednička budućnost**“ (Our Common Future), u kome se po prvi put skreće pažnja javnosti na značaj održivog razvoja ukazivanjem na opasnost koja pretila ljudima i našoj planeti od politike ekonomskog rasta koji ne uzima u obzir mogućnosti regeneracije planete Zemlje.⁸ Ova komisija definisala je održivi razvoj kao razvoj kojim se ispunjavaju potrebe sadašnjosti, bez uskraćivanja mogućnosti budućim generacijama da zadovolje svoje potrebe.

Slika 1. Dokument
„Naša zajednička budućnost“ (Our
Common Future)

Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Our_Common_Future (Posećeno 10.08.2014)

Po mišljenju Bruntlend komisije, pod održivim razvojem ne podrazumeva se fiksirano stanje harmonije, već proces u kojem se stvara sklad iskorišćavanja resursa,

⁶ „Odgovorni i održivi razvoj turizma u XXI veku - Agenda 21 za turističku privredu i Opšti etički kodeks u turizmu“, 2001, Centar za odgovorni i održivi razvoj turizma CenORT, Beograd. str. 9.

⁷ Maksin M., Pucar M., Milijć S., Korać M., 2011, „Održivi razvoj turizma u Evropskoj Uniji i Srbiji, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije“, Beograd, str. 18.

⁸ http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf (Posećeno 10.08.2014)

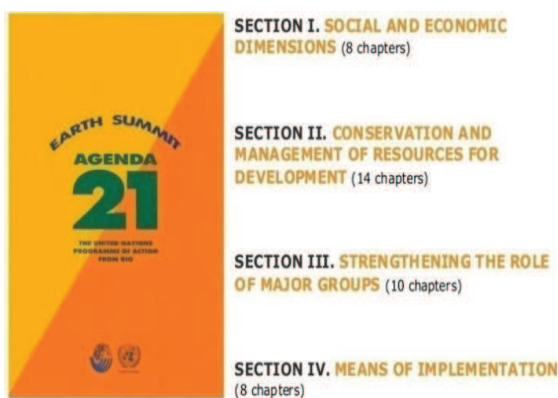
usmeravanja investicija, pravca tehnološkog razvoja i institucionalnih promena sa sadašnjim i budućim potrebama.⁹

Nakon ove Komisije, održivi razvoj počinje da zauzima značajno mesto na listi prioriteta međunarodnih političkih i društvenih aktivnosti, te se može reći da mu danas pripada centralno mesto kada se razmatraju dugoročne perspektive opstanka i napretka čovečanstva.

Takođe, značajnu prekretnicu u smislu ozbiljnijeg angažovanja svetske zajednice na problemu ukupnog razvoja, predstavlja Konferencija UN o zaštiti životne sredine i razvoju (The United Nation Conference on Environment and Development - UNCED), poznata kao **Svetski samit o životnoj sredini i razvoju UN** ili Zemaljski samit, održana **1992. godine u Rio de Žaneiru** (Brazil). na kome je po prvi put ukazano na povezanost razvoja i zaštite životne sredine.

Samitu je prisustvovalo blizu 10.000 zvaničnih predstavnika iz oko 150 zemalja, uključujući i 116 nacionalnih političkih lidera. O toku samita izveštavalo je preko 7.000 novinara. Na samitu su usvojene preporuke Bruntlendove komisije. Svetski samit 1992. godine uspeo je utoliko što je po prvi put povezao pitanja razvoja i zaštite životne sredine.¹⁰

Slika 2. Dokument „Agenda 21“

Izvor: [www. http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21](http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21)
(Posećeno 10.08.2014)

Na Samitu u Riju je usvojeno i potpisano nekoliko važnih dokumenata, među kojima je Deklaracija o životnoj sredini i razvoju – poznatija kao Rio deklaracija, Konvencija o promeni klime, Konvencija o biološkoj raznovrsnosti, Princip o upravljanju, zaštiti i održivom razvoju svih tipova šuma, kao i **Akcioni plan održivog razvoja za 21. vek – nazvan Agenda 21.**

U Agendi 21 na oko 500 stranica nalazi se 40 poglavlja – od teme siromaštva, zaštite atmosfere, šuma, vodenih resursa, preko zdravstva, poljoprivrede, ekološki zdravog upravljanja biotehnologijom, do pitanja odlaganja otpada.¹¹

U dokumentu je posebna pažnja posvećena deci i omladini, ženama, poljoprivrednicima i preduzetnicima. Ujedinjene nacije su preuzele na sebe da pomažu ovim grupama, što je predstavljalo značajnu razliku u odnosu na dotadašnju praksu.¹²

Pet godina nakon donošenja Agende 21 (1992), u Njujorku je održana **Konferencija Rio + 5**, na kojoj je zaključeno da je u zaštiti naše planete postignut

⁹ Popescu J., 2011, „Menadžment turističke destinacije“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za hotelijerski i turistički menadžment, Beograd, str. 10.

¹⁰ <http://static.astronomija.co.rs/suncsist/planete/zemlja/razvoj/razvoj.htm> (Posećeno 10.08.2014) i http://sr.wikipedia.org/sr/Zemaljski_samit (Posećeno 10.08.2014)

¹¹ Stojić Karanović E., 2007, Izvorni naučni rad „Regionalna i prekogranična saradnja za održivi razvoj Srbije“, UDK: 353.1.001.6 (497.11), Bibliid 0025-8555,59(2007), Vol. LIX, br. 2-3, str. 343.

¹² http://sr.wikipedia.org/sr/Agenda_21 (Posećeno 10.08.2014)

mali napredak, a 10 godina nakon Samita u Riju (2002. godine), u **Johanesburgu** je održan **Svetski samit o održivom razvoju (Rio + 10)**, na kome je utvrđen **plan za implementaciju Agende 21**. Na samitu je učestvovalo više od 60.000 delegata, aktivista ekoloških organizacija, predstavnika velikih svetskih kompanija i preko 170 svetskih lidera.¹³

U tim dokumentima definisane su tri međuzavisne dimenzije održivog razvoja:¹⁴

- **envajeronmentalna održivost** – podrazumeva razvoj kompatibilan sa održavanjem osnovnih ekoloških procesa i biološke raznovrsnosti, očuvanjem prirodnog nasleđa i prirodnih turističkih resursa, zaštitom i racionalnim korišćenjem prirodnih resursa i zaštitom životne sredine,

- **sociokulturna održivost** – podrazumeva razvoj koji uvažava socijalnu jednakost i pruža jednake mogućnosti svima, podržava očuvanje i jačanje socijalnog integriteta, kulturnog identiteta i tradicionalnih vrednosti lokalne zajednice,

- **ekonomska održivost** – podrazumeva ekonomski efikasan razvoj turizma i turističke destinacije i finansijsku podršku implementaciji izabrane strategije održivog razvoja.

Posebnu dimenziju održivosti predstavlja politička održivost.

Turizam je među prvim industrijama prihvatio odgovornost i uključio se svojim programima u zaštitu prirodnih resursa i okruženja, s obzirom da kvalitet destinacija koje turisti traže i posećuju predstavlja jednu od opredeljujućih motivacija za turistička putovanja.

Tako je, kao nastavak Agende 21, nastala **Agenda 21 za turističku privredu** (Agenda 21 for the Travel & Tourism Industry: Towards Environmentally Sustainable Development), usvojena 1996. godine od strane Svetske Turističke Organizacije (The World Tourism Organization - WTO), Zemaljskog saveta (The Earth Council - EC) i Svetskog Saveta za Putovanja i Turizam (The World Travel & Tourism Council - WTTC), kao dokument za implementaciju ciljeva iz Agende 21 iz 1992. godine, u sektoru turizma.¹⁵

Cilj ovog dokumenta je da pomogne organima vlada nadležnima za turizam, nacionalnim turističkim organizacijama, poslovnim udruženjima i preduzećima u oblasti turizma da ostvare svoje potencijale u cilju dostizanja održivog razvoja na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

Sumirajući gore navedeno možemo zaključiti da se pod odgovornim i održivim razvojem turizma smatra razvoj turizma koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista, turističkih destinacija i svih učesnika u turizmu, uz istovremeno očuvanje i uvećavanje mogućnosti korišćenja turističkih resursa u budućnosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe, odnosno unapređuje kvaliteta života ljudi (turista i lokalnog stanovništva) u okviru mogućnosti ekosistema koji nas okružuje.

Održivi razvoj se manifestuje i u tehnološkom domenu, koji postaje osnovi faktor razvoja privrede i društva, zahvaljujući neograničenim mogućnostima naučno-tehničkog progressa.

¹³ Stojić Karanović E., 2007, Izvorni naučni rad „Regionalna i prekogranična saradnja za održivi razvoj Srbije“, UDK: 353.1.001.6(497.11), Biblid 0025-8555,59(2007),Vol. LIX, br. 2-3, str. 345.

¹⁴ Maksin. M., Pucar M., Milijić. S, Korać M., 2009, „Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu“, Beograd, str. 21.

¹⁵ Maksin. M., Pucar M., Milijić. S, Korać M., 2011, „Održivi razvoj turizma u Evropskoj uniji i Srbiji, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije“, Beograd, str. 36.

2. Karakteristike održivog razvoja turističke destinacije

2.1. Pojam i karakteristike turističke destinacije

Pojam turističke destinacije

Reč destinacija potiče iz latinskog jezika (*destinatio*) i označava određenje, opredeljenje, namenu i krajnji cilj. Novija objašnjenja ovoga pojma na engleskom jeziku (iz kojeg je preuzet u sve druge jezike) označava destinaciju kao „mesto u koje stvar ili osoba idu, kraj putovanja“.¹⁶

Ovaj pojam je našao široku primenu i u turističkoj teoriji i praksi. Tako i UNWTO, uzimajući u obzir prostornu determinantu, definiše turističku destinaciju kao značajno mesto koje se posećuje tokom putovanja, te razlikuje tri vrste turističkih destinacija: udaljenu (najudaljenije mesto u odnosu na mesto stanovanja), glavnu (mesto gde je provedeno najviše vremena) i motivacionu destinaciju (mesto koje posetilac smatra primarnim ciljem posete).¹⁷

U još savremenijim pristupima turističkoj destinaciji se prilazi ne samo kao prostornoj oblasti koju posećuju i koriste turisti, nezavisno od njenih administrativnih i fizičkih granica, već se akcenat stavlja i na skup različitih komponenti koje zajedničkim delovanjem obezbeđuju zadovoljavanje želja, interesa i potreba turista. Prema nekim autorima, turistička destinacija je lokacija skupa atraktivnosti i odnosnih turističkih objekata i usluga koje turista ili grupa turista bira da poseti ili koju ponuda odabira da promovise, odnosno kao područje sa različitim prirodnim svojstvima, karakteristikama ili atraktivnostima koje privlače nelokalne posetioce – turiste i izletnike.¹⁸

Pod pojmom održivosti turističke destinacije podrazumeva se njena sposobnost da uporedo sa težnjom za postizanje konkurentnosti na turističkom tržištu održava kvalitet svojih prirodnih, društvenih, kulturnih i envajeronmentalnih resursa.

Najsazetiju definiciju daje Zakon o turizmu Republike Srbije, prema čijim odrednicama turistička destinacija predstavlja odredište turističkog putovanja koje svojom opremljenošću omogućava prihvata i boravak turista.

Karakteristike turističke destinacije

Prema Rodžeru Karteru, destinacijskom menadžeru Svetske Turističke Organizacije, turističku destinaciju karakteriše šest osnovnih elemenata.¹⁹

1. Atrakcije - prirodne i društvene atraktivnosti u prostoru koje mogu biti na bilo koji način privlačne za turiste. One su uzrok i razlog dolaska i posete turista i u žiži su njihovog interesovanja (primarni cilj).

2. Pogodnosti - širok spektar receptivnih sadržaja i usluga, smeštajnih kapaciteta i drugih objekata koji su, pored ostalog, u službi boravka gostiju (osnovna infrastruktura, komunalne usluge, javni prevoz, putevi, smeštaj, ugostiteljstvo, trgovina, zanatstvo, sportski tereni, vodiči, brojne informacije i dr).

¹⁶ Popesku J., 2011, „Menadžment turističke destinacije“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za hotelijerski i turistički menadžment, Beograd, str. 25.

¹⁷ Živković R., 2009, „Ponašanje i zaštita potrošača u turizmu“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Beograd, str. 13.

¹⁸ Popesku J., 2011, „Menadžment turističke destinacije“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za hotelijerski i turistički menadžment, Beograd, str. 26.

¹⁹ <http://www.turizamiputovanja.com/turisticka-destinacija/> (Posećeno 10.08.2014)

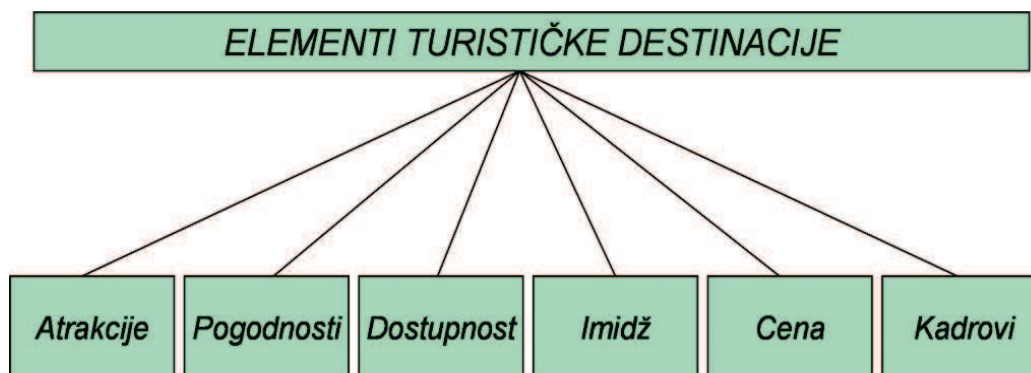
3. Dostupnost - ogleda se u turističko-geografskom položaju destinacije, saobraćajnoj infrastrukturi i saobraćajnim vezama sa emitivnim tržištima (lokalni prevoz, međunarodni saobraćajni terminali), ali i u viznom režimu, uslovima za ulazak u zemlju i dr.

4. Imidž - jedinstvena slika (ugled) destinacije na tržištu presudna je u privlačenju pažnje potencijalnih gostiju. Nije dovoljno da destinacija raspolaže kvalitetnim asortimanom atrakcija i pratećim pogodnostima ukoliko potencijalni posetioči nisu svesni toga. Pored jedinstvenosti, atraktivnosti i znamenitosti destinacije, važnu ulogu u njenom imidžu imaju i kvalitet životne sredine i briga o njenom očuvanju, bezbednost, nivo i kvalitet usluga, ljubaznost lokalnog stanovništva i dr. Država ima nezamenljivu ulogu u stvaranju pozitivne slike destinacije, ali značajnu ulogu u kreiranju imidža imaju i aktivnosti marketniga, e – marketinga, brendiranja i naravno – mediji.

5. Cena - važan aspekt konkurentnosti destinacije. S obzirom na kompleksnost turističke ponude, različiti su i faktori koji utiču na formiranje cena na turističkom tržištu.

6. Kadrovi - značaj kadrova u turizmu je veoma veliki jer je turizam radno intenzivna delatnost. I pored savremenih tehnologija, rezervacionih i informacionih sistema koji pružaju brojne usluge turistima, zamenjujući ljudski rad, lični kontakt raznih turističkih kadrova (radnici u agenciji, osoblje hotela, vodiči, zaposleni u ugostiteljstvu, trgovini,...) i turista je nešto na čemu se temelji i počiva turistička industrija.

Grafikon 1. Šematski prikaz osnovnih elemenata turističke destinacije

Izvor: www.turizamiputovanja.com/turisticka-destinacija/ (Posećeno 10.08.2014)

Takođe, potrebno je istaći značaj stabilnosti političke situacije u zemlji i okruženju i stanje ljudskih prava lokalnog stanovništva za održivi razvoj turističke destinacije.

Sa aspekta širokih mogućnosti za razvoj održivog turizma, područje destinacije „Đerdap“ predstavlja izuzetno atraktivnu i dostupnu turističku destinaciju. Intenziviranje aktivnosti na modernizaciji postojeće i izgradnji nove infrastrukture i suprastrukture, unapređenju kvaliteta ponude proizvoda i usluga, kao i poboljšanju komunikacije lokalnih organizacija i asocijacija sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama, i drugim relevantnim subjektima, znatno će doprineti stvaranju imidža i popularizaciji ovog prostora kao turističke destinacije.

2.2. Noseći kapacitet turističke destinacije

Ukupna održivost turističke destinacije je u neposrednoj vezi sa ostvarivanjem ravnoteže između, s jedne strane, tipa i obima turističkih aktivnosti u destinaciji i s druge strane, kapaciteta prirodnih i stvorenih resursa. **Veličina takozvanih nosećih kapaciteta je ključna za pitanje zaštite životne sredine i održiv razvoj.**

Noseći kapacitet se koristi kao pokazatelj uticaja turizma na životnu sredinu i predstavlja veoma važnu komponentu u planiranju prostornog razvoja turizma.

Može se posmatrati i kao mehanizam za postavljanje standarda održivog turizma u određenoj oblasti.²⁰

U planiranju i upravljanju održivim razvojem **granični/noseći kapacitet** turističkog prostora (područja, naselja i centra) se poistovećuje sa nosećim kapacitetom (turističkog) područja, naselja i centra i predstavlja sintezni iskaz.²¹

- **kapaciteta prostora i životne sredine** – maksimalan obim i intenzitet korišćenja prostora i resursa koji ne dovodi do degradacije prostora, poremećaja u ekosistemima i zagađenja životne sredine,

- **sociokulturnog kapaciteta** – maksimalno prihvatljiv kapacitet turističkih sadržaja, intenzitet korišćenja prostora i koncentracije turista koji ne narušavaju način života, kulturu, vrednosti i identitet lokalne zajednice,

- **psihološkog kapaciteta** – maksimalan obim i intenzitet korišćenja prostora koji ne dovodi do pada kvaliteta turističkog doživljaja,

- **ekonomski kapacitet** – minimalno prihvatljiv obim razvoja turizma koji obezbeđuje ekonomski efikasan razvoj.

Svaki od pomenutih kapaciteta je kompleksan, sa izraženim međusobnim prožimanjem i promenljiv kroz vreme i zavisao od aspekta planiranja i upravljanja.

Prema tumačenju Federacije prirode i nacionalnih parkova noseći kapacitet predstavlja sposobnost ekosistema da se samoodržava i podstiče razvoj ljudskih aktivnosti bez negativnih povratnih efekata.²²

Ukoliko je moguće odrediti realan broj turista koji određeno područje može da prihvati, a da ne dođe do problema prezasićenosti, u tom slučaju je moguće kontrolisati razvoj turizma tako što se nikada neće dozvoliti prekoračenje tog broja.²³

Jednom rečju, noseći kapacitet datog prostora se odnosi na maksimalno korišćenje svake turističke destinacije bez izazivanja negativnih posledica po resurse, smanjivanje zadovoljstva potrošača ili izazivanje suprotnih efekata u odnosu na lokalno stanovništvo, društvo, privredu i kulturu jedne oblasti.²⁴

Osnovni problem koji se javlja jeste nepostojanje određene metodologije, odnosno modela za izračunavanje nosećeg kapaciteta neke turističke destinacije, tako da većina autora / organizacija koristi različite standarde do kojih dolaze na osnovu empirijskih iskustava.

²⁰ Studija regionalnog razvoja turizma Potisja „Turizam i aktivnosti slobodnog vremena u funkciji održivog razvoja Potisja“, 2010, Fakultet za sport i turizam – TIMS, Novi Sad, str.122.

²¹ Maksin M., 2010, „Granični kapacitet turističkog prostora“, 6. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2010, Univerzitet Sinergija, Bjeljina.

²² Jovičić D., 2000, „Turizam i životna sredina-koncepcija održivog razvoja“, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 32-35.

²³ Genov G., „Upravljanje turističkim destinacijama na lokalnom nivou“, Ministarstvo trgovine, turizma i usluga RS, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment - Univerzitet Singidunum, Powerpoint prezentacija, Beograd.

²⁴ Popesku J., 2011, „Menadžment turističke destinacije“, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 95.

Ono što je zajedničko svim metodologijama, odnosno modelima za izračunavanje nosećeg kapaciteta jeste da su nepotpuni i da se ne mogu primeniti na ceo prostor, kao što je i u slučaju turističke destinacije „Đerdap“, jer nijedan prostor nije homogena prostorna celina, već je skup različitih lokaliteta (prirodnih sredina) za koje je karakteristično da imaju različit stepen ekološke osetljivosti na destrukciju od strane turista, tako da su i njihovi noseći kapaciteti različiti.

2.3. Upravljanje i usmeravanje razvoja

Upravljanje (regulacija) razvojem označava sistem legitimnog uticanja na ponašanje pojedinaca i društvenih / interesnih grupa prema prethodno postavljenim ciljevima.

Usmeravanje razvoja obuhvata objedinjen i koordiniran sistem kontrole, „od gore prema dole“ i „od dole prema gore”.²⁵

Prema Strategiji razvoja turizma Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 91/2006) i Zakonu o turizmu („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - dr. zakoni i 93/2012), upravljanje destinacijom predstavlja jedan od značajnijih faktora razvoja njene konkurentnosti.

U smislu ekonomskog napretka na lokalnom nivou, uspešan razvoj turističke destinacije je važan jer obezbeđuje zaposlenost i prihode lokalnom stanovništvu, opštini, a posledično doprinosi i sveukupnom ekonomskom razvoju regiona. Turističke destinacije kojima se uspešno upravlja privlače buduće investitore, te svojim razvojem unapređuju imidž destinacije, a time i kvalitet života za lokalno stanovništvo.²⁶

Upravljanje razvojem turističke destinacije (destinacijski menadžment) može se definisati kao poslovna aktivnost koja, po modelu partnerstva, spaja i koordinira rad različitih poslovnih i drugih subjekata iz javnog i privatnog sektora u okruženju.

U razvoju svake turističke destinacije učestvuju više specifičnih grupa aktera koji se mogu nazvati i interesnim grupama ili stakeholderima (stakeholder). Kako bi se turistički proizvod smatrao objedinjenim ili integrisanim, mora de se ostvari međuzavisnost i partnerstvo između ključnih učesnika u održivom razvoju turizma, pre svega iz oblasti poslovnog sektora, ali i javnih i civilnih struktura na određenoj destinaciji, što je u suštini jedan od preduslova za uspešnost tog procesa.

Kao glavni učesnici mogu biti izdvojeni: **javni sektor** (organi i institucije na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou), **turistička privreda, razni oblici asocijacija** (profesionalna udruženja, nevladine organizacije i dr.), **lokalno stanovništvo, mediji i turisti**.

Uključivanje svih učesnika turističke privrede u proces planiranja i razvoja može se postići na različite načine, a jedan od najčešćih je formiranje profesionalnih udruženja i asocijacija, čime bi se stvorio okvir međusobne saradnje, uz istovremeno ravnomerno raspoređivanje opterećenja na sve učesnike u turizmu.

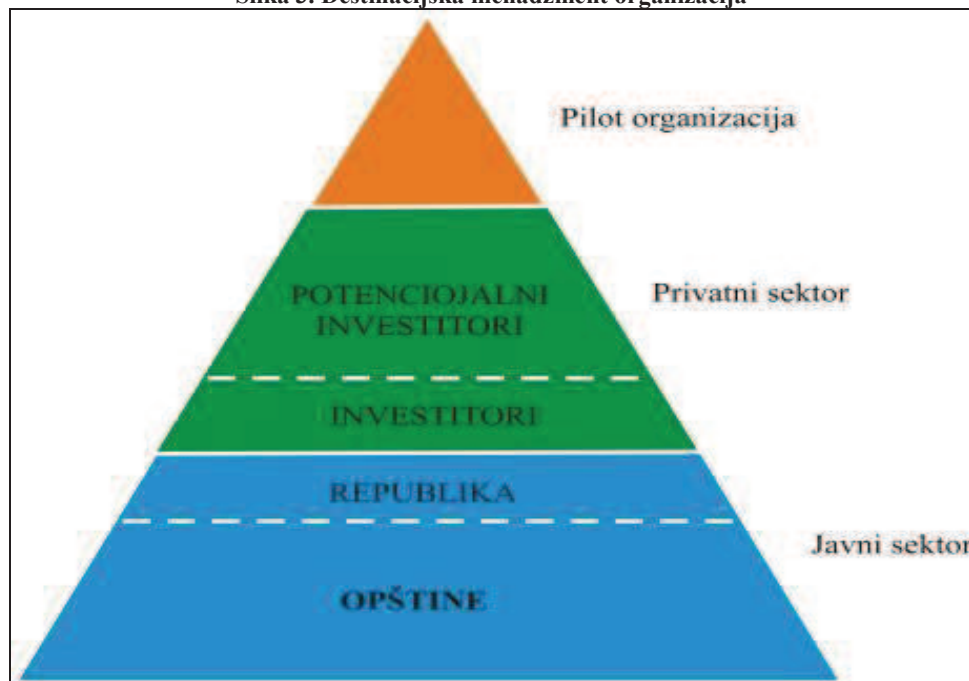
Uspostavljanjem javno-privatnih partnerstava, formirale bi se organizacije za upravljanje turističkom destinacijom, to jest destinacijske menadžment organizacije (DMO), za koje kod nas postoji dobra zakonska osnova. One predstavljaju najnoviji koncept organizacionog funkcionisanja upravljanja destinacijom i uključuju učesnike

²⁵ Maksin M., 2012, „Turizam i prostor”, Univerzitet Singidunum, Fakultet za hotelijerski i turistički menadžment, Beograd, str. 193.

²⁶ http://www.rzzlatibor.co.rs/psd/publikacije/predlog_modela.pdf (Posećeno 10.08.2014)

iz javnog i privatnog sektora koji deluju po modelu partnerstva i u smislu zastupljenosti i u smislu finansiranja.²⁷

Slika 3. Destinacijska menadžment organizacija

Izvor: Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“ 2006:396

Prateći važnije trendove na međunarodnom tržištu, a saglasno raspoloživoj resursnoj osnovi i dostignutom nivou razvijenosti, **tendencije u upravljanju i usmeravanju razvoja turizma** na području turističke destinacije „Đerdap“ u skladu sa planskim rešenjima, utvrđene su za sledeće prioritetne aktivnosti:²⁸

1. Kompletiranje i intenziviranje postojeće turističke ponude

Prioritetne aktivnosti:

1.1. konsolidacija opremljenosti kapaciteta i bolja organizacija korišćenja postojeće turističke ponude u Golupcu, Donjem Milanovcu i Kladovu,

1.2. funkcionalno integrisanje ponude u prostoru (dunavsko priobalje sa Đerdapskim jezerom i Nacionalnim parkom, arheološkim nalazištem Lepenski vir, Golubačkom tvrđavom, EuroVelom 6 itd.),

1.3. modernizacija i komercijalizacija postojećih i potencijalnih smeštajnih kapaciteta u skladu sa međunarodnim standardima i trendovima u turizmu i hotelijerstvu,

1.4. uređenje izletničkih, biciklističkih, pešačkih i planinarskih staza i ribolovnih terena,

1.5. zaustavljanje pojava neplanske izgradnje na području NP,

1.6. transformacija zona vikend izgradnje u potencijalna turistička sela.

²⁷ Popesku J., 2009, „Destinacijske menadžment organizacije kao oblik upravljanja razvojem turističkih destinacija“, 1. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2009, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, str. 255.

²⁸ PPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd, str. 121.

2. Izgradnja i uređenje novih sadržaja u fukciji turizma

Prioritetne aktivnosti:

2.1. komunalno uređenje turističkih mesta i punktova i izgradnja novih smeštajnih kapaciteta; unapređenje postojećih objekata javnih službi i namenska izgradnja višefunkcionalnih (javnih i privatnih) objekata u skladu sa potrebama stacionarnih korisnika i turista,

2.2. realizacija nautičko-turističke infrastruktura na Dunavu: marina (Golubac, Donji Milanovac, Kladovo, nautički centar Porečki zaliv), pristana (Golubačka tvrđava, Lepenski vir - Tekija) i drugih sadržaja za turiste (vizitorski centri u Golupcu, Lepenskom viru i Donjem Milanovcu, i dr),

2.3. uređenje deonice Puta rimskih imperatora, sa turističkim punktovima (pet domusa u prvoj fazi, od koji jedan na području Kladovo, tri na području Majdanpeka i jedan na području Golupca),

2.4. realizacija raznovrsnih sadržaja ponude u brdsko-planinskom zaleđu Nacionalnog parka (prostoru Kučajskih planina, Deli Jovana, Homoljskih planina, Miroča), sa pretežnom ponudom u letnjoj sezoni (planinarske i izletničke ture, jahanje, turizam specijalnih interesovanja i dr),

2.5. realizacija prve deonice panoramskog puta,

2.6. gradnja turističkih objekata uz poštovanje principa: integracije ekoloških i turističkih aktivnosti; bio-klimatske arhitekture i ekoloških kriterijuma; korišćenja obnovljivih izvora energije i naprednih tehnika gradnje usaglašenih sa pejzažom,

2.7. razvoj ruralnog turizma u opštini Negotin – sela brdske zone, vinogradarske zone i ravničarske zone; opštini Kladovo – razvoj etno-sela; opštini Majdanpek – sela u priobalju i blizini Dunava, brdskoj zoni i selima koja imaju značajnu arheološku građu.

3. Izrada razvojnih dokumenata i institucionalno organizovanje

Prioritetne aktivnosti:

3.1. izrada planskih i investicionih dokumenata (urbanističkih planova, arhitektonsko-građevinskih i drugih projekata) za izgradnju i uređenje turističkih lokaliteta,

3.2. ostvarivanje organizovane saradnje među obuhvaćenim opštinama, kao i saradnje sa susednim opštinama, velikim gradovima, privrednim, kulturnim i drugim organizacijama i institucijama za razvoj turizma; ostvarivanje prekogranične saradnje u razvoju privrede i turizma sa Republikom Rumunijom na državnom i lokalnom nivou,

3.3. formiranje informacionog sistema u turizmu, uvođenje monitoringa razvoja turizma i njegovog uticaja na okruženje, promocija Nacionalnog parka i turističke destinacije Donje Podunavlje,

3.4 integralni razvoj turističke ponude kroz saradnju turističkih organizacija, doo za razvoj turizma „Tvrđava Golubački grad“, doo za razvoj turizma „Dobrodošli u Lepenski vir“, JP „Nacionalni park Đerdap“, i drugih subjekata razvoja.

3.5 obezbeđenje poreskih i infrastrukturnih olakšica za investiranje u otvaranje malih i srednjih preduzeća, posebno za preduzetničko angažovanje u turizmu, poljoprivredi i pratećim delatnostima, uključujući animiranje stanovništva na radu u inostranstvu za povratak na imanja i ulaganja u oživljavanje lokalne privrede.

Za područje turističke destinacije „Đerdap“ je karakteristično da bazu turističke organizovanosti još uvek čine turističke organizacije opština Golubac, Kučevo, Majdanpek, Kladovo i Negotin koje predstavljaju sponu između javnog i privatnog sektora i drugih delatnosti koje su od značaja za razvoj turizma.

Turističke organizacije se jednim delom bave i agencijskom delatnošću (iznajmljivanje slobodnih kapaciteta, prihvata turisti, servisne usluge, organizacija manifestacija i dr).

Za hotelsku industriju i restoraterstvo je karakteristično odsustvo svake vrste organizovanosti na lokalnom nivou i prihvatanje organizacije na nacionalnom nivou, kako bi se preko cehovskih udruženja borili za ostvarenje interesa na lokalnom i nacionalnom nivou (poreska politika, podsticaji, lokalni razvoj, itd).

Upravljanje zaštićenim područjima na području turističke destinacije „Đerdap“ povereno je Javnom preduzeću „Nacionalni park Đerdap“.

2.3.1. Upravljanje zaštićenim područjem na primeru NP „Đerdap“

Saglasno Zakonu o zaštiti prirode („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010 i 91/2010- ispr.), u zaštićena područja, kao deo zaštićenih prirodnih dobara, spadaju: strogi rezervati prirode, specijalni rezervat prirode, nacionalni park, spomenik prirode, zaštićeno stanište, predeo izuzetnih odlika i park prirode.

Prema podacima Zavoda za zaštitu prirode, u Srbiji su pod zaštitom 463 zaštićena područja (oko 530.700 ha), što pokriva oko 6% teritorije Republike.

Vodeća institucija u pogledu očuvanja, zaštite i unapređenja ovim područjima u Republici Srbiji je JP „Srbijašume“ koje upravlja nad 41% ovih površina, tj. nad 97 zaštićenih područja.²⁹

Koncept upravljanja Nacionalnim parkom „Đerdap“ (NP „Đerdap“), zasniva se na zaštiti prirodnih vrednosti i resursa, ukupne biološke i geološke raznovrsnosti, kao i zadovoljenju naučnih, obrazovnih, kulturnih, turističkih, obrazovnih i rekreativnih potreba, u skladu sa načelima zaštite prirode i održivog razvoja.

Planom upravljanja određuje se način sprovođenja zaštite, korišćenja i upravljanja zaštićenim područjem, smernice i prioriteti za zaštitu i očuvanje prirodnih vrednosti zaštićenog područja, kao i razvojne smernice, uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva, pri čemu su pravna lica, preduzetnici i fizička lica dužna da obavljaju delatnosti u zaštićenom području u skladu sa planom upravljanja.

Upravljač donosi Plan upravljanja u skladu sa članom 53. Zakona o zaštiti prirode, sa periodom važenja od 10 godina, a na koji saglasnost daje Ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine uz prethodno pribavljanje uslova Zavoda za zaštitu prirode Republike Srbije. Plan upravljanja sprovodi se kroz godišnje programe i planove zaštite i očuvanja zaštićenog područja. Izrađen je na osnovu nacrtu Prostornog plana područja posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“ (PPPPN NP „Đerdap“) i nacrtu Zakona o Nacionalnom parku „Đerdap“.³⁰

Upravljanje zaštićenim područjem NP „Đerdap“ povereno je Javnom preduzeću „Nacionalni park Đerdap“ (JP „NP Đerdap“), koje je osnovano 5. juna 1989. godine kao preduzeće za zaštitu i razvoj NP „Đerdap“. U skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima od 1993. godine ovo preduzeće posluje kao javno preduzeće sa sedištem u Donjem Milanovcu.³¹

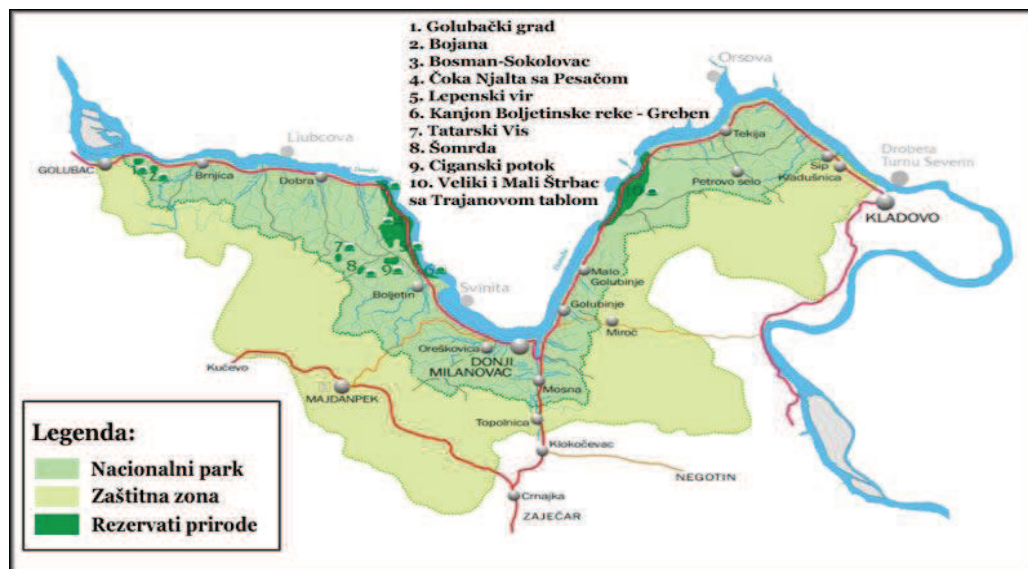
²⁹ <http://www.srbijasume.rs/upravzasprir.html> (Posećeno 08.09.2014)

³⁰ Plan upravljanja Nacionalnim parkom Đerdap za period 2011-2020. godine, 2012, JP NP „Đerdap“, Donji Milanovac, str. 5.

³¹ www.virtuelnimuzejdunava.rs/serbia/informations/pe-djerdap-national-park-.499.html (Posećeno 20.08.2014)

Zaštićeno područje kojim upravlja JP „NP Đerdap“, obuhvata površinu od 63.800 ha, na desnoj obali Dunava u dužini od 100 km, od srednjovekovne tvrđave Golubački grad do antičkog utvrđenja Diana kod Karataša, širine pojasa 2 - 6 km.

Slika 4. Mapa NP „Đerdap“, zona zaštite i rezervati prirode

Izvor: <http://www.geografija.rs/nacionalni-parkovi/djerdap/derdap-proglasenje-i-zone-zastite/>
(Posećeno 08.09.2014)

Kriterijumi zaštite i razvoja NP „Đerdap“ zasnivaju se na principima zaštite biološke raznovrsnosti, zaštite i unapređenja posebnih prirodnih i kulturnih vrednosti, kontrolisanog i mudrog korišćenja prirodnih resursa, održivog razvoja područja, odnosno zone uticaja, na lokalnom i regionalnom nivou uz uvažavanje socio-ekonomskih faktora i kvaliteta življenja lokalnog stanovništva, usklađivanja dozvoljenih vidova korišćenja prirodnih resursa sa potrebama zaštite i očuvanja prirodnog dobra i razvijanje principa usklađenog razvoja i korišćenja.

Osnovni ciljevi upravljanja NP „Đerdap“:

- očuvanje, zaštita i unapređenje lokaliteta posebnih prirodnih vrednosti i retkosti i njihovo namensko korišćenje za naučna istraživanja, edukaciju, prezentaciju javnosti i rekreaciju, u skladu sa ekološkim potencijalima područja,
- očuvanje, zaštita i unapređivanje predeonih i ambijentalnih vrednosti područja uključujući floru, faunu, zemljište, vodu, vazduh, šume, pašnjake i livade, lovnu i ribolovnu faunu, uz njihovo namensko korišćenje na principima održivog razvoja,
- očuvanje, zaštita i unapređenje kulturno-istorijskog nasleđa NP „Đerdap“,
- organizovana, multidisciplinarna i dugoročna naučna istraživanja Parka, edukacija stanovništva, prezentacija i popularizacija vrednosti Parka,
- sistemskim upravljanjem, kontrolom i nadzorom vršiti sprečavanje narušavanja i degradacije Parka,
- usmereni razvoj postojećih i novih aktivnosti zasnovanih na potencijalima i tradiciji zaštićenog područja i neposrednog okruženja, razvoj turizma, sporta, rekreacije u skladu sa funkcijama Parka,

- uspostavljanje svih vidova saradnje sa korisnicima područja nacionalnog parka i lokalnim zajednicama u cilju optimalnog korišćenja područja.

JP „NP Đerdap“ je, u skladu sa osnovnim ciljevima upravljanja Nacionalnim parkom i ovlašćenjem iz Zakona o zaštiti životne sredine, donelo Pravilnik o unutrašnjem redu kojim se uređuju način i uslovi kretanja, boravka i ponašanja posetilaca u NP „Đerdap“.³²

U obavljanju poslova zaštite i razvoja Preduzeće je ovlašćeno da:

- utvrđuje uslove i način korišćenja prirodnih dobara, kao i uslov za obavljanje naučno-istraživačkih radova, fotografisanje i snimanje prostora i postavljanje privremenih objekata,
- obavlja stručne poslove koji se odnose na zaštitu i razvoj, vodi podatke, analize i drugu dokumentaciju iz okvira delatnosti, kao i podatke za izradu prostornih i urbanističkih planova i uređenja lokacija,
- vrši nadzor nad sprovođenjem utvrđenih uslova i mera zaštite prirode,
- zaključuje ugovore o pravu službenosti na zemljištu kojim upravlja,
- vrši monitoring na prirodnim vrednostima i kulturnim dobrima i kontroliše i obavlja naučno-istraživačke radove.

Finansiranje zaštićenog područja

U skladu sa članom 69. Zakona o zaštiti prirode sredstva za finansiranje zaštićenog područja obezbeđuju se iz:

- sredstava budžeta Republike Srbije, autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave,
- sredstava Fonda za zaštitu životne sredine,
- naknada za korišćenje zaštićenog područja,
- prihoda ostvarenih u obavljanju delatnosti i upravljanja zaštićenim područjem,
- sredstava obezbeđenih za realizaciju programa, planova i projekata u oblasti zaštite prirode,
- donacija, poklona i pomoći,
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Sva privredna društva i druga pravna lica preduzetnici i građani (korisnici) koji koriste pogodnosti Nacionalnog parka kao zaštićenog područja i njegove vrednosti, koji obavljaju delatnost na području parka, ili na drugi način iskorišćavaju ovo zaštićeno dobro ili svojim radnjama nanose štetu u skladu sa Odlukom o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“,³³ plaćaju naknadu JP „NP Đerdap“, kao upravljaču zaštićenog dobra i to za:

- delatnosti iz oblasti turizma, ugostiteljstva, izgradnje, eksploatacije mineralnih sirovina, trgovine, transporta, distribucije, prenosa, telekomunikacija, snimanja, vodoprivrede, rudarstva i energetike, saobraćaja, korišćenja divlje flore i faune,
- korišćenje posebno uređenih terena u Nacionalnom parku, ili pogodnih terena za određene namene,
- korišćenje imena i znaka Nacionalnog parka,
- korišćenje usluga koje pruža Javno preduzeće.

³² Informator o radu JP „NP Đerdap“, 2014, JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac, str. 16.

³³ http://www.npdjerdap.org/publikacije/odluka_o_naknadama_2011.pdf (Posećeno 22.08.2014)

U nastavku teksta u tabelarnom prilogu prikazan je izvod iz Odluke o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“:

Tabela 1. Naknade prema nameni, jedinici mere i obračunskom periodu za delatnost turizma, ugostiteljstva, sporta i rekreacije

I NAKNADA ZA OBAVLJANJE ODREĐENE DELATNOSTI U PARKU I KORIŠĆENJE NJEGOVIH PRIRODNIH VREDNOSTI, RESURSA PROSTORA			
Namena	Jedinica mere	Obračunski period	Visina naknade u RSD
1) TURIZAM			
1.1. Za delatnost turističkog, lovnog, nautičkog i sl. posredovanja u zaštićenom području	po posl. sedištu reg.jedinice	godina	10.000
1.2. Marine na vodi i suvom, i pristaništa	po objektu	godina	10.000
1.3. Izletničko plovni objekti za panoramsko razgledanje	po jedinici	po plovnom objektu	30.000
1.4. Katamarani i gliseri i drugi plovni objekti do 9 metara za sopstvene potrebe	po jedinici	dan	100
1.5. Čamci, za sopstvene potrebe i za obavljanje delatnosti	po jedinici	godišnje	1.000
2) UGOSTITELJSTVO			
2.1. Hotel, motel, apartman i slično	mere	godina	800
2.2. Hosteli, odmarališta	ležaj	godina	500
2.3. Pansioni, planinarski domovi, kuće, sobe, i sl.	ležaj	godina	400
2.4. Kampovi	po metru ²	godina	10
II NAKNADA ZA KORIŠĆENJE POSEBNO UREĐENIH TERENA ILI TERENA POGODNIH ZA ODREĐENE NAMENE			
Namena	Jedinica mere	Obračunski period	Visina naknade u RSD
8) SPORT I REKREACIJA			
8.1. Sportski tereni, igrališta, bazeni, plaže i drugi sportski tereni	po m ²	godina	10
Tereni pogodni za određene namene			
8.2. Postavljanje košnica	postavka	godina	150
8.3. Vlasnik ili korisnik parkinga	po m ²	godina	30
8.4. Vlasnik ili korisnik privremenog objekta kamp kućice na državnom zemljištu	po objektu	godina	1.000

Izvor: http://www.npdjerdap.org/publikacije/odluka_o_naknadama_2011.pdf (Posećeno 22.08.2014)

Saglasnost na Odluku o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“, daje ministarstvo u čijoj se nadležnosti nalaze poslovi iz oblasti zaštite životne sredine.

Sredstva ostvarena naplatom naknade JP „NP Đerdap“ vodi na posebnom računu i koristi za zaštitu, razvoj i unapređenje zaštićenog područja, odnosno za sprovođenje plana i programa upravljanja u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti prirode.

Slika 5. Saglasnost na Odluku o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“

 РЕПУБЛИКА СРБИЈА МИНИСТАРСТВО ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ПРОСТОРНОГ ПЛАНИРАЊА Ослатрохки брегиди 1 11010 Нови Београд Тел: +381 (0)1 31-320-70 / Факс: +381 (0)1 31-394 / www.msk.gov.rs	REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING 1, Oslatdrokh bregida St. 11010 Novi Beograd Tel: +381 (0)1 31-320-70 / Fax: +381 (0)1 31-394 / www.msk.gov.rs	 ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ „Национални парк ЂЕРДАП“ б.г.г. Доњи Милановац
--	--	---

Бр/№: 401-00-02195/2010-03
Датум/Date: 27.12.2010. године

ПРЕМЕТ	14.01.2011
Орг. јед.	1. јед.
1. јед.	1. јед.
1. јед.	1. јед.

На основу члана 70. став 7. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 36/09, 88/10 и 91/10-исправка), Министарство животне средине и просторног планирања даје

САГЛАСНОСТ
на
Одлуку о накнадима за коришћење заштићеног подручја
„Национални парк Ђердап“

Образложење:

Јавно предузеће „Национални парк Ђердап“, Доњи Милановац (у даљем тексту: јавно предузеће), као управљач тог заштићеног подручја, доставило је досиеом број 2951 од 1.10.2010. године Министарству животне средине и просторног планирања Одлуку о накнадима за коришћење заштићеног подручја „Национални парк Ђердап“ на сагласност (у даљем тексту: одлука). Одлуку је донео управни одбор јавног предузећа на седници одржаној 22. септембра 2010. године.

Разматрајући одлуку, Министарство животне средине и просторног планирања је установило да су предмет и основне накнаде и начин њиховог обрачуна и наплате утврђени у складу са чланом 70. ст. 2, 4. и 5. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“, бр. 36/09, 88/10 и 91/10-исправка) и Уредбом о блиским критеријумима, начину обрачуна и поступку наплате накнаде за коришћење заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 43/10).

Пре објављивања одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије“ потребно је да јавно предузеће у сарадњи са овим министарством изврши правно-техничку редакцију текста.

Достављено:
ДП „Национални парк Ђердап“,
21208 Доњи Милановац,
Краља Петра I 14а
+ Архива

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР
по овлашћеном министра
број 021-01-8/10-01
14.01.2011. године
Београд
Борис Ђурић

Izvor: http://www.npdjerdap.org/publikacije/odluka_o_naknadama_2011.pd (Posećeno 22.08.2014)

Javno preduzeće pruža turističke usluge posetiocima/zainteresovanim licima kao što su:

- vožnja gliserom Đerdapskim jezerom sa vodičem Javnog preduzeća,
- korišćenje terenskog vozila za obilazak područja NP „Đerdap“,
- poseta vizitorskom centru,

- posmatranje ptica u prirodi, uz stručnu pratnju dipl. biologa – ornitologa Javnog preduzeća,
 - obilazak vidikovaca.
- Cene usluga koje pruža JP „NP Đerdap“ određene su Odlukom o izmenama i dopunama odluke o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“.³⁴

Tabela 2. Cenovnik turističkih usluga JP „NP Đerdap“³⁵

Namena	Jedinica mere	Obračunski period	Visina naknade u RSD
1.1. Ulaznice u Vizitorski centar NP „Đerdap“ u Donjem Milanovcu - individualna	ulaznica/po osobi		120
1.2. Ulaznica na vidikovac Kovilovo, po osobi	ulaznica/po osobi		120
1.3. Ulaznica u vizitorski centar Ploče, po osobi	ulaznica/po osobi		120
1.4. Ulaznica na vidikovac Mali Štrbac, po osobi	ulaznica/po osobi		120
1.5. Ulaznica na vidikovac Veliki Štrbac, po osobi	ulaznica/po osobi		120
Za organizovanu posetu i razgledanje sva 4 lokaliteta: Kovilovo, Ploče, Mali Štrbac i Veliki Štrbac, za grupu preko 10 posetilaca, odobrava se popust 50%.			
1.6. Posmatranje ptica u prirodi, uz stručnu pratnju dipl. biologa – ornitologa JP „NP Đerdap“, 1-5 osoba do 4 sata (korišćenje dvogleda i teleskopa za posmatranje, bez korišćenja terenskog vozila)		sat	2.400

Izvor: Informator o radu JP „NP Đerdap“, 2014, JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac, str. 22.

Ukupno procenjena sredstva za finansiranje NP „Đerdap“ za period 2011-2020. godine iznose 1.898.124.000 dinara, a po godinama:³⁶

2011. -----	95.010.000
2012. -----	193.771.000
2013. -----	201.200.000
2014. -----	180.910.000
2015. -----	185.238.000
2016. -----	191.238.000
2017. -----	198.528.000
2018. -----	214.520.000
2019. -----	212.430.000
2020. -----	224.672.000
Ukupno -----	1.898.124.000

³⁴ Informator o radu JP „NP Đerdap“, 2014, JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac, str. 22.

³⁵ Isto, str.22

³⁶ Plan upravljanja NP „Đerdap“ za period 2011-2020. godina, 2012, JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac, str. 38.

Tabela 3. Pregled finansijskih sredstava za sprovođenje Plana upravljanja u periodu 2011-2020. godine

Активност	ПРОЦЕЊЕНИ ИЗНОС										Σ
	2011.	2012.	2013.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
A Чување, одржавање и презентација	76.759	121.605	127.730	127.730	134.105	140.558	147.298	154.340	161.700	169.392	1.361.217
A.1 Чуварска служба (трошкови службе, nabavka sredstava rada)	15.700	25.706	26.992	26.992	28.341	29.758	31.246	32.808	34.449	36.171	288.163
A.2 Одржавање	51.841	78.648	82.580	82.580	86.709	91.045	95.597	100.377	105.396	110.666	885.439
A.3 Спровођење управљачких докумената	4.303	10.096	10.500	10.500	11.000	11.500	12.000	12.500	13.000	13.500	108.899
A.4 Сарадња са корисницима	820	2.000	2.200	2.200	2.400	2.600	2.800	3.000	3.200	3.400	24.620
A.5 Презентација	416	720	756	756	800	800	800	800	800	800	7.448
A.6 Популарizација Националног парка Ђердап	1.477	2.235	2.347	2.347	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	23.406
A.7 Едукација	122	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	9.122
A.8 Међународна сарадња	2.080	1.150	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300	13.630
A.9 Обележавање еколошких датума		50	55	55	55	55	55	55	55	55	490
B Управљање посетиоцима	69	30.774	30.330	20.330	20.330	20.330	20.330	20.330	20.330	20.330	203.483
B.1 Центри за посетиоце		30.474	30.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	200.474
B.2 Штампање материјала и израда других предмета који су у функцији управљања посетиоцима	69	300	330	330	330	330	330	330	330	330	3.009
B Регулисате имовинско-правних односа	300	800	400	400	400	400	400	400	400	400	4.300
Г Праћење и унапређење стања	7.028	16.174	15.300	17.050	17.050	17.050	17.050	17.050	17.050	17.050	157.852
Г.1 Мониторинг	65	150	300	550	550	550	550	550	550	550	4.365
Г.2 Научно-истраживачке активности	6.318	13.484	13.000	14.000	14.500	14.500	14.500	14.500	14.500	14.500	133.802
Г.3 Унапређење стања	645	2.540	2.000	2.500	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	19.685
Д Уређење простора	10.700	22.318	26.450	14.400	12.950	11.900	12.450	21.400	11.950	16.500	161.018
Д.1 Инфраструктура	3.420	5.634	8.000	8.000	7.500	6.500	7.000	6.000	6.500	7.500	66.054
Д.2 Шумарство	7.280	16.228	18.000	6.000	5.000	5.000	5.000	15.000	5.000	5.000	87.508
Д.3 Радови на уређењу простора		456	450	400	450	400	450	400	450	4.000	7.456
Е Остали послови	154	2.100	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	10.254
Е.1 Развој информационог система	154	2.100	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	10.254
УКУПНО	95.010	193.771	201.210	180.910	185.835	191.238	198.528	214.520	212.430	224.672	1.898.124

Izvor: http://www.npdjerdap.org/publikacije/dokumenta_2012/ppu_npdj_2011_2012.pdf (Posećeno 20.08.2014)

Budžetska sredstva planiraju se, pre svega, za sufinansiranje projekata koji pružaju podršku čuvanju i održavanju zaštićenog područja i zaštiti ključnih prirodnih vrednosti.

U toku planskog perioda, po potrebi vršiće se revizija ukupne sume planiranih sredstava, što će biti definisano godišnjim programima upravljanja.

Upravljač može da ostvaruje i sredstva po osnovu naplate naknade za upotrebu motornog vozila na javnom putu kroz zaštićeno područje, kao što je to i organizovano u Nacionalnom parku „Tara“.

Ulazna stanica može imati i objekte, sredstva, opremu i lica za potrebe održavanja javnog puta i bezbednosti saobraćaja. Kada se na ulaznoj stanici vrši naplata naknade, upravljač zaštićenog područja dužan je da naplatu organizuje tako da obezbedi protok vozila sa što manjim zastojem, a u skladu sa saobraćajno-tehničkim uslovima koje utvrđuje upravljač javnog puta u postupku izdavanja saglasnosti.³⁷

U NP „Đerdap“ posetioci/turisti ulaze kroz tri primarna (Golubački grad, Diana Karataš, Topolnica) i dva sekundarna ulaza (Majdanpečki put, Miroč).

³⁷ Amidžić L., 2011, „Vodič za upravljanje zaštićenim područjima“, Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja, Fondacija za ekološke akcije „Green Limes“, Beograd, str. 116.

Slika 6. Ulaz u NP „Đerdap“ – primarni ulaz Golubački grad

Izvor: <http://www.fotothing.com/sirenans/photo/a8279a821c9d8c80b6b0aa1f83d4080d/>
(Posećeno 20.08.2014)

Ni na jednom od ulaza ne postoji ulazna recepcija, punkt Parka, tako da posetioци informacije o Parku mogu dobiti u info centrima lokalanih turističkih organizacija u Golupcu, Donjem Milanovcu i Kladovu, kao i u organizacionim jedinicama JP „NP Đerdap“ u Dobri i Tekiji, odnosno sedištu JP „NP Đerdap“ u Donjem Milanovcu. Kretanje posetilaca kroz Park moguće je individualno i grupno uz korišćenje različitih prevoznih sredstava.

3. Geografski informacioni sistemi u funkciji održivog razvoja turizma

3.1. Nastanak i faze razvoja

Geografski informacioni sistem (GIS) je nastao kao potreba za preciznim sagledavanjem procesa u realnom geosistemu gde rastu složenost događaja i potreba za pravovremenom kontrolom i upravljanjem. Njihov razvoj je spregnut sa napretkom računarske tehnike, namenskog softvera i digitalne kartografije. U temelju GIS-a je tehnologija za bazične operacije merenja, kartiranja i analize realnog, odnosno geografskog prostora.³⁸

Naučne discipline koje se bave izradom karata, kao što su geodezija, fotogrametrija i kartografija, razvile su moćan opseg sredstava za preciznu registraciju i preciznu prezentaciju položaja i osobina (obično nazvanim atributima), jasno definisanih prirodnih i antropomorfnih pojava.³⁹

³⁸ Jovanović V., Đurđev B., Srdić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Univerzitet u Novom Sadu, Beograd, str. 23.

³⁹ Peter A., Burrough & Rachael A, McDonnell, 2006, „Principi Geografskih informacionih sistema“,

Uporedo sa razvojem naučnih studija o zemlji, javila se potreba za kartiranjem raznih vrsta atributa.

Kratka istorija GIS-a: ⁴⁰

- Godine 1959. koncipiran je kompjuterski kartografski model autora Walda Toblera nazvanog MIMO (map in-map out), zasnovanog na principima geokodiranja, načina prikupljanja podataka, analize i prikazivanja.

- Roger Tomlinson, „otac GIS-a“ kreirao je prvi Kanadski geografski informacioni sistem za poljoprivrednu agenciju 1968. godine. Cilj prvog GIS-a bio je da se uradi tačan inventar prirodnih resursa i potencijala države. Tada je GIS razvijen kao merni alat (prevođenje analognih u digitalne podatke) i kao sistem za čuvanje sakupljenih podataka.

- Godine 1963. formirana je asocijacija (Regional Information System Association-URISA) sa ciljem da radi na upotrebi informacionih tehnologija u rešavanju problema planiranja, javnih poslova, životne sredine službi hitnih intervencija, poslovima lokalnih uprava.

- Godine 1965. u Ujedinjenom Kraljevstvu osnovano je Odeljenje za eksperimentalnu kartografiju (The Experimental Cartography Unit-ECU) Istraživačkog saveta za prirodno okruženje.

- Tokom 1960-ih Howard Taylor Fisher osnovao je laboratoriju za kompjutersku grafiku na Harvardu (Harvard Lab for Computer Graphic), važan istraživački centar koji započinje kreiranje softvera za rukovanje prostornim podacima. Ovaj istraživački centar postavio je teorijske osnove uspešnog industrijskog razvoja GIS-a, kroz razvoj Simepa (Synagraphic Mapping System-Symap).

Pre skoro dve decenije proračunato je da 80% svih podataka ima georeferenciranu, odnosno prostornu odrednicu. Dostupnost geografskim podacima i informacijama rasla je zajedno sa zahtevima korisnika IT alata i instrumenata.

Razvoj baza podataka za geografske informacione sisteme pokrenuo je aktivnosti koje su realizovane u popisnom birou SAD. Projekat AUTOMAP razvijen je u američkoj agenciji CIA (Central Intelligence Agency) kao i transportni informacioni sistem američke mornarice.

GIS je nastao kao rezultat aktivnosti u okviru četiri različite discipline:⁴¹

- kartografije, koja je pokušavala da automatizuje proces pravljenja karata zamenom crteža vektorskom digitalizacijom,

- kompjuterske grafike, koja je imala brojne aplikacije digitalnih vektorskih podataka izvan kartografije, posebno u dizajnu građevina, mašina i industrijskih postrojenja,

- baza podataka, koje su kreirale opšte matematičke strukture koje su mogle rešavati probleme predstavljene računarskom grafikom i računarskom kartografijom,

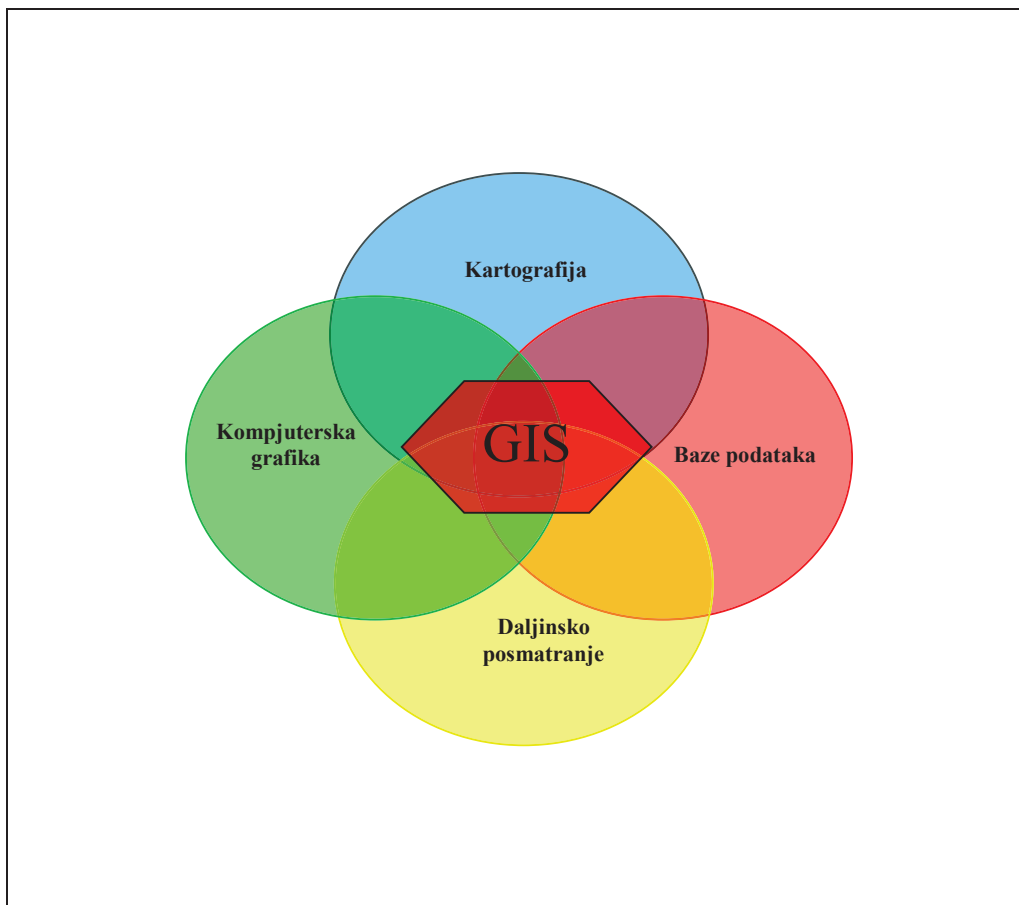
- daljinske detekcije, koja je stvorila veliki broj digitalnih podataka.

Građevinski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str.14.

⁴⁰ Jovanović V., Đurđev B., Srdić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Beograd, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, str. 24.

⁴¹ Isto.

Slika 7. Međusobni odnosi između različitih disciplina i GIS-a

Izvor: Jovanović V., Đurđev B., Srdić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Univerzitet u Novom Sadu, Beograd, str. 24

GIS sistemi su se u početnoj fazi sporije razvijali, sve do kasnih sedamdestih godina kada ih je tehnološki razvoj i niža cena kompjutera učinila dostupnim širokom krugu korisnika.

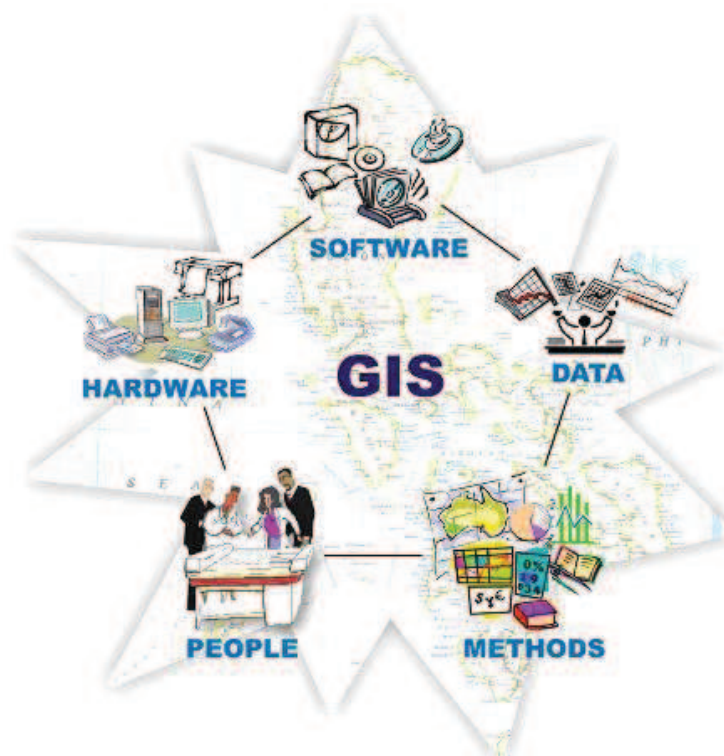
Istorijski posmatrano, GIS se paralelno razvijao u Severnoj Americi, Evropi i Australiji, ali uvek sa naglaskom na prvobitnom američkom doprinosu njegovom razvoju.

3.2. Komponente i osnovne GIS funkcije

Geografski informacioni sistemi sadrže tri važne komponente – kompjuterski hardver, niz aplikacionih softverskih modula i odgovarajući organizacioni sadržaj, koji obuhvata obučene ljude – a što sve treba da je usklađeno da bi sistem funkcionisao na zadovoljavajući način.⁴²

⁴² Peter A., Burrough & Rachael A, McDonnell, 2006, „Principi Geografskih informacionih sistema“, Građevinski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str.25.

Slika 8. Komponente geografskih informacionih sistema

Izvor: <http://www.cookbook.hlurb.gov.ph/book/export/html/855> (Posećeno 14.09.2014)

Geografski informacioni sistem (GIS) predstavlja sistem za upravljanje prostornim podacima i njima pridruženim osobinama. To je računarski sistem sposoban za integrisanje, skladištenje, uređivanje, analizu i prikaz geografskih informacija. U širem smislu GIS je oruđe takozvane „pametne karte“ koje ostavlja mogućnost korisnicima da postavljaju interaktivne upite, analiziraju prostorne informacije i uređuju podatke.⁴³

GIS daje mogućnost da se prostorni podaci koji se odnose na objekte definisanog oblika i lokacije direktno povežu sa atributnim alfanumeričkim podacima.⁴⁴

Sposobnost GIS-a da ujedini informacije je njegovo glavno svojstvo i izvor moći pri susretu sa korisničkim zahtevima. Takođe GIS nam omogućava da vidimo i da interpretiramo i vizuelno predstavimo geografske podatke na različite načine u čemu jeste razlika i prednost GIS-a u odnosu na ostale informacione sisteme.⁴⁵

⁴³ sr.wikipedia.org/sr/Географски_информациони_систем (Posećeno 14.09.2014)

⁴⁴ Voerkelius U., Glavina J., Sprecht-Mohl C., Schilcher M., 2008, „GIS priručnik za lokalne samouprave u Srbiji“, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Stalna konferencija gradova i opština /SKGO/, Beograd, str. 14.

⁴⁵ <http://geoinformator.wordpress.com/2011/11/20/gis/> (Posećeno 14.09.2014)

Slika 9. Integracija podataka- tabele, grafikoni, prostorni podaci

Izvor: <http://www.sk.rs/2005/10/skpr01.html> (Posećeno 14.09.2014)

GIS projekat podrazumeva formiranje više slojeva koji sadrže prostorne podatke o različitim temama. Svaki sloj je povezan sa svojom tabelom atributa, odnosno bazom podataka, koja omogućuje analiziranje prostornih podataka kombinovanjem više upita u isto vreme.⁴⁶

Birajući jedan ili više objekata na datom sloju, moguće je vršiti pregled i pripadajućih alfanumeričkih podataka koji tada postaju vidljivi. Nova mogućnost skladištenja kombinovanih podataka čini da je uvid u prostorne i atributne podatke višestruko brži. Kombinovanjem raznih slojeva otvaraju se i mogućnosti za sasvim nove vrste analiza podataka.⁴⁷

Po nekim autorima osnovne GIS funkcije su.⁴⁸

1. Podrška sistemu odlučivanja – Projektanti informacionih sistema polaze od pretpostavke da donosiocima odluke treba što više objedinjenih informacija. Raspon stilova rada lica koja donose odluku kreće se od ekstremno racionalnih menadžera koji matematičkom logikom analiziraju sve rapsoložive informacije do onih koji intuitivno odlučuju donoseći „meke“ odluke bez detaljnog razmatranja činjenica.

⁴⁶ www.urbel.com/documents/info26-tema (Posećeno 14.09.2014)

⁴⁷ Voerkelius U., Glavina J., Sprecht-Mohl C., Schilcher M., 2008, „GIS priručnik za lokalne samouprave u Srbiji“, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Stalna konferencija gradova i opština /SKGO/, Beograd, str. 14.

⁴⁸ Jovanović V., Đurđević B., Srdić Z., Stanković U., 2012., „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Beograd, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, str. 103-115.

Informacioni sistemi za podršku odlučivanju, među njima i GIS, za razliku od konvencionalnih upravljačkih informacionih sistema, imaju brojne dodatne prednosti.

2. Prostorna analiza i vizuelizacija - Proces kojim se „sirovi“ podaci pretvaraju u korisne informacije, u cilju istraživanja ili u postupku donošenja odluka. U mnogim slučajevima prostorna (geografska) analiza predstavlja ključnu vrednost GIS-a. Ovom vrstom analize je omogućena transformacija, manipulacija i metodski postupci koji mogu biti primenjeni nad geografskim podacima dodajući im novu vrednost koja doprinosi lakšem donošenju odluka i stvaranju uvida u relevantne prostorne odnose i anomalije koje nisu mogle biti uočene na prvi pogled.

3. Socioekonomska GIS analiza – Jedna od važnih osobina urbanih sistema je njegova socioekonomska funkcija. Iz tog razloga je nastala progresivna potreba za ustanovljenjem raznovrsnih izvora digitalnih podataka koji su neophodni za nove načine poslovanja, planiranja i odlučivanja. Pored toga, poznavanje potreba zaposlenih, potrošača i ukupnog stanovništva je povezano sa njihovim stilom života, kao i sa njihovim interesovanjem za specifične zone stanovanja, rekreaciju itd. Zbog jednostavnijeg rukovođenja, organizovanja i kontrole, veliki urbani sistemi se dele na manje podsisteme, čime se postiže jednostavnije prikupljanje, obrada, arhiviranje, analiza i prikazivanje mnoštva geografskih informacija.

4. Tematsko kartiranje – Geografske karte u zavisnosti od sadržaja mogu biti topografske i tematske. Bitno za te karte jeste to što su na njima prikazani geografski elementi sa jednakom važnošću, bez posebnog isticanja ma koga od njih, za razliku od tematskih, gde su geografski elementi najčešće redukovani i služe uglavnom za opštu orijentaciju, tj. za geografsko određivanje i smeštaj tematskog sadržaja.

Po navodima nekih autora mogućnosti višenamenske primene GIS su:⁴⁹

- analiza okruženja (analiza područja poplava),
- upravljanje zemljištem (poljoprivreda, šumarstvo, vodoprivreda),
- razvoj zemljišta (komercijalni i/ili poslovni),
- analiza maršruta (transport),
- praćenje kretanja maloprodaje i/ili veleprodaje,
- distribucione mreže (lokacije prodavnica i/ili skladišta, širenje i/ili razvoj poslovne strategije),
- planiranje marketinga i medija (lokacije i/ili teritorije rasprodaja), prospekti rasprodaja, analiza tržišta prema korisnicima, konkurenciji i gustini prodajnih mesta, analiza tržišta i direktni odgovori na poštu, područja,
- TV i/ili radio-reklama i promotivne kampanje proizvoda i/ili firmi,
- finansije/osiguranje (sa stanovišta korisnika, investitora i područja, niskog/visokog rizika),
- zdravstvo (opšte zdravstvo, pojava epidemije i njeno prostiranje) i
- neproizvodne aktivnosti (turizam, arheologija, zaštita životne sredine).

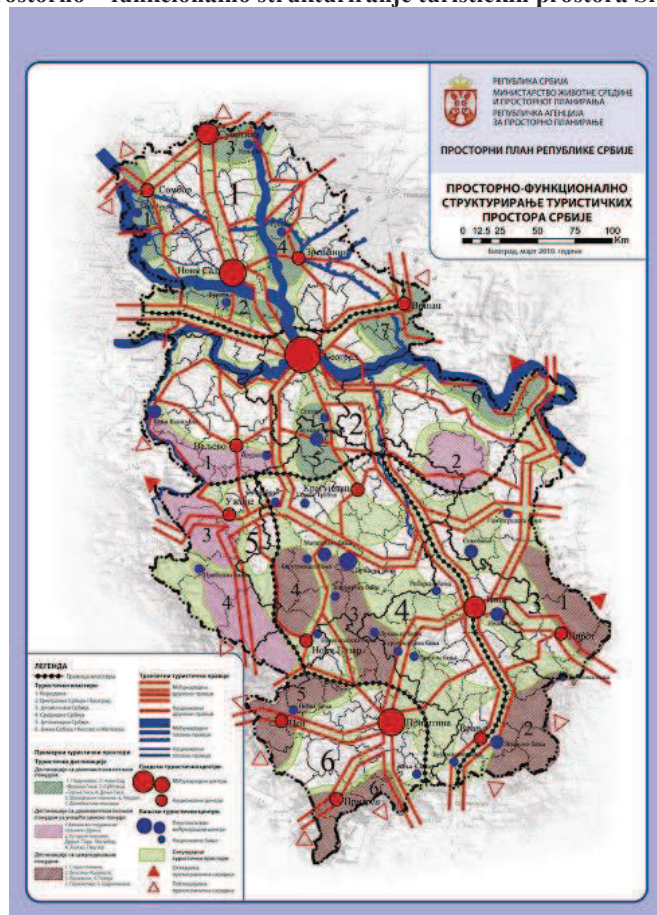
Tematske GIS karte ili grafikoni kreiraju se prema specifičnim temama u određenom geografskom području i one prikazuju fizičke, socijalne, političke, kulturne, ekonomske karakteristike ili druge aspekte jednog grada, države, regiona i

⁴⁹Borisov M., Banković R., 2011, „Primena GIS sa aspekta multifunkcionalnosti“, Vojnotehnički glasnik Vol. LIX, No 2, UDK: 528.94:004; 007:528.9):004, Vojnogeografski institut, Beograd, str. 164.

kontinenta. Vizuelni izraz karte je najveća snaga i osnovni princip kartografskog dizajna. Taj princip omogućava plasiranje mnoštva informacija i ideja na jasan i lako razumljiv način.

Tematske mape se koriste za integrisanje turističkih informacija (npr. simbol objekta za identifikaciju, naziv objekta, tip objekta, kategorije hotela i veza objekta sa početnom stranom za dalje pretraživanje) i GIS podataka radi izrade turističke mape.⁵⁰

**Slika 10. Tematska karta
„Prostorno – funkcionalno strukturiranje turističkih prostora Srbije“**

Izvor: <http://www.rapp.gov.rs/sr-Latn-CS/aktuelnosti/cid258-83421/nacrt-prostornog-plana-republike-srbije-i-izvestaj-o-strateskoj-proceni-uticaja-prostornog-plana-republike-srbije-na-zivotnu-sredinu> (Posećeno 14.09.2014)

GIS u osnovi pruža nacrt plana i alat za crtanje uz čiju se pomoć lako pravi prezentacija sa jasnim dokumentom. U tematskom kartiranju glavnu primenu ima metod kartografskih simbola. Na GIS mapama je uvek prikazano tri simbola: tačka, linija i poligon.⁵¹

⁵⁰ Jovanović V., Njeguš A., 2008, „The Application of GIS and its Components in Tourism“, Yugoslav Journal of Operations Research Belgrade, Vol 18 (2008), Number 2, 261-272, p. 265.

⁵¹ Jovanović V., Đurđev B., Srdić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Beograd, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, str. 117.

3.3. Primena GIS-a u turizmu

Koncept održivosti i održivog razvoja nastao je kao reakcija na opšte zapažanje da je okruženje sve više ugroženo ljudskom aktivnošću. Primarna uloga GIS analize i mnogih analitičkih postupaka je u utvrđivanju nosećeg kapaciteta životne sredine za čoveka. Time se postiže identifikacija aktivnosti koje bi bile teret za životnu sredinu i predlog ograničenja koja nameću promene u ponašanju čoveka da bi se razvoj neometano odvijao.⁵²

Kao i u drugim privrednim i neprivrednim granama, geografske informacione tehnologije imaju primenu i u oblasti turizma.

Radi efikasnog načina uređenja odnosa u oblasti turizma sve češće se koriste nove informacione tehnologije. Primena GIS-a omogućava vizuelizaciju i analizu informacija iz baze podataka na nov način, otkrivajući ranije skrivene veze među informacijama.⁵³

Uređenje odnosa u oblasti turizma u skladu sa odredbama Zakona o turizmu („Sl. glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - dr.zakon i 93/2012) zasniva se na načelima:

- integralnog razvoja turizma i pratećih delatnosti, kao činilaca ukupnog privrednog i društvenog razvoja, kojim se u skladu sa zakonom obezbeđuje sprovođenje međusobno usaglašenih planova i programa,
- održivog razvoja turizma kao usklađenog sistema tehničko-tehnoloških, ekonomskih i društvenih aktivnosti, koji se zasniva na ekonomskom razvoju, očuvanju prirodnih i kulturnih dobara, očuvanju i razvoju lokalne zajednice,
- povećanja efikasnosti i odgovornosti u oblasti korišćenja, upravljanja, zaštite i unapređenja turističkog prostora,
- obezbeđivanja jedinstvenih standarda za pružanje usluga u turizmu,
- zaštite nacionalne ekonomije, korisnika turističkog proizvoda i turističkih profesija,
- partnerskog odnosa privatnog i javnog sektora i civilnog društva kod planiranja, oblikovanja i plasmana turističkog proizvoda na tržištu,
- obezbeđivanja jedinstvene, javne i elektronske evidencije registrovanih i evidentiranih podataka iz oblasti turizma,
- sadržanim u Etičkom kodeksu u turizmu Svetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija,
- planiranja i ostvarivanja politike razvoja turizma u skladu sa Strategijom razvoja turizma RS.

Konkretno, sa aspekta održivosti turističke destinacije „Đerdap“, GIS ima mogućnost primene u poboljšanju vizuelnog iskaza o rasporedu i karakteristikama turističke destinacije, uz podršku GIS alata.

Za primenu GIS-a neophodna je mapa na kojoj će biti prikazani podaci. Mapa treba biti što kvalitetnija, a kvalitetnom mapom smatramo onom koja je tačna, to jest postavljena u tačne geografske koordinate. S obzirom da su geografski podaci u GIS-u geografski orijentisani, odnosno definisani geografskim koordinatama, neophodno je podatke predstaviti tematskim slojevima - leyersima (layers).⁵⁴

⁵² Jovanovic V., 2009, „GIS orijentisane turističke – prostorno vremenske analize kao podrška održivom razvoju“, Naučni časopis „Singidunum revija“ Vol. 6/No.1, Beograd, str.123.

⁵³ <http://www.dgt.uns.ac.rs/oglasna/lovistagis.pdf> (Posećeno 14.09.2014)

⁵⁴ <http://www.e-drustvo.org/proceedings/YuInfo2008/html/pdf/018.pdf> (Posećeno 14.09.2014)

Veza između prostornih atributa i sadržaja omogućava mapiranje podataka. Početak rada sa GIS-om znači pre svega upravljanje sa svim geo podacima, uključujući skladištenje, transformaciju, strukturiranje, kao i stvaranje novog geo podatka, čiji atributi, svojstva i opseg vrednosti moraju biti dobro definisani.⁵⁵

Implementacijom GIS-a, u zavisnosti od metoda i tehnika prostorne analize i vizuelizacije, moguće je atributske informacije o različitim turističkim prirodnim i antropogenim potencijalima područja povezati sa njihovim prostornim odlikama, radi prezentacije u cilju upoznavanja svih zainteresovanih strana sa mogućnostima turističke destinacije „Đerdap“.

Slika 11. Mapa manifestacija u Srbiji

Mapa manifestacija u Srbiji

Izvor: <http://www.singipedia.com/content/1791-Karakteristike-manifestacija-i-njihov-uticaj-na-razvoj-turizma-u-Srbiji> (Posećeno 14.09.2014)

GIS sistem je savremen način za pregledno i detaljno istraživanje i analizu turističke ponude destinacije. Ovakve prezentacije postaju trend u svetu i turisti iz država koja predstavljaju emisiono izvišće turizma zahtevaju sve potpunije informacije. To je utoliko važnije jer je zapaženo da sve veći broj savremenih turista samostalno istražuje destinacije i često putuje bez usluga turističke agencije. Kvalitetna Internet prezentacija sa GIS sistemom je promotivno sredstvo i efikasan on-line kanal prodaje turističkih proizvoda.⁵⁶

⁵⁵ Evers H.D., Genschick S., & Schraven, B. 2010, „Constructing Epistemic Landscapes: Methods of GIS-based mapping“, The IUP Journal of Knowledge Management, 8 (3), 6-23. p.14.

⁵⁶ Jovanović V., Delić U., 2010, „Karakteristike manifestacija i njihov uticaj na razvoj turizma u Srbiji“, Naučni časopis „Singidunum revija“ Vol.7/No.2, ISSN 1820-8819, str. 218.

II DEO

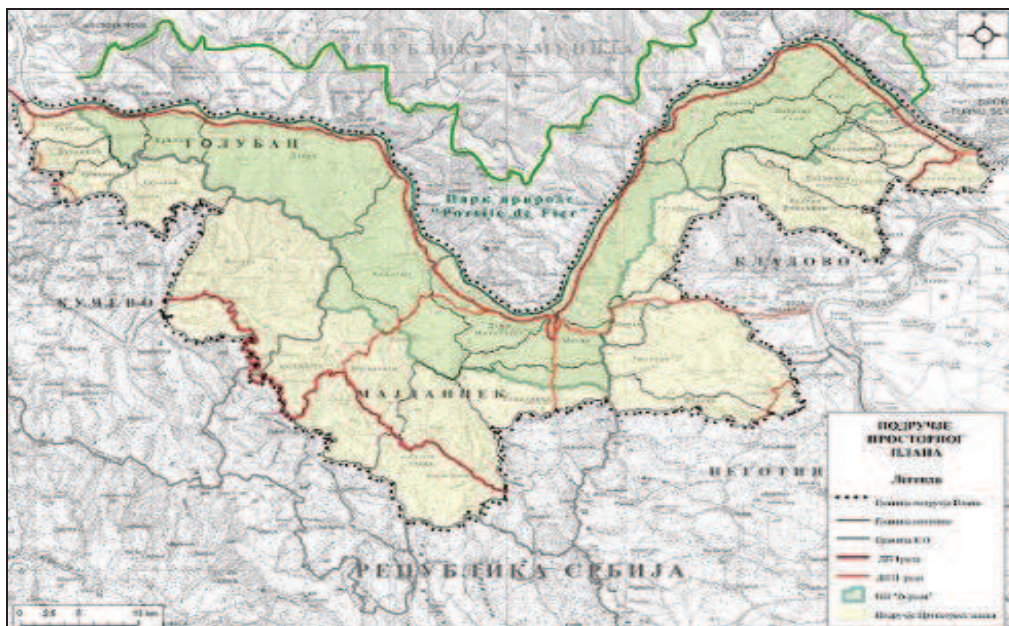
TURISTIČKA DESTINACIJA „ĐERDAP“

Turistička destinacija „Đerdap“ se nalazi u tzv. „Đerdapskom Podunavlju“ u istočnoj Srbiji i pripada regionu Južna i Istočna Srbija. **Obuhvata centralni najatraktivniji deo turističkog područja „Donje Podunavlje“**, koje se prostire u istočnoj Srbiji, duž leve obale Dunava, na njegovom toku između Velikog Gradišta i ušća Timoka. Prema kopnenom zaleđu ovo područje pruža se vododelnicom između sliva Dunava i sliva Morave, a preko Velikog brda, Rakobarskog visa i Šomrde, spuštajući se na jug do Homoljskih planina, Malog i Velikog krša i Deli Jovana. U administrativnom smislu, turističko područje „Donje Podunavlje“ obuhvata pet opština istočne Srbije: Veliko Gradište, Golubac, Majdanpek, Kladovo i Negotin i prostire se na površini od 3.362 km².⁵⁷

1. Turističko-geografski položaj

Turistička destinacija „Đerdap“ (TD „Đerdap“) prostire se pravcem zapad-istok u fizičko-geografskom smislu i obuhvata brdsko - planinsko područje Đerdapske klisure sa delom Đerdapskog jezera i planinskim masivima Šomrde, Liškovca i Miroča, u visinskim zonama od oko 40 (istočno od Kladova) do oko 930 m.n.v. (na vrhu Gavran, jugozapadno od Rudne Glave), na delovima teritorije koji pripadaju Braničevskom i Borskom upravnom okrugu.

Slika 12. Karta Područje prostornog plana (PPPPN NP „Đerdap“)

Izvor: Republička Agencija za prostorno planiranje - Odeljenje za registar planskih dokumenata i saradnju sa lokalnom samoupravom, interna dokumentacija

⁵⁷ Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, 2006, Naučnoistraživački centar, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, str. 16.

Sa aspekta turizma i ambijentalnih odlika, područje TD „Đerdap“ sastoji se iz dve predeone celine: **(1) akvatorije Dunava** /vodoakumulacije sa priobaljem, koja se pruža od ulaza u Nacionalni park kod Golupca, preko Đerdapske klisure, do brane hidroelektrane „Đerdap I“ gde se ambijent u potpunosti menja (nestaje klisura i otvara se široki brežuljkasti prostor sa urbanim elementima) i **(2) brdsko-planinske ruralne zone severnog Kučaja i Miroča**, presečene dolinom Porečke reke (izvorište na Deli Jovanu) na zapadnu i istočnu celinu.⁵⁸

Razvoj turizma je započet na Đerdapskom jezeru, području Nacionalnog parka „Đerdap“, arheološkom nalazištu „Lepenski vir“ i opštinskim centrima sa više kulturno-umetničkih i sportskih manifestacija, prirodnim i kulturno-istorijskim znamenitostima, lovištima i jednom broju sela u kojima su vidljivi počeci seoskog turizma zasnovani uglavnom na lokalnoj inicijativi.

Postojeća turistička i rekreativna ponuda, s obzirom na potencijale, nije dovoljno razvijena i afirmisana, a još manje organizovana i povezana, kako među opštinama na području Nacionalnog parka, tako i sa susednim opštinama u Srbiji i Rumuniji.

2. Teritorijalni obuhvat TD „Đerdap“

TD „Đerdap“ obuhvata područje definisano PPPPN NP „Đerdap“ i prostire se na delovima teritorija opština Golubac i Kučevo (Braničevski upravni okrug) i Majdanpek, Kladovo i Negotin (Borski upravni okrug) na površini od oko 1542 km².⁵⁹

Obuhvata 26 celih katastarskih opština i 27 naselja u kojima živi oko 42.000 stanovnika (2002) i to:

- **opštinu GOLUBAC** (5 KO): cele katastarske opštine Golubac, Brnjica, Dobra, Dvorište i Krivača,
- **opštinu KUČEVO** (2 KO): cele katastarske opštine Radenka i Voluja,
- **opštinu MAJDANPEK** (8 KO): cele katastarske opštine Boljetin, Donji Milanovac, Golubinja, Majdanpek, Rudna Glava, Mosna, Topolnica i Miroč,
- **opštinu KLADOVO** (9 KO): cele katastarske opštine Tekija, Sip, Davidovac, Kladušnica, Kladovo, Petrovo Selo, Manastirica, Podvrška i Velika Kamenica,
- **opštinu NEGOTIN** (2 KO): cele katastarske opštine Urovića i Vratna.

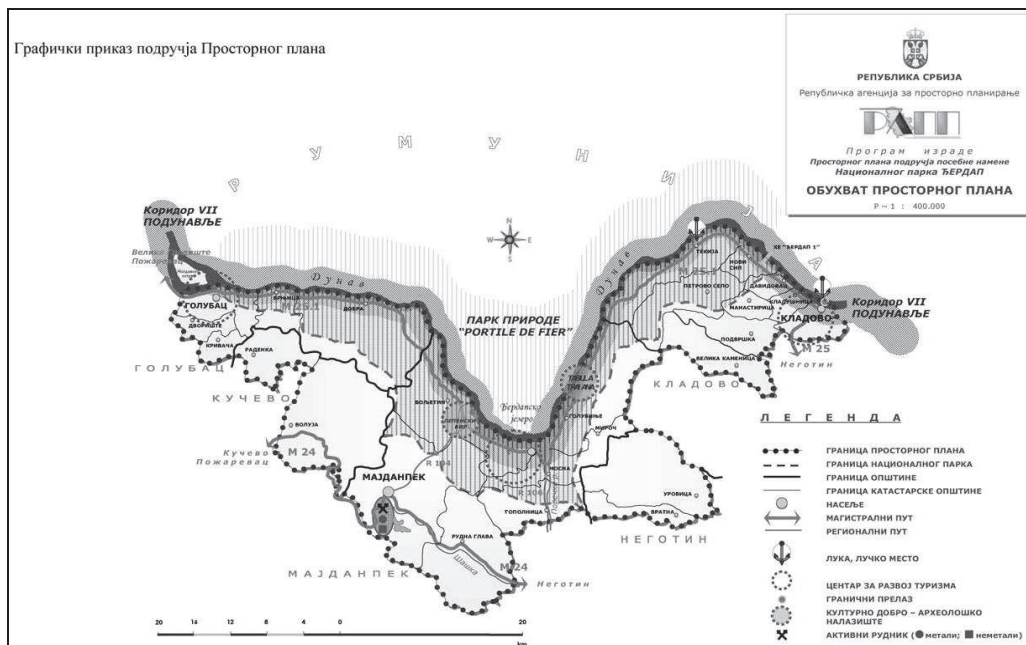
TD „Đerdap“ (1542 km²) obuhvata: NP „Đerdap“ (površine oko 637 km² na delovima teritorije opština Golubac, Majdanpek i Kladovo) i teritorije van Nacionalnog parka (površine oko 904 km² na delovima teritorije opština Golubac, Kladovo, Majdanpek, Negotin i Kučevo sa značajnim turističkim funkcijama).

Granica područja TD „Đerdap“ definisana je granicama celih katastarskih opština i delom državne granice Republike Srbije, a prikazana je grafički i opisno u nastavku teksta.

⁵⁸ Isto, str. 23.

⁵⁹ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 3.

Slika 13. Grafički prikaz područja Prostornog plana (Obuhvat PPPN NP „Đerdap“)

Извор: Одлука о изради PPPN NP „Đerdap“, „Службени гласник РС“, бр. 16/2009

Границе TD „Đerdap“:

- северна граница: од пресека државне границе између Републике Србије и Републике Румуније са границом катастарске општине Golubac (на западу) иде ка истоку државном границом Републике Србије и Републике Румуније (низводно Дунавом), односно spolјним границама катастарских општина Golubac, Brnjica и Dobra (општина Golubac), Boljetin, Donji Milanovac и Golubinje (општина Majdanpek), Tekija, Sip, Davidovac, Kladušnica, и Kladovo (општина Kladovo), до пресека државне границе између Републике Србије и Републике Румуније са границом катастарске општине Kladovo (на истоку),

- јужна граница: од пресека државне границе између Републике Србије и Републике Румуније са spolјном границом катастарске општине Golubac (на Дунаву), иде ка југу/југоистоку spolјним границама катастарских општина Golubac Dvorište и Krivača (општина Golubac) Radenka и Voluja (општина Kučevo), Majdanpek и Rudna Glava до пресека са границом катастарске општине Topolnica (општина Majdanpek); наставља ка северу/severozapadu spolјним границама катастарских општина Topolnica (општина Majdanpek), Vratna и Urovice (општина Negotin), Miroč и Golubinje (општина Majdanpek), Velika Kamenica, Podvrška и Kladovo (општина Kladovo), односно до пресека државне границе између Републике Србије и Републике Румуније са границом катастарске општине Kladovo (на Дунаву).

Tabela 4. Prostorni obuhvat PPPPN NP „Đerdap“

Opštine	Površina u km ²				
	Ukupno opština	Prostorni plan			%
		Područje Nacionalnog parka	Van Nacionalnog parka	Ukupno	
Golubac	367	182,14	52,5	234,64	15,22
Kučevo	721	-	205,5	205,5	13,33
Majdanpek	932	296,27	341,2	637,47	41,34
Kladovo	630	159,27	163,8	323,07	20,95
Negotin	1089	-	141,4	141,4	9,17
UKUPNO	3739	637,68	904,4	1542,08	100,00

Izvor: PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 4.

3. Stanovništvo, naselja i socijalni razvoj

Stanovništvo

Na području TD „Đerdap“ prema popisu 2002. godine živelo je ukupno 41.754 stanovnika, od toga 21% (8.744 stanovnika) u 9 naselja NP „Đerdap“, dok je u 18 naselja van Nacionalnog parka živelo 33.010 stanovnika.⁶⁰

Osnovna karakteristika je izuzetno niska prosečna gustina naseljenosti (oko 27 st/km²) od čega delimično odstupaju urbana naselja: Kladovo (314 st/km²), Donji Milanovac (73 st/km²), Majdanpek (57 st/km²), Golubac (46 st/km²) i naselja u neposrednoj blizini Kladova (Davidovac, Kladušnica i Novi Sip) 56-44 st/km². S druge strane, najnižu naseljenost imaju obuhvaćeni delovi opština Negotin (11 st/km²) i Kučevo (12 st/km²). U svim obuhvaćenim opštinama, broj stanovnika je kontinuirano rastao sve do 1961. godine. Nakon toga, do 90-ih godina prošlog veka, populacioni rast na području turističke destinacije je ostvaren isključivo zbog povećanja broja stanovnika u opštinama Majdanpek i Kladovo, kao rezultat njihovog privrednog razvoja. **Međutim, u međupopisnom periodu (1991-2002. godine), populaciona slika se izmenila, tj. došlo je do velikog ukupnog populacionog pada za 2.748 stanovnika po staroj metodologiji popisa, odnosno čak za 5.162 stanovnika ili za 12% po novoj metodologiji, što je posledica sankcija, krize i ekonomske recesije iz 1990-ih.** Jedino naselje koje je u ovom periodu zabeležilo minimalan porast stanovništva je Novi Sip, ali je, sa druge strane, **trećina naselja izvan Nacionalnog parka izgubila preko 20% stanovništva.** Demografski najnepovoljnija situacija je u naselju Petrovo Selo (opština Kladovo) koje je, posmatrano u periodu 1971-2002. godine, izgubilo gotovo 80% stalnog stanovništva. Na osnovu prosečne starosti stanovništva (44,6 godina), ovo područje se nalazi u stadijumu najdublje demografske starosti, gde grupa starijeg sredovečnog stanovništva beleži relativno veće učešće (oko 30%).

Gradska naselja beleže najveći potencijal u radnom kontingentu, koji u proseku obuhvata 65% stanovništva. **Na osnovu opšte stope aktivnosti, koja iznosi 44,5%, može se zaključiti da u kontingentu radno sposobnih preovladava neaktivno stanovništvo.** U opštini Majdanpek je nešto povoljnija stopa aktivnosti (47,6%), dok je izrazito nepovoljna u obuhvaćenim delovima opština Negotin (34,4%) i Kučevo (36,7%), takođe zbog starosti njihovog stanovništva.

⁶⁰ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 28.

U obrazovnoj strukturi stanovništva starijeg od 15 godina ističe se relativno veće učešće onih sa završenom srednjom školom (oko 34%). **Nepovoljna okolnost je što 26% stanovnika ima završenu samo osnovnu školu**, 20% stanovnika je sa nepotpunim osnovnim školskim obrazovanjem i 9,5% je bez ikakve školske spremne. **Više i visoko obrazovani čine svega 6,5%** odrasle populacije. Etničku strukturu stanovništva odlikuje relativna heterogenost, pri čemu su najzastupljeniji **Srbi (84%)**, Vlasi (9%) i Crnogorci (2%), dok je udeo stanovništva ostalih nacionalnosti, kao i udeo neizjašnjenih i neopredeljenih, izjednačen i iznosi oko 2%. U periodu 1948 - 2002. godine, broj domaćinstava je bio gotovo udvostručen (sa 8.345 na 14.920, prema novoj metodologiji, odnosno 15.742 prema staroj metodologiji popisa), a najveći porast beleže naselja Majdanpek i Kladovo, pre svega zbog opadanja prosečne veličine domaćinstva sa 4,5 čl/domaćinstvu na 2,8/domaćinstvu.

Mreža naselja

PPPPN NP „Đerdap“ obuhvaćeno je 27 naselja na delovima teritorija: opštine Golubac – 5 naselja, opštine Kučevo – 3, opštine Majdanpek – 8, opštine Kladovo – 9 i opštine Negotin – 2. Na području Nacionalnog parka su delovi 9 naselja. Prostorna i funkcijska transformacija mreže naselja odvijala se najviše pod uticajem razvoja rudarstva (Majdanpek i Bor), energetike (HEPS „Đerdap“) i njima komplementarne industrije. Srednja i velika sela (prema popisu iz 1948. godine), sa primarnom poljoprivrednom funkcijom za zadovoljenje potreba lokalnog stanovništva, imala su dominantnu ulogu u mreži naselja. Procesom urbanizacije, industrijalizacije i deagrarizacije, te transferom stanovništva iz primarnog ka sekundarnom, a kasnije i tercijarnom sektoru delatnosti značajno je izmenjena sadašnja mreža naselja područja Prostornog plana. Depopulacija i senilizacija stanovništva, na jednoj strani, i proces urbane koncentracije, na drugoj, doveli su do polarizacije u naseljskoj strukturi izraženoj kroz povećanje broja malih, pa čak i patuljastih naselja, i većih urbanih naselja.

Mreža naselja na području TD „Đerdap“ predstavlja fragmente naseobinskih struktura opština Golubac, Kučevo, Majdanpek, Kladovo i Negotin, u kojoj se ipak može uočiti određena hijerarhija: u prvom redu su opštinski centri Golubac, Majdanpek i Kladovo (sa neposrednim prigradskim naseljima), u drugom redu je naselje Donji Milanovac (sa Mosnom), u trećem redu su Voluja-Brodica i Rudna Glava, u četvrtom redu su ostala naselja i zaseoci.

Socijalni razvoj

Većinu usluga javnih službi stanovništvo sa područja TD „Đerdap“ zadovoljava u svojim opštinskim centrima. Mreža javnih službi je generalno dobro razvijena, ali je stanje objekata, posebno na ruralnom području prilično loše, opterećeno manjkom sredstava za održavanje. Takođe, konstantno smanjivanje broja stanovnika dovodi u pitanje racionalno i efikasno funkcionisanje određenih službi. Vrtići se uglavnom nalaze u opštinskim centrima, a pojedini funkcionišu u sklopu osnovnih škola. Područje je relativno dobro pokriveno mrežom osnovnih škola koju čine matične škole sa odeljenjima u selima, neujednačenog kvaliteta nastavnog procesa i postignuća učenika. Srednje obrazovanje zastupljeno je u opštinskim centrima, a najčešći problem je nedovoljna opremljenost škola potrebnim sadržajima kao što su specijalne nastavne prostorije, biblioteke, trpezarije i restorani, sportski tereni i ostale prateće usluge. **Pored neophodne nabavke savremenih učila, potrebno je prilagođavanje školskih programa tržištu rada.** Mrežu objekata primarne zdravstvene zaštite, pored domova zdravlja u opštinskim centrima čine

zdravstvene stanice i ambulante na ruralnom području, a broj stanovnika na jednog lekara generalno je ispod republičkog proseka. Socijalna zaštita organizovana je u okviru centara za socijalni rad u svim opštinama. **Mreža objekata kulture je relativno razvijena, sa izrazitom koncentracijom objekata u opštinskim centrima koje treba rekonstruisati.** Namenski građeni objekti za potrebe kulture (domovi kulture) postoje u većini seoskih naselja, ali su uglavnom u lošem stanju i slabo se koriste za predviđenu namenu.

4. Saobraćaj i komunikacije

TD „Đerdap“ je svojom severnom granicom neposredna pogranična zona ka Republici Rumuniji u dužini od oko 115 km, dok je granica sa Republikom Bugarskom, preko Negotina udaljena oko 35 km. Veza sa ovim susednim zemljama, odnosno EU ostvaruje se preko graničnih prelaza – sa Rumunijom preko HE „Đerdap 1“ i HE „Đerdap 2“ - Kusjak i sa Bugarskom preko graničnog prelaza Bregovo. Pored ovih drumskih, veze se ostvaruju i preko rečnih graničnih prelaza (luka i pristaništa) na vodnom putu Dunav, i to u Donjem Milanovcu, Tekiji i Prahovu. Veze sa drugim delovima Republike Srbije ostvaruju se prvenstveno državnim putem I reda br. 25.1, tzv. Đerdapskom magistralom, (jedna od retkih poprečnih veza u Srbiji) koja povezuje naselja na obali Dunava i preko Velikog Gradišta, integriše destinaciju sa Smederevsko-požarevačkom aglomeracijom (sa Kostolcem i Kovinom), koridorom X i dalje sa Beogradom. Ovo je primarna razvojna osovina Srbije i TD „Đerdap“, kojoj poseban značaj daje međunarodni vodni put E-80, odnosno koridor VII. Preko Donjeg Milanovca, Mosne i Topolnice, državnim putem II reda br. 106 ostvaruje se veza sa timočkom razvojnom osovom i regionalnim centrom Bor i centrom državnog značaja Zaječarom.

Viši kvalitet dostupnosti i integrisanosti područja TD „Đerdap“ sa okruženjem ostvariće se: održavanjem međunarodnog plovnog puta, modernizacijom i izgradnjom prateće infrastrukture (pristana i marina), osavremenjavanjem i rehabilitacijom državnih puteva prvog i drugog reda, kako bi se omogućila bolja veza sa autoputem E-75 i železničke pruge (elektrifikacija pruge Mala Krzna-Majdanpek-Bor-Zaječar-Negotin), razvojem javnog saobraćaja (autobuski, železnički, linijski taksi), uređenjem evropske biciklističke staze br. 6 i evropske pešačke staze br. 4. Za bolje povezivanje područja sa okruženjem, perspektivno će važnu ulogu imati i realizacija: planiranih državnih puteva I reda prema Banatskoj Palanci sa novim mostom preko Dunava i prema Negotinu i Timočkoj Krajini (približno u koridoru postojećih državnih puteva I i II reda), izgradnja i uređenje aerodroma Bor za prihvatanje srednjih i manjih letilica. Podjednako je značajan razvoj i viši kvalitet lokalne mreže puteva, uključujući panoramske puteve, koja omogućava pristup i povezivanje zaštićenih, turističkih i ruralnih područja sa državnim putevima i centrima u mreži naselja.⁶¹

5. Prirodni i antropogeni turistički resursi

Pod pojmom turistički resursi podrazumevaju se atraktivni prirodni i kulturni resursi i dobra, odnosno elementi prostornog sistema, koji imaju podsticajno dejstvo na turistička kretanja radi zadovoljavanja širokog spektra turističkih potreba i kreiranja željenog turističkog proizvoda.

⁶¹ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 56.

Raspoloživi resursi i dobra u prostoru koriste se za zadovoljavanje različitih ljudskih potreba. Postoje u prostoru nezavisno od turističkih potreba i potvrđuju se kao turistički resursi korišćenjem za zadovoljavanje turističkih potreba. **Atraktivna svojstva turističkih resursa mogu da budu: rekreativna, kuriozitetna, estetska i svojstva znamenitosti.** Prema atraktivnim svojstvima turistički resursi mogu da se valorizuju kao kompleksni, samostalni i komplementarni. Prema genezi (postanku) mogu da se klasifikuju na prirodne i antropogene turističke resurse.⁶²

5.1. Prirodni resursi kao komponenta turističkog razvoja

Reka Dunav predstavlja najveću rečnu probojnicu u Evropi, a njegov đerdapski deo po svojim biogeografskim, pejzažnim i ambijentalnim vrednostima, predstavlja opšte privlačan i specifičan fenomen i bez sumnje je najvažnija turistička vrednost ovog regiona. Najznačajnije prirodne vrednosti TD „Đerdap“ pored Dunava, uglavnom se odlikuju ukupnim prirodnim vrednostima područja NP „Đerdap“ i njegovog okruženja.

Posmatrajući prirodne vrednosti regije u celini, bez sumnje najveću turističku vrednost imaju reka Dunav i parkovi prirode. Upravo su to glavni podsticaji dolaska najvećeg broja turista. Ostale, veoma brojne prirodne vrednosti, rezervati prirode i bogata flora i fauna, mogu biti razlog turističkih kretanja manjih grupa sa specifičnim potrebama.

Biogeografska obeležja ove destinacije veoma su značajna za razvoj turizma, a najviše se odnose na vrednost i bogatstvo šumama. Preko 70% ove destinacije je pokriveno vrednim i očuvanim šumama, sa preko 50 vrsta drvenastih ili šumskih zajednica, od kojih su 35 reliktna od velikog naučnog značaja. Očuvane predeone celine izdvojene su u specijalne i opšte rezervate prirode, sa posebnim režimom zaštite i prezentacije, koji su takođe od posebnog značaja za razvoj turizma.

Brojni planinski vrhovi predstavljaju nesvakidašnje vidikove, sa kojih se pruža pogled na impresivnu lepotu Dunava.

5.1.1. Geomorfološki resursi

Geomorfološki turistički resursi imaju neposredno i posredno dejstvo na druge resurse i prostorne sisteme. Uticu na klimu i mikroklimatske specifičnosti prostora, hidrografske resurse, biljni i životinjski svet, tipove predela, pravce kretanja u prostoru, način korišćenja prostora i dr.⁶³

Po svojim stratigrafskim, petrološkim, paleontološkim i geotektonskim odlikama područje TD „Đerdap“, predstavlja izuzetnu riznicu dokumenata o istoriji razvitka zemljine kore, složenosti geoloških procesa i promenama paleo ekoloških uslova. Jedan od najistaknutijih primera geoloških vrednosti Đerdapa su slojevi stena na odseku brda Greben i kanjona Boljetinske reke, bogati fosilnim ostacima amonita i druge izumrle morske faune, koji ilustruju neprekidni stratigrafski razvoj jure i donje krede, odnosno perioda u geološkoj evoluciji koji je trajao oko 80 miliona godina.

⁶² Maksin M., 2012, „Turizam i prostor“, Departman za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 89.

⁶³ Isto, str. 91.

Osnovni prirodni fenomen ovog područja je grandiozna Đerdapska klisura Dunava, najduža i najveća klisura probojnica u Evropi. U geološkoj građi slivnog područja klisure koja je pretvorena u veliku đerdapsku akumulaciju, učestvuju stene različitog sastava i starosti. Dominiraju kristalasti škriljci magmatske i metamorfne stene, naslage mezozoika i kenozoika koji obiluju paleontološkim nalazima. Osnovno morfološko obeležje su strme strane klisure kanjonskog izgleda kroz koji se probija Dunav, teren ispresecan dubokim bočnim klisuricama i raznovrsni kraški oblici reljefa.⁶⁴

5.1.2. Hidrološki resursi

O vodi može svaki čovek govoriti različito u zavisnosti od svoje upućenosti. Hemičar će je opisati kao spoj vodonika i kiseonika u određenom odnosu. Fizičar će govoriti o njenim fizičkim osobinama, a biolog o njenog biološkoj ulozi u osnovi života. Poljoprivrednika zanima njen značajan uticaj na useve. Ali svako će reći da samo voda može da ugasi žeđ. Voda je fascinantna po svojim fizičkim osobinama jer je jedna od retkih materija koja na relativno maloj temperaturi od 0-100°C menja tri agregatna stanja. Proces kruženja vode u prirodi je jedan od osnovnih prirodnih zakona. Polazeći od činjenice da u rasporedu i veličini vodenih površina i kontinentalnih masa voda zauzima 2/3 ukupne zemljine površine, a da se u sastavu svih živih bića nalazi i sa većim procentom onda postaje jasno zašto u mnogim kosmogonijama i mitologijama voda zauzima ključno mesto. Gledajući sve preobražaje u prirodi čovek nije mogao da ostane ravnodušan, a da vodu ne shvati kao esencijalnu nit koja održava život.⁶⁵

TD „Đerdap“ oslonjena je na najznačajniji vodni resurs Evrope, reku Dunav, koja saobraćajno povezuje ne samo severozapad sa jugoistokom kontinenta, već i sam Evropski kontinent sa Azijom, Afrikom i celim svetom. Ta veza se ostvaruje kako kopnenim, tako i rečnim putem.

Podunavlje, u središnjem delu Evrope, zauzima jednu trećinu kontinenta. Uzimajući u obzir sam Dunav (osnovni resurs tog kompleksnog i mnogostranog bogatstva) i njene pritoke, sliv Dunava obuhvata celu Mađarsku i Rumuniju, velike delove Nemačke, Češke republike i Republike Slovačke, Austrije, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Bugarske i manje delove Ukrajine, Moldavije, pa i Albanije. Zato je i razumljivo, što su se za ovu reku, dugu 2.857 km, za njen ekonomski potencijal, interesovali oduvek ne samo narodi koji žive na njenim obalama, i na obalama njenih pritoka već i oni koji takođe žele da koriste prednosti rečnog resursa i vodenih puteva.

Dunav je po dužini i razgranatosti sliva jedna od većih reka u svetu (31. po redu), dok je posle Volge najveća i najduža plovna reka u Evropi. Za velika transportna plovila Dunav je plovna u dužini do 2.414 km, a transevropski plovni put, u dužini od 3.505 km stvoren povezivanjem Majne i Dunava nudi nove mogućnosti za razvoj saobraćaja, trgovine i drugih privrednih grana zemalja iz rečnog basena Rajne i Dunava. Ova evropska rečna magistrala povezuje sada blizu 500 miliona stanovnika Evrope i najatraktivnija privredna područja kontinenta, koja se međusobno ekonomski dopunjavaju.

⁶⁴ Amidžić L., 2005, „Nacionalni parkovi Srbije“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd, str.19.

⁶⁵ Karović G., 2004, „Podvodno arheološko nasleđe“, u: „Voda -smisao trajanja“, Dani evropske baštine u Srbiji, Ministarstvo kulture i Društvo konzervatora Srbije, Beograd. str. 31.

Reka Dunav se formira spajanjem reka Brege i Briga kod Donaušingena (Donauschingen). Sa 120 važnijih pritoka njegov sliv obuhvata površinu od blizu 817.000 km². Njegove 34 pritoke su takođe plovne, a najznačajnije su Iler (Iller), Leh (Lech), In (Inn), Ens (Enns), Morava, Vag (Vah), Hron, Drava, Ipol, Tisa, Sava, Velika Morava, Seret i Prut.

Tok i sliv Dunava se po geografsko-fizičkim i geološkim osobinama sastoji od tri dela: Gornji alpski deo, koji se proteže do bečkog basena u dužini od oko 970 kilometara i ima izrazito planinski karakter. **Središnji deo** se nalazi u Panonskoj niziji i od Komarna u dužini od blizu 950 km proteže se do ušća Timoka u Dunav. **Donji tok Dunava**, u dužini od oko 930 km, proteže se od Turnu Severina do ušća. Srednji i donji deo Dunava ima karakteristike ravničarske reke, malog pada i male brzine vode, a dva najatraktivnija čvorišta su na srednjem toku, Đerdapski sektor, i Delta Dunava na donjem toku. Đerdapski sektor vezuje središnji sa donjim delom toka i sliva Dunava, zahvatajući njihove delove u dužini od 119 km.⁶⁶

Slika 14. Karta plovnog puta Dunava u okviru evropskih kruzing puteva

Izvor: Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, 2006, Naučno istraživački centar, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, str.14.

Panevropski koridor VII (reka Dunav) je jedini plovni put od deset panevropskih koridora. Od Kelhajma do ušća u Crno more kod Suline, na dužini od 2.414 km taj koridor ima tretman evropskog plovnog puta međunarodnog značaja. Sektor Dunava, od Bezdana do Timoka, dužine 588 km, od kojih su granični sektori prema Hrvatskoj 137,6 km i prema Rumuniji 229,35 km, predstavlja okosnicu srpske mreže unutrašnjih plovnih puteva. Određivanjem ovog panevropskog koridora je potvrđen njegov međunarodni i kontinentalni značaj, a predstavlja izuzetan potencijal za Republiku Srbiju.⁶⁷ Celom svojom dužinom kroz Srbiju, od 588 km, Dunav je plovni. Voda Dunava pripada III klasi čistoće.

⁶⁶ Stojić - Karanović., E., 2005, „Dunav - reka saradnje“, Beograd, Međunarodni naučni forum „Dunav - reka saradnje“, Beograd, str. 17.

⁶⁷ Zakon o prostornom planu RS od 2010 do 2020. godine, I Okruženje i opšta ocena stanja prostornog razvoja RS, 1. Teritorija RS u širem evropskom okruženju, 2010, „Službeni glasnik RS“, br. 88. str. 5.

Dunav u Srbiju ulazi u svom srednjem toku na 1433. kilometru od Suline. Tu je tromeda između Republike Mađarske, Republike Hrvatske i Republike Srbije. Od ove tačke pa sve do mosta između Iloka i Bačke Palanke leva obala pripada Srbiji, tačnije njenoj Autonomnoj pokrajini Vojvodini, a desna obala pripada Republici Hrvatskoj.⁶⁸

Reka Dunav kroz Srbiju teče ravničarskim prostorom Panonske nizije, čija je leva obala u morfološkom smislu izrazita. Lesne zaravni i lesne terase aluvijalne ravni i peščare osnovna su karakteristika prostora leve i desne obale Dunava. Subotička peščara na severu Bačke i Deliblatska na jugoistoku Banata daju izuzetne karakteristike ovom prostoru. Dunav protiče kroz različite klimatske zone i područja uslovljena raznolikim reljefom.

Temperatura vode je jedan od najvažnijih pokazatelja mogućnosti iskorišćavanja Dunava za kupanje i sportove na vodi. Temperature vode iznad 18°C javljaju se u letnjim mesecima, što zajedno sa temperaturom vazduha iznad 20°C povoljno utiče na dužinu kupališne sezone.

Na Dunavu je uspostavljen međunarodni plovni put, ali nije uspostavljen nautički plovni put za nautičke plovne jedinice malih gabarita. Takođe, osim u Kostolcu, Velikom Gradištu i Donjem Milanovcu, ne postoje pristani i privezišta, odnosno potrebna infrastruktura za razvoj nautičkog turizma. Postoji organizovana plovidba Dunavom i panoramsko razgledanje prirode i kulturnih spomenika dostupnih sa vode. Nedovoljna i nepotpuna infrastrukturna opremljenost, kao i nedovoljna promocija ovog regiona i njegovih kulturnih atrakcija utiče na zadržavanje izuzetno malog broja turističkih brodova, koji ovim delom Dunava plove na svom putu od Nemačke/Austrije do delte Dunava.

Do izgradnje prve đerdapske brane, od Golupca je Dunav imao karakter klisurskog toka velikih plovnih reka, sa suženim klisurskim koritom, obično većeg pada i nemirnog toka i velikih dubina, sa kazanskim proširenjima i naglim suženjima, sa brzacima i virovima (brzim kružnim tokovima), zatvorenih sa obe strane strmim obalama. Međutim, umesto toga, danas je tamo veštačko akumulaciono jezero, nastalo pregrađivanjem klisurskog dela Dunava kod Sipa. Zbog malog pada, nema jasne granice između jezerskog i tekućeg dela, pa se, u zavisnosti od vodostaja, uspor ponekad oseća i preko sto kilometara uzvodno.

Najveće jezero na području TD „Đerdap“ je veštačko akumulaciono **Đerdapsko jezero ili jezero Đerdap, koje se** nalazi na Dunavu u istočnoj Srbiji na granici sa Rumunijom. Nastalo je 1972. godine kada su Srbija i Rumunija izgradile hidrocentralu „Đerdap I“. Jezero leži u **Đerdapskoj klisuri**. **Na obali jezera** koje pripada srpskoj strani, **nalazi se NP „Đerdap“**.

Jezero Đerdap je dugačko preko 100 kilometara, a na najširem mestu široko je 8 kilometara. Najveća dubina dostiže 100 metara. Površina jezera je 253 km², od čega je 163 km² na srpskoj a 90 km² na rumunskoj strani. Po veličini je četvrto na Balkanu i najveće u Srbiji. Jezero je malih amplituda vodostaja i sa kotlinskim sektorima čiji su obalski delovi pristupačni sa kopnene i jezerske pozicije i prelazima ka jezerskom dnu koji su postepeni, što predstavlja dobru predispoziciju za formiranje prirodnih plaža. Na jezeru se održavaju razne međunarodne regate i manifestacije na vodi.⁶⁹

⁶⁸ Vasić B., Vojnović S., Stefanović M., 2008, „Nepoznati Dunav – Vodič za Srbiju“, Turistička organizacija Vojvodine, Novi Sad, str. 10.

⁶⁹ <http://infocentarsrbije.com/djerdapsko-jezero> (Posećeno 12.08.2014)

5.1.3. Resurs klime

Klimatske karakteristike područja TD „Đerdap“ određuje dominantna umereno kontinentalna klima uslovljena Panonskom i Vlaškom nizijom sa relativno blagim zimama i ne tako žarkim letima. Zbog velike mase Dunava i zaklonjenosti područja klima je vremenom izmenjena tako da se razlikuje od klime okolnih oblasti. Prosečan broj snežnih dana sa snežnim pokrivačem je 32 dana, a debljina snežnog pokrivača u obalnom pojasu je od 10 do 20 cm do 150 cm u planinskim oblastima. Bujnu vegetaciju omogućavaju obilnije padavine u ovoj oblasti i to u količini od 650 mm do 800 mm. Prosečan broj kišnih dana u godini je 82 (maj i jun su meseci sa najvećom količinom padavina).

Temperaturni režim u ovoj oblasti varira od perioda sa srednjom dnevnom temperaturom višom od 5°C (prosečno 260 dana u godini) do perioda sa prosečnom dnevnom temperaturom od 15°C, koja se smatra letnjom sezonom i ima 149 dana (početak maja, kraj septembra). Od kraja juna pa sve do kraja avgusta je period kupališne sezone, sa prosečnom dnevnom temperaturom iznad 20°C. Tropskih dana, sa temperaturom iznad 30°C je oko 40. U Golupcu najdominantniji vetar je košava, koji duva iz jugoistočnog pravca, a Donji Milanovac jedno je od mesta u Srbiji sa najviše sunčanih dana u godini.

5.2. Zaštićena prirodna dobra na području TD „Đerdap“

Zaštićena prirodna dobra su relativno velike teritorije izuzetne lepote gde jedan ili više ekosistema nisu promenjeni ljudskim delovanjem i gde biljni i životinjski svet, geološke i morfološke osobenosti imaju poseban značaj za nauku, obrazovanje i rekreaciju.

Na osnovu nacionalnih propisa iz oblasti zaštite prirode, međunarodnih konvencija i programa i drugih dokumenta, prirodne vrednosti na području Prostornog plana stekle su status **zaštićenih prirodnih dobara**, kao zaštićena područja i zaštićene vrste divlje flore i faune, i/ili status područja i vrsta od međunarodnog značaja za zaštitu prirode.⁷⁰

Područje TD „Đerdap“ obuhvata područje **Đerdapske klisure („Iron Gate“)** najveće rečne klisure u Evropi, koja se prostire od sela Vinci (1048. km) do sela Kostol na desnoj obali, koja pripada Srbiji i gradića Turn Severina na levoj obali, koji pripada Rumuniji (931. km).

Prema nekim izvorima, Đerdap počinje ulaskom Dunava u Golubačku klisuru, a završava se Sipskom klisurom. Sektor Đerdapa deli se na dve klisure. **Gornju i Donju klisuru**. Gornja klisura obuhvata **Golubačku klisuru i Gospodin vir**, dok u Donju klisuru spadaju **Kazanska i Sipska klisura**.⁷¹

Đerdap nije samo jedinstven prirodni ambijent i najveća klisura Evrope, već je to i osobit veliki muzej s najraznovrsnijim spomenicima iz kulturne istorije Podunavlja. Ovaj prostor, kroz koji se i Dunav s naporom probija, bio je vekovima nužan prolaz raznih populacija od rane praistorije do poznog srednjeg veka, a u VI i VII milenijumu pre n.e. i kolevka jedne od najblistavijih praistorijskih kultura, kulture Lepenski vir.⁷²

⁷⁰ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 19.

⁷¹ Vasić B., Vojnović S., Stefanović M., 2008, „Nepoznati Dunav – Vodič za Srbiju“, Turistička organizacija Vojvodine, Novi Sad, str. 78.

⁷² Janićijević J., 2005, „Kulturna riznica Srbije“, Beograd, str. 296.

Zaštićena područja su :

- **Nacionalni park „Đerdap“**, površine 63.608 ha, na teritoriji opština Golubac, Majdapek i Kladovo, proglašen prvi put posebnim zakonom 1974. godine, zatim novim zakonom 1983. godine kada su utvrđene njegove granice, i Zakonom o nacionalnim parkovima 1993. godine, kojim su potvrđene i detaljno opisane ranije granice i zasnovan sadašnji sistem upravljanja tim područjem,⁷³

- **Spomenik prirode „Vratna“**, okvirne površine 3 ha, nalazi se na teritoriji opštine Negotin, obuhvata tri prerasti odnosno prirodna krečnjačka mosta u klisuri reke Vratne, ustanovljen rešenjem Zavoda za zaštitu prirode 1957. godine, (van Nacionalnog parka),

- **Spomenik prirode „Šuplja Stena“**, okvirne površine 8 ha, nalazi se na teritoriji opštine Majdanpek, obuhvata istoimenu prerast na rečici Valja Prerast, pritoci Šaške, u slivu Porečke reke, ustanovljen rešenjem Zavoda za zaštitu prirode 1959. godine (van Nacionalnog parka). Prerast Šupla Stena je najtipičniji primer kontinentalnih prerasti, nastalih usled selektivne erozije i lokalnog poniranja reke. Prerast je usečena u vidu grandioznog prirodnog kamenog mosta u masivnim krečnjacima. Vitki kameni luk je jedna od najlepših prerasti kod nas i dokument o evoluciji reljefeva u slivu reke Prerast.⁷⁴

- **Strogi rezervat prirode „Konjska glava“**, površine 25 ha, opština Majdanpek, obuhvata sastojinu mezijske bukve, ustanovljen rešenjem SO Majdanpek 1971. godine, čiji se status preispituje (van Nacionalnog parka).⁷⁵

Nacionalni park „Đerdap“ je nazvan po svom temeljnom fenomenu i motivu, Đerdapskoj klisuri, predstavlja jedan od najznačajnijih nacionalnih parkova, prirodne baštine Evrope. Zbog svojih značajnih i očuvanih prirodnih osobenosti, šumskih sastojina, retkih biljnih i životinjskih vrsta, geomorfoloških, hidroloških, naučnih, kulturnih, estetskih i turističkih vrednosti, NP „Đerdap“ se ubraja i svrstava u prirodna i kulturna dobra nacionalnog i međunarodnog značaja. Prostire se sa desne strane Dunava u dužini od oko 100 km, od srednjovekovne tvrđave Golubački grad do antičkog grada Dijana.

U pejzažu NP „Đerdap“ se izdvajaju klisura, šumovito brdsko-planinsko zaleđe, zone kraškog reljefa i naseljena područja. Dominantna crta u pejzažnom liku NP „Đerdap“ je sama klisura sa svojim tesnacima i kotlinskim proširenjima i prostranim jezerom. Dinamična i kontrastna morfologija ovog dela doline Dunava, kao i velika akumulacija, osnovna su obeležja Đerdapskog područja.

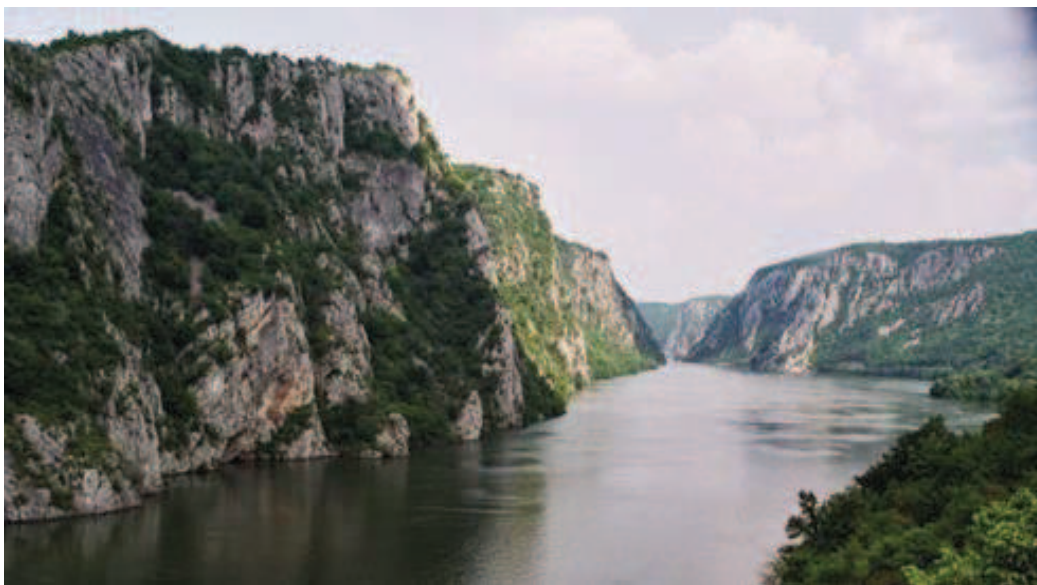
Đerdapska klisura je najveća klisura - probojnica u Evropi. To je istovremeno poligenetska, polifazna, poprečna, duboka, antecedentna, kompozitna, laktasta, klisurasta i kanjonska dolina. Sastoji se **od četiri klisure i tri kotline**. Prva je Gornja ili Golubačka klisura, a slede Ljupkovska kotlina, klisura Gospodin vir, Donjomilanovačka kotlina, klisura Veliki i Mali Kazan, Oršavska kotlina i Sipska klisura.

⁷³ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 20.

⁷⁴ Amidžić L., (i dr.), 2011, „Zaštićena prirodna dobra Srbije“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja, Beograd, str. 179.

⁷⁵ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 20.

Slika 15. Đerdapska klisura

Izvor: <http://www.itinereri.org/itinereri/granicnik/djerdap/index.html> (Posećeno 12.08.2014)

Najlepša među manjim klisurama je Veliki Kazan. Na ovom delu toka moćni Dunav je uklešten između strmih, često vertikalnih litica uzdignutih i do nekoliko stotina metara iznad reke čija širina ne prelazi 170 m. Upravo tu je Dunav najdublji. Dubina od 90 m izmerena u jednom od džinovskih lonaca, jedna je od najvećih rečnih dubina na svetu. Lepota Velikog kazana ostavlja neizbrisiv utisak na sve posetioce, bez obzira na to da li se posmatra sa reke ili sa ivice površi koja se nadnosi nad rekam. Tek tu se na upečatljiv način vidi po čemu je Đerdap (Gvozdena vrata) dobio ime.⁷⁶

Zbog velike dužine i dubine, različitih ekspozicija, najraznovrsnijih oblika reljefa i zaklonjenih staništa sa specifičnom mikroklimom, Đerdapska klisura je jedan od najznačajnijih refugijuma drevne flore i faune Evrope.

Najznačajnija karakteristika vegetacije u Nacionalnom Parku Đerdap je očuvanost razvojnih vegetacijskih serija: od polidominantnih tipova šuma, preko reliktnih osiromašenih zajednica, do zajednica savremenog tipa. Na području Đerdapa izdvojeno je ukupno oko 50 šumskih i žbunastih zajednica. Izuzetno vredne za nauku i obrazovanje su reliktna šumska zajednice, među kojima se posebno ističu endemične.

Flora Nacionalnog parka „Đerdap“ je izuzetno bogata u ekološkom smislu. Na području Nacionalnog parka nađeno je preko 1000 vrsta, samo u užem priobalnom području. Značajno je prisustvo, brojnost i rasprostranjenost retkih biljnih vrsta, među kojima su posebno značajne vrste koje su znatno smanjile areal i brojnost u Evropi. Od brojnih vrsta flore posebno treba pomenuti značajnije vrste poput: međe leske, Pančićevo maklena, srebrne lipe, kavkaske lipe, oraha, hrasta medunca, jorgovana, đerdapske lile (kojoj je Đerdapska klisura jedino stanište na svetu), kostrike, zlatne paprati.

⁷⁶ Amidžić L., (i dr.) , 2011, „ Zaštićena prirodna dobra Srbije”, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja, Beograd, str.19.

Slika 16. Pančičev maklen

Slika 17. Orah

Slika 18. Zlatna paprat

Izvor: <http://www.npdjerdap.org/priroda/flora/> (Posećeno 12.08.2014)

Fauna Nacionalnog parka „Đerdap“ karakteriše se brojnošću i raznovršnošću vrsta. Od krupne divljači najznačajnija je jelenska divljač. Na čitavom području Nacionalnog parka sreću se i srneća divljač, divlje svinje, zečevi, lisice i druge vrste. U dolinama reka i u nizijskim delovima Parka sreću se jarebice, prepelice i fazani, a na Dunavu živi najraznovrsnija fauna ptica močvarnica. U kanjonu Đerdapa naseljene su i divokoze.⁷⁷

Slika 19. Srna

Slika 20. Jarebica

Slika 21. Velika bela čaplja

Izvor: <http://www.npdjerdap.org/priroda/fauna/> (Posećeno 12.08.2014)

Zaštićene vrste su:

- **Vrste divlje flore i faune** utvrđene Pravilnikom o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva. Strogo zaštićene su iščezle divlje vrste biljaka, životinja i gljiva sa teritorije Republike Srbije, koje su vraćene programima reintrodukcije, krajnje ugrožene, ugrožene, reliktno, lokalno endemične, stenoendemične, međunarodno značajne i zaštićene divlje vrste od posebnog značaja za očuvanje biološke raznovrsnosti Republike Srbije.

- **Kontrolisane vrste** utvrđene Uredbom o stavljanju pod kontrolu sakupljanja i prometa divljih biljnih i životinjskih vrsta.

- **Vrste divljači i riba** čije su korišćenje ili izlov zabranjeni ili ograničeni na osnovu Zakona o lovstvu (veći broj vrsta sisarske i pernate divljači pod trajnom zaštitom lova ili pod lovostajem) i Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda (sezonska ili trajna zabrana ribolova, zabrana izlova ispod propisane veličine), odnosno propisima donetim na osnovu tih zakona.

5.3. Antropogeni resursi značajni za razvoj turizma

Dobra kulturnog nasleđa imaju osnovni značaj za razvoj turizma. Različite vrste kulturnih dobara mogu biti predmet interesovanja turista i one uključuju kako

⁷⁷ <http://www.npdjerdap.org/priroda/fauna/> (Posećeno 12.08.2014)

materijalne tako i nematerijalne proizvode određene kulture u prošlosti, tako i živu kulturu, odnosno način života određene zajednice.

Zahvaljujući specifičnim i jedinstvenim uslovima, izuzetno povoljnim za život, u Đerdapskoj klisuri je ostvaren kontinuitet materijalnog života i razvoja duhovne kulture, od praistorije do danas. Mnogobrojna arheološka nalazišta, očuvani istorijski spomenici rimskog, srednjovekovnog i turskog perioda, smenjuju se sa novim naseljima na samoj obali Dunava.

Na teritoriji NP „Đerdap“ zaštićen je i veliki broj kulturno-istorijskih dobara sa svojom okolinom. Neka od ovih dobara proglašena su i za dobra od izuzetnog značaja i uživaju posebnu zaštitu države. To su: Golubački grad, Lepenski vir, Trajanova tabla, Diana kastrum.

Na području Nacionalnog parka zaštićeno je ili predviđeno za zaštitu 62 nepokretna kulturna dobra – kategorizovano 9, registrovano 27, evidentirano 15 i identifikovano 11 dobara.

Važan element istorijskog i kulturnog identiteta TD „Đerdap“ čini raznovrsno i vredno nepokretno kulturno nasleđe, u prvom redu **arheološka nalazišta**, kao što je praistorijsko naselje **Lepenski vir** (6500 do 4500 godina p.n.e), koji sa nalazištima Vlasac i Padina predstavlja najstarije nalazište iz mezolitskog perioda na ovom području. Izuzetnu kulturnu vrednost imaju nalazišta rudarenja iz praistorijskog perioda (Rudna Glava) i iz kasnoantičkog perioda (**Kraku Lu Jordan**). Brojno su najzastupljeniji tragovi i ostaci fortifikacijskih građevina u priobalju Dunava iz rimskog i ranovizantijskog perioda – ostaci rimskog Limesa na Dunavu, graditeljski poduhvati rimskog imperatora Trajana na izgradnji puta kroz Donju Klisuru i mosta preko Dunava, ovekovečeni u zapisu „Trajanova tabla“ (1. vek) i jasno vidljivi na lokalitetu **Diana-Karataš**, spomenici srednjovekovne vojne arhitekture **Golubačka tvrđava** (14. vek) i **Fetislam** (16. vek).

Značajan istorijski pečat ostavilo je pregrađivanje toka Dunava, potapanje i preseljenje naselja: Dobra, Donji Milanovac, Mosna, Veliko Golubinje, Malo Golubinje, Tekija i Sip (oko 8400 stanovnika), sa kojima je potopljen i veliki deo arheoloških nalazišta, među kojima 14 prethodno registrovanih i 2 evidentirana dobra. Nedovoljan stepen istraženosti svrstava arheološka nalazišta u ugroženu i u nedovoljnoj meri zaštićenu kategoriju kulturnog nasleđa, što posebno dolazi do izražaja prilikom izgradnje novih objekata u priobalnom pojasu Dunava.

U poslednje dve decenije na ovom području nisu nastavljena istraživanja i kasni se sa utvrđivanjem statusa zaštite za registrovana (poslednji je registrovan 1987. godine) i evidentirana dobra.

Kategorizovana nepokretna kulturna dobra:⁷⁸

- kulturna dobra od izuzetnog značaja (7) – Lepenski vir, Trajanova tabla, Pontes (Trajanov most), Tvrđava Golubac, Diana - Karataš, Kraku Lu Jordan i Rudna glava,
- kulturno dobro od velikog značaja – Fetislam,
- zaštićeno kulturno dobro – ostaci fortifikacije „Kastel“ na Miroču: (Dokumentacija narodnog graditeljskog nasleđa je fragmentarna i za sada nije valorizovana od strane ustanova zaštite spomenika kulture, tako da se o fondu narodnog graditeljstva, očuvanju kontinuiteta i zaštiti etnoloških vrednosti može govoriti tek nakon temeljnih istraživanja).

⁷⁸ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Građevinski fakultet u Beogradu, Beograd, str. 23.

U narednom pregledu data su kategorizovana nepokretna kulturna dobra:

Neolit

Slika 22. Lepenski Vir

Arheološki lokalitet Lepenski Vir je najistaknutiji spomenik kulture na području TD „Đerdap“ i smatra se jednim od najznačajnijih praistorijskih lokaliteta u Evropi. Smešteno je na desnoj obali Dunava u Đerdapskoj klisuri. Ovaj lokalitet, bio je sedište jedne od najvažnijih i najsloženijih kultura praistorije. Sadrži 7 sukcesivnih naselja i 136 objekata koji su izgrađeni u periodu od oko 6500. do 4500. godine pre naše ere.⁷⁹

Izvor: <http://www.toom.rs/?mainAction=showPage&pageid=4727> (Posećeno 12.08.2014)

Rimski limes

Slika 23. Trajanova tabla

Mesto gde je postavljena Trajanova tabla (lat. Tabula Traiana), odnosno Trajanov reljef sa natpisom kojim je rimski imperator Nerva Trajan (Nerva Traianus Augustus), pre 1900 godina označio završetak radova na trasiranju obalskog puta i instalacija u sektoru Donje klisure Dunava. Godine 1969, merama Projekta Đerdap, Trajanov reljef sa natpisom/Trajanova tabla je, podizanjem uvis za 20/25 m, zaštićena od potapanja.⁸⁰

Izvor: http://www.panacomp.net/srbija?mesto=srbija_tabula%20traiana (Posećeno 12.08.2014)

Slika 24. Trajanov most

Nalazi se 4 km nizvodno od Kladova, naspram rumunskog grada Turn-Severina u kome se nalazi muzej „Đerdapa II“. Most datira iz perioda 103 - 105. g.n.e., a gradio ga je čuveni graditelj Apolodor. O Trajanovom mostu, njegovom izgledu i tehničkim pojedinostima, ostali su sačuvani neki podaci iz literarnih izvora, u kojima se navodi da je to bio kameni most sa 20 stubova u vodi neverovatne visine bez temelja, oko 45 m, sa rastojanjem između stubova od oko 51 m.⁸¹

Izvor: <http://www.itinereri.org/itinereri/granicnik/djerdap/index.html> (Posećeno 12.08.2014)

⁷⁹ Radojčić N. i Vasić V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri, Beograd, str.48.

⁸⁰ <http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanova-tabla--tabula-traiana-.79.html> (Posećeno 12.08.2014)

⁸¹ Izvor: <http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanov-most.83.html> (Posećeno 12.08.2014)

Srednji vek

Slika 25. Golubački grad

Golubac je grad strateškog karaktera, sagrađen na steni iznad Dunava, sa donžonom na najvišoj tački, a ostalim kulama i zidovima lepezasto postavljenim u dva reda prema najslabijoj strani - zapadu. Podignut je na ulazu u Đerdapsku klisuru. Prvi put se pominje u prvoj polovini XIV veka kao Mađarski grad. Od Mađara ga je na upravljanje dobio Despot Stefan Lazarević.⁸² U XV veku je predat Turcima. Danas veliki problem predstavlja frekventna saobraćajnica – Đerdapska magistrala koja prolazi kroz sam Golubački grad..

Izvor: http://www.panacomp.net/vazduh?mesto=srbija_golubacka%20tvrđjava (Posećeno 12.08.2014)

Slika 26. Tvrđava Fetislam

Tvrđava Fetislam je sagrađena na temeljima rimskog utvrđenja Zanes. Današnji oblik je dobila 1524. godine, kada je Mahmud II vršio pripreme za osvajanje Evrope. U svojoj burnoj istoriji često je menjala „vlasnika“, a definitivno je predata srpskim vlastima 26. aprila 1867. godine. U Kladovu se taj dan slavi kao dan opštine. Tvrđava Fetislam je jedna od 6 srpskih tvrđava (Beograd, Smederevo, Šabac, Užice, Soko i Kladovo), koja je 1867. godine predata Srbima na upravljanje, kada su Turci definitivno napustili ove prostore.

Izvor: [http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/tvrđjave/kladovska-tvrđjava-\(fetislam\).107.html](http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/tvrđjave/kladovska-tvrđjava-(fetislam).107.html) (Posećeno 12.08.2014)

Ostala kulturna dobra i sakralni objekti:

Područje opštine Golubac - najveća koncentracija kulturnih dobara je uz priobalje Dunava gde se nalazi grad Golubac, Golubačka tvrđava, vikend naselje Vinci i Usje, a od Golubačke tvrđave počinje zona Nacionalnog parka i prva u nizu klisura - Golubačka klisura.

Čezava – lokalitet potopljenog kulturnog dobra, nalazi se na prostoru između sela Brnjice i Dobra, na manjem poluostrvu ispod Đerdapske magistrale. Tu je identifikovan višeslojan arheološki lokalitet Nove. Reč je o ostacima rimskog utvrđenja sa podgrađem, pristaništem i nekropolom, na levoj obali Čezave, koje datira iz perioda od I do VI veka nove ere.⁸³

Sakralni objekti:

- Manastir Tuman – nalazi se 10 km južno od Golupca i predstavlja zadužbinu Miloša Obilića. Posvećen je Svetom Arhangelu Gavrilu. Oko manastira postoji veliki prostor koji je predviđen za uređenje u rekreativne svrhe. Od manastira

⁸² Deroko A., 1950, „Srednjovekovni gradovi Srbije“, Prosveta, Beograd, str. 112.

⁸³ Radojčić N. i Vasić V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri, Beograd, str. 26.

Tumane postoji grebenski, neuređen, panoramski put do Šomrde, trenutno prohodan samo za terenska vozila.

- Crkva Svetog Stefana Prvovenčanog – crkva je u selu Dobra.

Na području opštine Kučevo – od sakralnih objekata nalazi se stogodišnja pravoslavna crkva Svetog Vaznesenja Gospodnjeg.

Područje opštine Majdanpek – uz dolinu Porečke reke, putem Donji Milanovac-Klokočevac-Rudna glava nalazi se:

- Miloševa kula - nedaleko od Donjeg Milanovca, 7 km od sela Rudne Glave, nalaze se ostaci zidina grada koje datiraju iz XIV veka, a u narodu poznate kao Miloševa kula. Zidine Miloševe kule slične su manastirskim zidinama. To je jedan od retkih srednjovekovnih spomenika na ovom prostoru, koji je u zapuštenom stanju, bez obeležja i neuređen;

- Lokalitet Okno - predstavlja ostatke praistorijstorijskog rudnika koji pripada prelaznom periodu sa starije na mlađu vinčansku grupu (sredina ili druga polovina IV milenijuma p.n.e). Lokalitet se nalazi kod sela Rudna glava. Ovo je, smatra se, najstariji rudnik - podzemne, jamske eksploatacije u Evropi.

Područje opštine Kladovo – kao i kod drugih opština podunavskog regiona, tako su i u opštini Kladovo antropogeni resursi razmešteni uz sam tok Dunava:

- Fort Elizabet – Đevrin - srednjovekovna tvrđava koja datira iz XVIII veka i nalazi se 5 km nizvodno od Tekije (naspram ostrva Ada Kale). Sa leve strane magistralnog puta Beograd - Kladovo, do nivoa reke, vidljivi su i danas delovi potopljene, impozantne arhitekture austrougarske tvrđave, koja se, sa vrha litice Gradac, spuštala do nivoa obale. Trenutno je lokalitet neobebežen, neuređen i ne održava se.

- Hajdučka vodenica - nalazi se u podnožju Malog Štrpca, između Velikog i Malog Kazana. Reč je o lokalitetu koji je potopljen izgradnjom hidroelektrane, a na kome je bila tvrđava rimskog limesa iz I-VI veka, odnosno praistorijsko naselje pre toga.⁸⁴ Danas se na tom lokalitetu ne nalaze bilo kakvi ostaci, niti postoji tabla za označavanje lokaliteta. Ipak, pored Lepenskog vira, Vlasca i Padine, Hajdučka vodenica se smatra najstarijim arheološkim lokalitetom srednjeg kamenog doba-protoneolita. Lokalitet je, nakon istraživanja, potopljen 1970. godine.

Predeo obale oko lokaliteta je pristupačan i danas, poznat kao izuzetno atraktivna, omiljena turistička tačka, jer se nalazi u središtu fascinantne Donje klisure Dunava, kraj magistralnog puta, naspram već dobro poznatog lika dačkog vladara Decebala, isklesanog u steni krajem XX veka i nove crkve Svetog Nikole, koja je podignuta na samoj ivici ušća Mrakonije (leva obala), u potpuno nenaseljenoj klisuri.

Područje opštine Negotin – od antropogenih turističkih resursa, najznačajniji su kompleks negotinskih pivnica i staro jezgro grada Negotina, a u njihovoj neposrednoj blizini nalazi se i jedan broj sakralnih objekata – crkava i manastira.

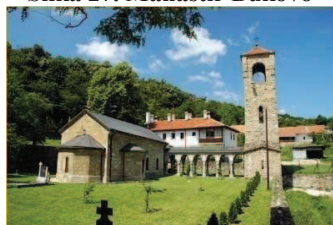
- Vrelo Šarkamen – predstavlja kasno-antički lokalitet sa rezidencijalno memorijalnim kompleksom koji datira s kraja III i početka IV veka rimske vlasti, poznate pod nazivom Tetrarhija (vladavina četvorice). Lokalitet se nalazi na 25 km zapadno od Negotina. Arheološki radovi su izvođeni na jednom od pet vidljivih objekata, ali je sam lokalitet još uvek nedovoljno otkriven i izučen za turističku interpretaciju (proglašen je za spomenik kulture).

⁸⁴ Isto, str. 71.

Sakralni objekti:

- Manastir Bukovo - nalazi se na tri kilometra zapadno od Negotina. O vremenu njegovog podizanja postoje različite verzije. Neki smatraju da je podignut za vreme kralja Milutina krajem XIII ili početkom XIV veka. Proglašen je za spomenik kulture.

Slika 27. Manastir Bukovo

Slika 28. Manastir Vratna

Slika 29. Manastir Koroglaš

Izvor: http://www.toon.org.rs/s_kultura.php __ (Posećeno 20.08.2014)

Izvor: <http://www.toon.org.rs>

- Manastir Koroglaš - nalazi se u blizini Negotina kod sela Miloševa. Nema pouzdanih podataka ko ga je zidao (pretpostavlja se da ga je zidao kralj Milutin početkom XIV veka). Po narodnom predanju tu je sahranjen Kraljević Marko, pošto je ranjen iz Vlaške preplivao Dunav.

- Manastir Vratna - nalazi se u blizini sela Vratna. Iznad manastira, u gotovo nepristupačnoj steni, nalaze se ruševine ćelije Svetog Nikodima, kome se pripisuje osnivanje manastira. Sama crkva je više puta rušena i obnavljana i nije sačuvala svoj prvobitni izgled. Turci su ga spalili 1813. godine, nakon čega je ponovo obnovljen 1837. godine. Većina ikona u manastiru je ruskog porekla.

5.3.1. Tradicionalni događaji i manifestacije

Turističke manifestacije imaju dugu i raznovrsnu tradiciju, mogu biti umetničke, sportske, kulturne i zabavne. One doprinose obogaćivanju sadržaja turističkog boravka, produženju turističke sezone i povećanju dnevne i ukupne potrošnje gostiju. Posećenost turističkih manifestacija zavisi od vrste priredbe, ranga učesnika, vremena i mesta održavanja, učestalosti priredbe, tradicije, opšte poruke, mogućnosti doživljavanja, poznavanja jezika, slikovitosti ambijenta i organizacije prevoza i smeštaja. Osnovni cilj turističkih manifestacija je predstavljanje lokalnog, regionalnog i nacionalnog muzičkog folklora, nošnje i običaja.

Turistički efekti događaja i manifestacija zasnivaju se na bogastvu programa, uslovljenom raznovrsnošću antropogenog nasleđa i lokacijom održavanja sa atraktivnim prirodnim turističkim vrednostima, negovanjem tradicije i čuvanjem od zaborava narodnih običaja ovog kraja i u tom smislu predstavljaju značajan resurs ovog podneblja. Komplementarni su sa proizvodom kulturnih ruta i znatno obogaćuju sadržaj turističkih aktivnosti u okviru rute.

Organizovanjem tradicionalnih manifestacija turističkog, kulturnog i sportskog sadržaja, područje NP „Đerdap“ dobija na atraktivnosti, a manifestacije čine značajnu komponentu integralnog turističkog proizvoda i element sadržajnijeg boravka turista.⁸⁵

⁸⁵ Zagorac D., 2011, „Kulturno-istorijska baština nacionalnih parkova u Srbiji“, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, str. 18.

Na predmetnom području postoji oko 40 manifestacija lokalnog i regionalnog karaktera kao i desetak manifestacija koje su od nacionalnog interesa i/ili međunarodnog karaktera. Manifestacije su vezane uglavnom za kulturu, kulinarstvo i sportove na vodi.

Značajne manifestacije na ovoj destinaciji su: „Kostolački kotlić“, „Zlatna bučka Đerdapa“ u Tekiji, Međunarodna izložba umetnosti u minijaturi „Majdan art“, Majdanpek, „Dan Arheološkog muzeja Đerdapa“, Kladovo, „Noći muzeja“, Kladovo. Veoma su popularne i regate: „Međunarodna kajakaška regata“ i „Međunarodno takmičenje u jedrenju“.

Slika 30. Međunarodno takmičenje u jedrenju

Izvor: <http://www.golubac.rs/sr/aktivnosti.php> (Posećeno 20.08.2014)

Ove manifestacije predstavljaju samo deo turističkih, sportskih i zabavnih manifestacija koje okupljaju veliki broj učesnika i posetilaca i koje svojim programima i ponudom predstavljaju značajan turistički potencijal u ukupnoj ponudi TD „Đerdap“.

Pregled manifestacija po opštinama:

Opština Golubac: „Lov na šakala iz peščare“, Braničevo, „Dani vina i dani meda“, „Lovački susret sa vukom“, Dobra (TO Golubac, NP „Đerdap“, lovačko udruženje „Kuna“ iz Dobre), Prvomajski memorijalni turnir Dobra, „Dan Dunava“, Festival „Žok“ – vlaške igre, Žitkovica, Biciklističko-planinarska trka, „Motoskup“, Golubac, Regata (brodova) „REKA“, Rečni ekološki karavan, Međunarodna kajakaška regata „TID“, Dobra, Državno prvenstvo u jedrenju, Golubac, „Alasko poselo“, Vinci, KUP Golupca u jedrenju, Šaransko takmičenje – ekipno, Golubac, Izorno, pecaroško takmičenje za mlade, „Dani smuđa“.⁸⁶

Turistička organizacija Golubac u saradnji sa Opštinom Golubac organizuje privredno-turističku manifestaciju Sajam Dunava – Golubac, svake godine u mesecu julu. Na sajmu se predstavlja: ekološka hrana domaće kuhinje, folklor i običaji,

⁸⁶ <http://www.togolubac.rs/manifestacije/> (Posećeno 24.08.2014)

rukotvorine, suveniri i stari zanati, proizvodi i usluge udruženja i preduzetnika. Sajam Dunava obuhvata manifestacije: „Golubački kotlić“, „Etno sabor“, „Sajam male privrede“, Sportska takmičenja, „Dečije čarolije“ i „Planinarenje kanjonom Brnjičke reke“.⁸⁷

Opština Majdanpek: „Žene slikari“ (Centar za kulturu opštine Majdanpek), Festival gitare „Zlatna nota“ (Asocijacija gitarista istočne Srbije), „Uskršnji dani folklor“ (KUD „Deli Jovan“), „Jorgovan fest“ (Mesna zajednica Miroč), „Rajkova pećina“ (Centar za kulturu Majdanpek), „Seoska sportska olimpijada“ (Sportski savez opštine), „Dan Dunava“ (Turistička organizacija), Festival dečije i zabavne muzike za mlade „TIN“ (Centar za kulturu), „Porečki kotlić“ (Centar za kulturu), „Bačija Jasikova“ (KUD „Jasikovo“), „KUP Đerdapa u jedrenju“ (AJK Beograd), „Majdan art“ – Umetnička radionica za dizajn nakita (Udruženje za umetnost i kulturu „Majdan art“), „Sačuvajmo gajde i stare igre od zaborava“ (KUD „Rudna Glava“), „Kultura obrazovanje i stvaralaštvo“ (Centar za kulturu Majdanpek).⁸⁸

Slika 31. Majdan art

Izvor: <http://www.seecult.org/vest/majdanart-2013-u-beogradu> (Posećeno 24.08.2014)

Slika 32. Zlatna bučka Đerdapa

Izvor: <http://www.zlatnabuckadjerdapa.com/Manifestacija%20zlatna%20bucka%20djerdapa.html> (Posećeno 24.08.2014)

Opština Kučevo: „Homoljski motivi“ (Turistička organizacija), „FESTEF“ - festival televizijskog etnološkog filma, „Žanki u čast“, pozorišne svečanosti (Dom kulture i Turistička organizacija), Dan Dunava (Turistička organizacija), Veliki narodni vašar „Kalinić“, mali narodni vašar „Velika Gospojina“ i „Homoljski motivi“ (kulturno umetnička društva).⁸⁹

Opština Kladovo: „Etno festival istočne Srbije“, „Dani Dunava“, „Blue week“, „Velikogospoinski vašar“, „Zlatna bučka Đerdapa“, Regate: „TID regata“, „Tragom tekijjskih alasa“ i „Đerdapska regata Tekija – Kladovo – Kusjak“, (sve nabrojane manifestacije održavaju se u organizaciji Turističke organizacije Kladovo), „Sveti Trifun“, Izložba meda i pčelarskih proizvoda.⁹⁰

Opština Negotin: „Mokranjčevi dani“ (Ministarstvo kulture, Turistička organizacija), „Sveti Trifun“, „Festival vlaške izvorne muzike“ (Dom kulture i

⁸⁷ Marketing plan opštine Golubac u oblasti turizma, 2010, Stalna konferencija gradova i opština, Golubac, str.18.

⁸⁸ <http://www.toom.rs/index.php?mainAction=showPage&pageid=3101&mark=5> (Posećeno 24.08.2014)

⁸⁹ <http://www.tokucevo.org/#> (Posećeno 24.08.2014)

⁹⁰ <http://tookladovo.rs/desavanja/> (Posećeno 24.08.2014)

Turistička organizacija), „Međunarodni sajam meda i vina“, (Turistička organizacija), „Dani dijaspori“, Gradska slava Spasovdan (Turistička organizacija), Krajinski običaji (Dom kulture i Turistička organizacija), „Dan Dunava“ (Turistička organizacija, Asocijacija za razvoj nautičkog turizma i Udruženje ribolovaca „Timok“), Moto skup (Moto klub „Motorhead“ i Turistička organizacija), „Dani Čučuk Stane“ (Turistička organizacija), „Negotinski vašar“ (Dom kulture i Turistička organizacija), „Krajinska berba“ i „Smedovački Božole“ (Dom kulture i Turistička organizacija).⁹¹

Imajući u vidu brojnost, šarolikost i značaj manifestacija na ovom području i njihovu posećenost nameće se potreba za ostvarenjem saradnje između opštinskih turističkih organizacija, javnih preduzeća, raznih udruženja (sportskih, kulturno-umetničkih), nevladinih organizacija, turističkih agencija, hotelijera i restoratera i svih drugih zainteresovanih strana, u cilju kreiranja web sajta čiji bi sadržaj u potpunosti obuhvatio sve značajnije manifestacije, ali i one manjeg značaja koje se odvijaju na ovoj destinaciji. To bi se postiglo kreiranjem on-line multimedijalne baze podataka o prostornoj raspodeli ovog turističkog proizvoda pomoću Geografskog informacionog sistema (GIS). Ovakve prezentacije su trend u svetu jer turistima koji putuju bez posredstva turističke agencije pružaju potpune informacije o sadržajima u destinaciji. Dakle, kvalitetna Internet prezentacija sa GIS sistemom je promotivno sredstvo, ali i efikasan on-line kanal prodaje turističkih proizvoda.⁹²

Na ovaj način bi informacije bile dostupne svim zainteresovanim stranama, a posebno brojnom stanovništvu ove destinacije u dijaspori, koje se nalazi na radu u inostranstvu i čiji članovi redovno dolaze u svoj rodni kraj za vreme godišnjeg odmora, slava i preslava, a naročito kada su tradicionalne manifestacije u pitanju. Tom prilikom dovode i svoje prijatelje iz zemalja u kojima borave i rade da zajedno, zavisno od interesovanja, prisustvuju brojnim manifestacijama koje ova destinacija pruža tokom cele godine nezavisno od turističke sezone. Imajući u vidu da već nekoliko generacija stanovništva sa ovog područja boravi u inostranstvu, po raznim osnovama, manifestacije predstavljaju mesto okupljanja, druženja, negovanja tradicije i vezu ovih ljudi sa zemljom maticom.

5.4. Stanje i zaštita životne sredine na području destinacije

Status nacionalnih parkova Srbije bliže je utvrđen Zakonom o nacionalnim parkovima („Službeni glasnik RS“ br. 39/93), prema čijim odredbama su nacionalni parkovi stavljeni pod zaštitu države, kao područja posebnih prirodnih vrednosti i odlika od ekološkog, naučnog, kulturnog, obrazovnog i zdravstveno-rekreativnog značaja.

Manjkavost legislative vezana je za Zakon o nacionalnim parkovima, kao zakonskog dokumenta kojim se, zajedno sa dugoročnim programom zaštite i razvoja neposredno regulišu zaštita i razvoj nacionalnih parkova. Urgentni problem upravljanja nacionalnim parkovima i drugim zaštićenim prirodnim dobrima predstavlja protivpravna izgradnja objekata koja, osim ugrožavanja prirodnih i kulturnih vrednosti i kvaliteta životne sredine zaštićenih područja, prouzrokuje niz teškoća u vezi obezbeđenja komunalnih funkcija (vodosnabdevanje i kanalizacija, električna energija, sakupljanje i evakuacija otpada i dr). Šteta naneta prirodi i

⁹¹ http://www.toon.org.rs/s_manifestacije.php (Posećeno 24.08.2014)

⁹² Jovanović V., Delić U., 2010, „Karakteristike manifestacija i njihov uticaj na razvoj turizma u Srbiji“, Naučni časopis „Singidunum revija“, Vol.7/No.2, str. 219.

samovoljno ponašanje investitora urušavaju sistem zaštite životne sredine i indikuju nemoć države da očuva ekološki javni interes.⁹³

Važno je napomenuti da je set pojedinačnih Zakona o nacionalnim parkovima u fazi nacрта od 2011. godine i pitanje je dana kada će biti usvojeni.

Stanje životne sredine na najvećem delu područja TD „Đerdap“ je povoljno, osim u domenu komunalne infrastrukture (veliki broj neuređenih smetlišta, neregulisano odvođenje otpadnih voda). Najviši je kvalitet životne sredine u planinskom pojasu Nacionalnog parka u kome nema intenzivnijih privrednih aktivnosti i saobraćaja. Na području Prostornog plana (van Nacionalnog parka) relativno je kvalitetna životna sredina, osim na prostoru opštine Majdanpek koja ima karakter devastiranog područja usled aktivnosti u Rudarsko - topioničarskom basenu Bor, sa mestimičnom potpunom devastacijom pedološkog sloja nastalog eksploatacijom mineralnih sirovina. Na zagađenje vazduha najviše utiču rudarski objekti u Majdanpeku i industrijski objekti u Donjem Milanovcu i Mosni. U njihovoj neposrednoj blizini zabeležene su visoke koncentracije suspendovanih čestica i teških metala. Najveći izvor prašine su brane flotacijskih jalovišta, metalurška postrojenja i toplane. Jedan od izvora emisije gasova i prašine predstavljaju miniranja u rudnicima. Najugroženija su naselja blizu kopova, ali se uticaj prašine vrlo često prostire i do granica Nacionalnog parka. Industrijski kompleks Turn Severina ima značajan uticaj na pogoršanje kvaliteta vazduha u Kladovu i priobalju Dunava. Obuhvaćeni delovi teritorija opština Kladovo i Negotin mogu se svrstati u područja koja nemaju veća negativna ograničenja u pogledu kvaliteta vazduha, dok se opština Majdanpek može svrstati u područje sa visokim stepenom zagađenja, naročito sumpor-dioksidom, čađi i suspendovanim česticama.

Kvalitet vode Dunava - na teritoriji Nacionalnog parka je u IIa i IIb klasi (kvalitet vode Dunava na ulasku u Srbiju je III/IV klasa ili van klase), zbog činjenice da je efluentni pritisak na Dunav zagađivača sa teritorije Srbije manji od sposobnosti njegovog samoprečišćavanja i činjenice da đerdapske akumulacije imaju veliki učinak na prečišćavanje vode, delujući poput velikog taložnika – bioreaktora. Kvalitet voda ostalih rečnih tokova (Boljetinske, Brnjičke, Porečke reke i Peka) je posebno ugrožen nutrijentima, organskim i neorganskim zagađenjem (usled ispuštanja netretiranih komunalnih otpadnih voda i drenažnih voda iz poljoprivrede) i teškim metalima usled proboja 35 brane na flotacijskoj deponiji Valja Fundata kod Majdanpeka. Neka od lokalnih izvorišta su ugrožena divljim deponijama (u Sipu), ispustima kanalizacionih sadržaja (u Kladovu, Tekiji) i lošom sanitacijom naselja.

Na kvalitet zemljišta utiču neadekvatna poljoprivredna praksa (putem nekontrolisanog i neadekvatnog korišćenja đubriva i pesticida) i odsustva kontrole vode koja se koristi za navodnjavanje. Kvalitet zemljišta ozbiljno narušavaju i erozioni procesi (ekcesivna erozija) – u slivu Kosovice, oko Velike Kamenice, Podrške, Tekije, Petrovog sela, Voluje i širem području Golupca; jaka erozija: u delu sliva Porečke reke, na nagibima prema Dunavu (Boljetin), oko Voluje, Topolnice, Kladušnice i Podrške, kao i u Golubinju i dr.

Buka je izražena samo u zonama neposrednog uticaja industrijskih postrojenja i eksploatacije mineralnih sirovina i njeno dejstvo je lokalnog karaktera.

Koncept zaštite i unapređenja životne sredine na posmatranom području zasnovan je između ostalog i na definisanju sledećih operativnih ciljeva zaštite životne sredine kao što su:⁹⁴

⁹³ <http://www.aarhussu.rs/docs/usvojeni-propisi/ostali-propisi/Informacija-o-protivpravnoj-izgradnji-objekta-u-nacionalnim-parkovima-i-drugim-zasticenim-podrucjima.pdf> (Posećeno 24.08.2014)

- utvrđivanje sistema mera za ograničavanje uticaja aktivnosti koje su u konfliktu sa zaštitom prirode i životne sredine (aktivnosti eksploatacije mineralnih sirovina, razvoj industrije, aktivnosti u okviru energetskih postrojenja i prostorna disperzija deponija),
- razvoj integralnog katastra zagađivača,
- povećanje obima investicija za zaštitu životne sredine, kroz investicione fondove EU,
- razvoj integralnog informacionog sistema zaštite prirode i zaštite životne sredine u okviru geoprostornog informacionog sistema,
- sanacija i rekultivacija površina degradiranih ljudskim aktivnostima i elementarnim nepogodama,
- kontrola emisije štetnih materija i sprečavanje incidentnih nekontrolisanih ispuštanja zagađujućih materija u vazduh, vode i zemljište,
- postizanje dobrog ekološkog statusa Dunava, Boljetinske reke i drugih vodotokova,
- kontrolisano korišćenje agrotehničkih mera koje negativno utiču na životnu sredinu,
- unapređenje čistoće desnog priobalja Dunava i neposrednog okruženja izgrađenih celina, saobraćajnih koridora i zona rekreacije,
- poboljšanje informisanja i primarna edukacija stanovništva i posetilaca o zaštiti životne sredine i
- povećanje učešća javnosti u donošenju odluka koje mogu imati uticaja na kvalitet životne sredine.

6. Privredni razvoj

Privreda područja TD „Đerdap“ u značajnoj meri zavisi od razvoja dva najveća društvena preduzeća: Rudnika bakra Majdanpek (u sastavu RTB Bor) i Hidroenergetskog sistema „Đerdap“. Na području Nacionalnog parka industrijski i rudarski lokaliteti nalaze se u četiri naselja (Donji Milanovac, Mosna, Dobra i Brnjica), dok su van Nacionalnog parka proizvodni kapaciteti locirani u Kladovu, Golupcu i Majdanpeku.

U proteklom periodu evidentan je stalni pad zaposlenosti na posmatranom području. U 2008. godini bilo je oko 20.000 zaposlenih (najveći broj u opštini Negotin, zatim Majdanpek, Kladovo a nešto manje u opštinama Golubac i Kučevo). Najveću zaposlenost generisala je prerađivačka industrija, zatim eksploatacija ruda i energetika, trgovina, poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo i vodoprivreda, građevinarstvo, saobraćaj i skladištenje, pa zatim turizam. U periodu 2000-2008. godine industrijska zaposlenost na ovom području smanjena je za oko dva puta.⁹⁵

U privrednoj strukturi dominira poljoprivreda, kao delatnost koja angažuje najveći broj radno sposobnog stanovništva i u najvećem obimu učestvuje u stvaranju društvenog dohotka. U tom smislu, ova destinacija ima pretežno ruralni karakter.

U industrijskoj strukturi dominiraju kapitalno-intenzivni kapaciteti energetskog, rudarskog i industrijskog sektora: proizvodnja električne energije, proizvodnja i prerada ruda bakra, proizvodnja nemetala, proizvodnja građevinskih materijala.

⁹⁴ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 47.

⁹⁵ Isto, str. 25.

U prerađivačkoj industriji najzastupljeniji su prehrambena, drvna, mašinogradnja, proizvodnja plastičnih produkata, elektro industrija, grafička, itd. Osnovni industrijski kapaciteti i kompleksi orijentisani su na korišćenje lokalnih resursa (rude bakra, poljoprivrednih sirovina, nemetala, kamena, drveta, vode i dr.). Razvoj turizma daleko zaostaje za potencijalima, dok je kompleks uslužnih delatnosti relativno zapostavljen.

Trgovinska delatnost ima veliki značaj u kreiranju lanca vrednosti turističkog proizvoda. Na ovom području ona trpi tranzicione promene koje uslovljavaju pojave velikih trgovinskih lanaca sa svojom unificiranom ponudom i sve češće gašenje manjih prodajnih mesta.

Zanatstvo – Najveću vrednost sa stanovišta turizma imaju tradicionalni oblici zanatske delatnosti, kao i zanati koji pripadaju delu servisnih usluga (za nautičare, bicikliste itd). Unapređenje starih zanata ima veliki značaj, kako zbog prezentacije kulturnog nasleđa, tako i za stvaranje poželjne slike o turističkoj destinaciji koja ima svoju preduzetničku i duhovnu istoriju.

Posmatrano po opštinama dominira eksploatacija ruda i vađenje kamena u Majdanpeku i Golupcu; energetika i industrija u opštini Kladovo; dok su prehrambena, industrija obuće, tekstila, turizam i usluge prisutne u svim opštinama. Najveći broj preduzeća na području destinacije je u oblasti trgovine, zatim industrije i rudarstva, poljoprivrede i ribarstva, turizma i ugostiteljstva i dr. Razvoj malih i srednjih preduzeća je veoma usporen, sa pretežnim učešćem trgovine i ugostiteljstva.

Opština Golubac – Na području opštine posluje 244 malih i srednjih preduzeća. Najveći broj preduzeća registrovan je za obavljanje delatnosti Trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila i predmeta za ličnu upotrebu (129). Za obavljanje delatnosti Hoteli i restorani registrovano je 4 preduzeća.⁹⁶

Osnovna grana privrede opštine Golubac je poljoprivreda kojom se bavi oko 40% stanovnika. Stanovnici podunavskih sela bave se ribarstvom. Šumarstvo je bilo glavni izvor prihoda stanovnicima brdsko-planinskih sela. Industrijska proizvodnja je nerazvijena - u strukturi su zastupljeni prerada poljoprivrednih proizvoda i eksploatacija kamena - krečnjaka, laporca, mermera (PIM RJ „Kamenolom“, Brnjica).

Opština Kučevo - Na teritoriji opštine Kučevo, prema zvaničnim podacima APR-a iz 2014. godine, trenutno posluje 93 privredna društava i 487 preduzetnika.⁹⁷ Najznačajniji su drveni kombinat „Šik Kučevo“, poznat po proizvodnji vodootporne šperploče i „USS Balkan“, lider u proizvodnji kamena i kreča u Srbiji. Takođe, važnu privrednu granu ovog kraja zauzima poljoprivreda, a posebno stočarstvo, s obzirom na velike površine pod kvalitetnim pašnjacima.⁹⁸

Opština Majdanpek – Privredna kretanja u opštini Majdanpek su tokom proteklog perioda opadala, što je uticalo da nekadašnji industrijski gigant za 10 godina postane jedna od opština koja je stekla status devastiranog područja u Srbiji. Razvoj privatnog sektora je nedovoljan. Lokalnu ekonomiju čini 108 preduzeća i 788 preduzetničkih radnji (podaci iz 2010). Privredni subjekti koji pripadaju oblasti

⁹⁶ <http://www.golubac.org.rs/upoznajte-golubac/struktura-preduzeca/> (Posećeno 24.08.2014)

⁹⁷ <http://www.kucevo.rs/turizam-i-privreda/privreda.php> (Posećeno 24.08.2014)

⁹⁸ <http://www.tokucevo.org/opstinakucevo.htm> (Posećeno 24.08.2014)

usluga predstavljaju najdominantniji vid poslovanja, a njen najaktivniji deo su trgovine na veliko i malo.

U privrednoj strukturi opštine Majdanpek dominira rudarsko-industrijski kompleks bakra. Proizvodni kapaciteti su skoncentrisani u Majdanpeku. Najveći privredni subjekti na području opštine su: RBM doo (Rudnik bakra Majdanpek), FBC ad (Fabrika bakarnih cevi), IPM doo u restrukturiranju (fabrike „Zlatara Majdanpek“ i „Megaplast“, Donji Milanovac), FEP (Fabrika elektroproizvoda) Donji Milanovac, „Intra lighting“, Donji Milanovac, „Termal inženjering“ doo, „Central X“ doo, Beomark industrija doo, hotel „Golden In“, hotel „Lepenski vir“, „Hazplast“ doo.⁹⁹ U proteklom periodu nisu dovoljno iskorišćeni: povoljan geografski položaj na Dunavu, NP „Đerdap“ i kulturno nasleđe, za razvoj turizma koje se nalazi u inicijalnoj fazi, naročito u Donjem Milanovcu.

Opština Kladovo - Privrednu strukturu opštine karakteriše učešće energetike, turizma, industrije, poljoprivrede. Pozitivni trendovi su evidentni u sektoru energetike, komunalnih delatnosti, turizma i ugostiteljstva.

Glavna privredna grana opštine Kladovo je proizvodnja električne energije - Hidroenergetski i plovidbeni sistem HE „Đerdap“, a tu je i AD za pružanje usluga „Đerdap usluge“, industrijska proizvodnja u okviru privatizovanih i novootvorenih privatnih preduzeća – „Brodogradilište“ sa navozom za najveća rečno-morska plovila i „Almag“ doo - preduzeće za izradu i opravku metalnih proizvoda i usluga i proizvodnju metalnih konstrukcija i delova konstrukcija, „Delta Petrol“ doo - preduzeće čija je delatnost export-import, skladištenje, trgovina i drumski i rečni transport naftnih derivata, hoteli „Đerdap“ i „Aquastar Danube“ i Omladinsko sportski centar „Karataš“, Građevinsko preduzeće „KMD Company“ doo, Poljoprivreni kombinat „Ključ“, trgovinska preduzeća „Miroč“ ad i doo „Tekijanka“.¹⁰⁰

Slika 33. Hidroelektana „Đerdap I“

HE „Đerdap I“ je sagrađena 1970. godine na 943. kilometru reke, 10 km uzvodno od Kladova. Na srpskoj i rumunskoj strani Dunava je napravljeno po 6 generatora od po 176,3 MW. Snaga generatora na pragu sa srpske strane iznosi 1.058 MW. Instalirani su za protok od 4800 m³/s i puštani su u pogon od 1970. do 1972. godine. Prvo puštanje je bilo 5. avgusta 1970. godine. Nalazi se u mestu Karataš, a neposredno ispod hidrocentrale se nalaze ostaci rimske tvrđave Diana.

Izvor: <http://www.djerdap.rs/galleries/albums/26/HE+%C4%90erdap+1> (Posećeno 24.08.2014)

Opština Negotin – Privreda Negotina i cele opštine je u vrlo lošem stanju. Većina preduzeća posluje sa gubitkom i proces privatizacije je u povelju. Likvidnost je jedan u nizu problema sa kojima se suočavaju preduzeća, nedostatak finansijskih sredstava i nepovoljna kreditna politika onemogućavaju revitalizaciju privrede. Pad

⁹⁹http://www.majdanpek.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=75
(Posećeno 24.08.2014)

¹⁰⁰ www.invest-serbia.info/municipality (Posećeno 24.08.2014)

kupovne moći stanovništva uslovljava pad prometa trgovinskih preduzeća. Siva ekonomija i nelojalna konkurencija otežavaju rad istih.

Većina preduzeća je zabeležila pad obima proizvodnje kao i smanjenje iskorišćenosti kapaciteta. Mala privreda ima značajan udeo u ukupnoj ekonomskoj delatnosti opštine. Najveće preduzeće u opštini je Hemijska industrija „Prahovo“. Stanovništvo sela oko Negotina uglavnom izdržavaju članovi porodice koji su na privremenom radu u zemljama Evropske unije.¹⁰¹

Poljoprivredno zemljište kao prirodni potencijal predstavlja komparativnu prednost opštine Negotin. Pod poljoprivrednim površinama je ukupno 65% ukupne teritorije opštine.¹⁰²

Posmatrano iz ugla razvoja turizma, bitna je činjenica da su vinogradarstvo i vinarstvo veoma razvijene grane poljoprivredne proizvodnje koje predstavljaju bazu za razvoj vinskog turizma i vrlo atraktivnih vinskih turističkih puteva.

Oko 1000 hektara poljoprivrednog zemljišta pokriveno je vinogradima koji se koriste za proizvodnju vina čija je tradicija u ovom kraju duga skoro 7 vekova, a čuveni kompleksi vinskih podruma „Pimnica“ u Rogljevu, Rajcu i Smedovcu predstavljaju turističke motive visokog stepena atraktivnosti.

Slika 34. Vinogradi, Negotin

Izvor: <http://www.vizitar.rs/klijenti/vinarija-sveti-dorde-negotin/> (Posećeno 24.08.2014)

Slika 35. Rajačke pivnice

Izvor: <http://www.putvinasrbije.rs/rajacke-pivnice/> (Posećeno 24.08.2014)

Prva **Vinogradarska zadruga** u Negotinu osnovana je **1890. godine** nakon masovnog propadanja vinograda od filoksere. Krajem 19. veka Krajina je imala najveće površine zasađene vinovom lozom u Srbiji. Na području Negorinske Krajine, poznate po bogatim vinogradima iz drevnih rimskih vremena, seosko stanovništvo je, baveći se vekovima vinogradarstvom, osnivalo posebna naselja u blizini svojih stalnih prebivališta. Naselja su dobila naziv „pivnice“ ili „pimnice“, kako vinske podume naziva lokalno stanovništvo u negotinskom kraju.¹⁰³ **Rajačke pivnice** su jedinstveni arhitektonski kompleks vinskih podruma, njih 270, nastao od polovine 18. veka do tridesetih godina prošlog veka. Ukopane su dva metra u zemlju kako bi temperatura vrlo malo varirala tokom godine.¹⁰⁴

Sve opštine đerdapskog područja su uglavnom ispod republičkog proseka po stepenu privredne razvijenosti, pri čemu Golubac spada i u nedovoljno razvijene

¹⁰¹ <http://sr.wikipedia.org/sr/Negotin> (Posećeno 24.08.2014)

¹⁰² <http://www.invest.negotin.rs/poljoprivreda.htm> (Posećeno 24.08.2014)

¹⁰³ http://www.panacomp.net/srbija?mesto=srbija_rajacke%20pivnice (Posećeno 25.08.2014)

¹⁰⁴ <http://www.srbija.travel/destinacije/putevi-vina/put-vina-negotin/> (Posećeno 25.08.2014)

opštine.¹⁰⁵ Na području dominira poljoprivreda, dok su industrija i usluge manje razvijene. Proizvodnja i snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom imaju veoma jak uticaj na privredu ovog područja, s obzirom na postojanje HEPS „Đerdap“.

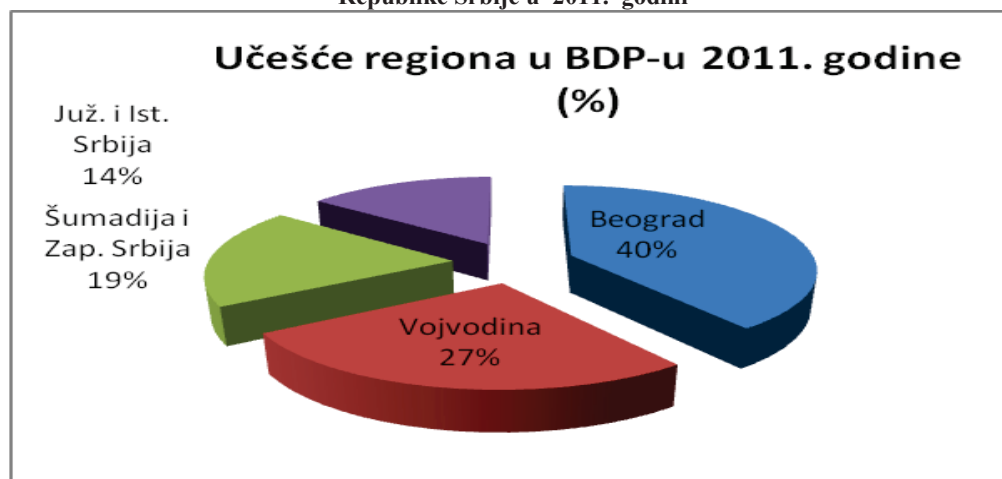
Kada je privreda u pitanju, prema zvaničnim statističkim podacima, bruto domaći proizvod na nivou Republike Srbije iznosio je **3.208.620,2 mil. RSD**, dok je u regionu Južne i Istočne Srbije iznosio je **466.978,5 mil. RSD** i učestvovao je sa 14,6% u ukupnom bruto domaćem proizvodu (BDP) Republike Srbije za 2011. godinu.

Tabela 5. Bruto domaći proizvod po regionima, 2011
Gross domestic product by regions, 2011

	BDP - ukupno GDP - total		BDP - po stanovniku GDP - per capita	
	u mil. RSD	učešće %	u hilj. RSD	indeks nivoa, RS=100
Republika Srbija	3.208.620,2	100,0	442	100,0
Beogradski region	1.271.690,6	39,6	772	174,6
Region Vojvodine	859.808,1	26,8	442	100,0
Region Šumadije i Zapadne Srbije	610.143	19,0	301	68,2
Region Južne i Istočne Srbije	466.978,5	14,6	285	64,4
Region Kosovo i Metohija				

Izvor: RZS – Statistički godišnjak 2013, str. 131.

Grafikon 2. Bruto domaći proizvod po regionima, % učešća regiona u BDP Republike Srbije u 2011. godini

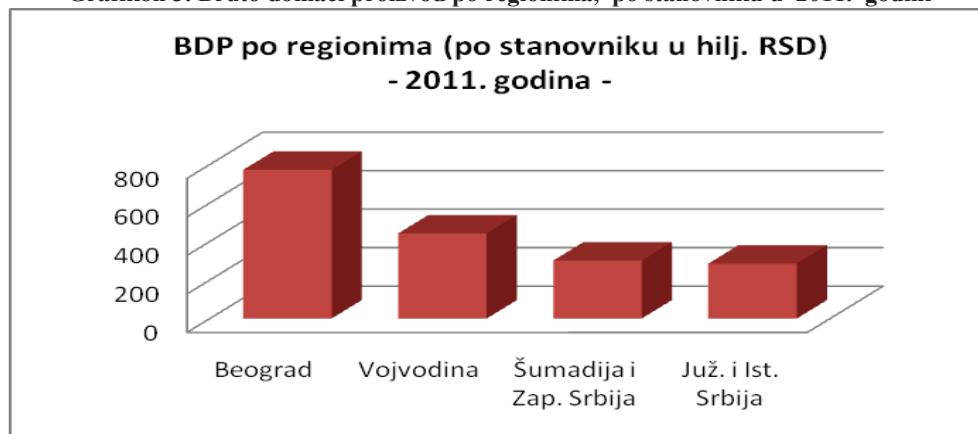

Izvor: RZS – Statistički godišnjak 2013

Visina BDP - po stanovniku za region Južne i Istočne Srbije iznosio je 285.000 dinara, odnosno 64,4% u odnosu na republički prosek (442.000). Podaci su prikazani na nivou regiona Južne i Istočne Srbije kome pripada područje TD „Đerdap“, usled nedostatka statističkih podataka za BDP na nivou opština.

¹⁰⁵ Studija za proglašenje turističkog prostora tvrđava „Golubački grad“, opština Golubac, Golubac, str.19.

Grafikon 3. Bruto domaći proizvod po regionima, po stanovniku u 2011. godini

Izvor: RZS – Statistički godišnjak 2013

Zvanična statistika prati strukturu BDP, preko koje možemo dobiti okvirnu sliku strukture privrede na nivou Republike. U strukturi bruto domaćeg proizvoda u 2011. godini, dominiraju:¹⁰⁶

- Prerađivačka industrija sa 16,18%,
- Poslovi nekretninama sa 12,39%,
- Poljoprivreda, lov, šumarstvo i vodoprivreda sa 10,54%, zatim,
- Trgovina sa 10,61%,
- Informisanje i komunikacije sa 5,00%
- Građevinarstvo sa 4,88 % dok
- Usluge smeštaja i ishrane učestvuju sa svega 1,17%, sa neznatnim porastom u odnosu na 2008. godinu (1,12%).

U privrednom smislu grupacija Hoteli i restorani učestvuje u stvaranju dohotka u proseku na nivou posmatranih opština sa oko 3-4%. Kako je ovo brojka koja karakteriše i ostale delove Srbije može se izvući zaključak da, hotelska industrija i restoraterstvo, po obimu dohotka, ne iskazuju rezultate koji bi bili očekivani s obzirom na nesumnjivu koncentraciju turističkih atrakcija. Sami hoteli po koncepciji pripadaju objektima koji odslikavaju tendencije razvoja sa početka osamdesetih godina u turizmu Srbije. Svojinska transformacija izvršena u ovoj oblasti nije donela svež kapital neophodan za razvoj objekata. Takođe, sa svojinskom transformacijom nije izvršena poslovna transformacija objekata, tako da hoteli na ovom području veoma teško mogu da se prilagode potrebama kreiranja specifičnog turističkog proizvoda. Druga vrsta smeštajne ponude koja uzima sve više maha, a odnosi se na razvoj manjih smeštajnih kapaciteta u privatnom vlasništvu, često puta višenamenskih (stanovanje, turizam), još uvek ne zadovoljava kriterijume kako u pogledu vizuelnih estetskih kriterijuma, tako ni u pogledu standarda i naročito u pogledu organizovanosti.

Što se tiče prosečne zarade po zaposlenom za ugostiteljsku delatnost, a na osnovu raspoloživih statističkih podataka, može se konstatovati da su zarade u opštinama Kučevo i Negotin, znatno ispod opštinskog proseka.

¹⁰⁶ „Statistički godišnjak“, 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, str. 130.

Lela Barbarić
ODRŽIVI RAZVOJ TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“

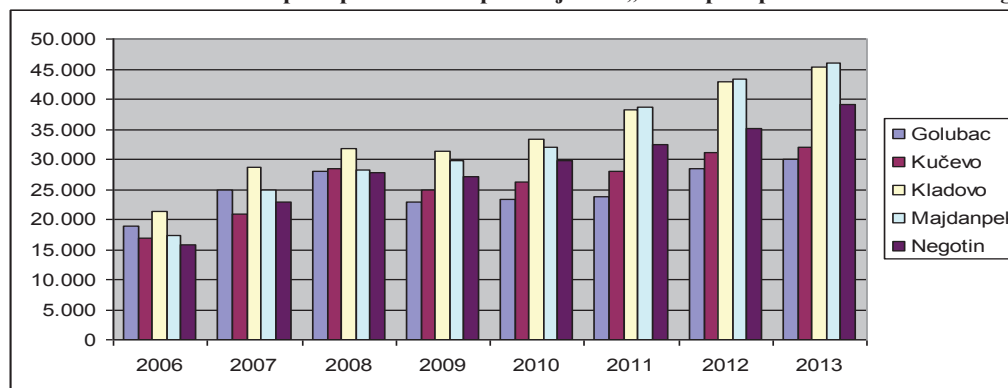
Tabela 6. Prosečne zarade bez poreza i doprinosa po zaposlenom na području TD „Đerdap“ u periodu 2006-2013. godine

	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.	Ukupno	Hoteli i rest.
Srbija	21.707	14.678	27.759	21.244	32.746	21.800	31.733	18.176	34.142	18.889	37.976	20.902	41.377	22.832	43.932	-
Opština																
Golubac	18.908	-	24.871	-	27.897	-	22.928	15.056	23.346	-	23.853	-	28.361	-	29.904	-
Kučevo	16.808	12.914	20.859	16.418	28.486	13.351	24.867	11.043	26.119	-	28.016	-	31.081	-	32.101	-
Kladovo	21.355	-	28.614	-	31.688	-	31.339	13.518	33.397	-	38.186	-	42.870	-	45.395	-
Majdanpek	17.247	-	24.797	-	28.237	-	29.672	14.529	32.104	-	38.566	-	43.411	-	46.038	-
Negotin	15.849	12.123	22.989	14.877	27.670	15.266	27.011	15.186	29.674	-	32.548	-	35.172	-	39.121	-

Izvor: RZS - Opštine i regioni u Republici Srbiji (2007- 2013)

Prosečna zarada po zaposlenom u opštinama Kladovo i Majdanpek poslednjih godina je u stalnom porastu, dok je u opštinama Kučevo, Golubac i Negotin prisutan konstantan pad zarada u odnosu na republički prosek.

Grafikon 4. Prosečna zarada po zaposlenom na području TD „Đerdap“ u periodu 2006 – 2013. godine

Izvor: RZS, Opštine i regioni u Republici Srbiji (2007- 2013)

7. Organizacioni okvir razvoja turizma

7.1. Institucionalni okvir i učesnici

Institucionalna oraganizovanost turizma u Republici Srbiji utvrđena je Zakonom o turizmu („Sl. glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - dr. zakon i 93/2012), Zakonom o banjama („Sl. glasnik RS“, br. 80/1992 i 30/1993), Zakonom o javnim skijalištima („Sl. glasnik RS“, broj 46/2006) i Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. glasnik RS“, broj 39/1993). Zakon o turizmu uređio je uslove i način planiranja i razvoja turizma; organizaciju i delokrug rada turističkih organizacija za promociju turizma; rad turističkih agencija; ugostiteljsku delatnost; nautičku delatnost; lovnoturističku delatnost; usluge u turizmu; takse, naknade i penale u turizmu; Registar turizma kao i druga pitanja od značaja za razvoj i unapređenje turizma. Organizovanost državnog sektora na republičkom i lokalnom nivou utvrđena je sistemskim zakonima koji regulišu ovu materiju. **Sektor za turizam** strukturiran je u okviru **Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija** u skladu sa odredbama Zakona o ministarstvima („Sl. glasnik RS“, broj 44/2014). Osnovna aktivnost ovog sektora je: sprovođenje Zakona o turizmu i Strategije razvoja turizma Republike Srbije; praćenje i analiza sistemskih rešenja, pravne regulative i mera ekonomske politike na poslovanje i razvoj turističke privrede i predlaganje odgovarajućih mera; predlaganje mera za unapređenje kvaliteta turističkih proizvoda i usluga i konkurentnosti turističke ponude; praćenje i analiza ulaganja države u razvoj turizma putem podsticajnih mera i prelaganje korektivnih mera i dr. U okviru Ministarstva deluje i **Sektor turističke inspekcije** koji se bavi inspekcijskim nadzorom nad primenom zakona i drugih propisa kojima se uređuju oblasti turizma i ugostiteljstva.

Institucionalni okvir turizma Srbije sastoji se i iz javnih preduzeća zaduženih za posebne segmente turizma (skijališta, prostore od značaja za turizam, banjska područja), turističkih organizacija na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, udruženja privrednih subjekta iz oblasti turizma i značajnog broja nevladinih organizacija koje sve zajedno učestvuju na unapređenju i razvoju srpskog turizma.

Na području TD „Đerdap“ upravljanje zaštićenim područjima povereno je Javnom preduzeću „NP Đerdap“.

Turistička organizacija Srbije (TOS) je zvanični institucionalni nosilac promocije turizma Republike Srbije na domaćem i inostranom tržištu i organizacija koja obavlja druge poslove od značaja za razvoj informativno-propagandne delatnosti u turizmu Republike. Delatnost TOS-a je usmerena ka pozicioniranju turističkog proizvoda Srbije na domaćem i inostranim tržištima i turističkoj valorizaciji komparativnih prednosti Srbije, kao što su njen geostrateški položaj, istorijski, kulturni i prirodni identitet. TOS je član međunarodnih organizacija kao što su: Evropska turistička komisija (ETC)¹⁰⁷ Dunavska turistička komisija (DTC)¹⁰⁸,

¹⁰⁷ Evropska turistička komisija iz Brisela (European Travel Commission – ETC), u kojoj TOS ima mesto u Bordu direktora, zalaže se zajedno sa zemljama iz regiona za predstavljanje Dunava kao jedinstvenog primera panevropskog programa koji povezuje narode, kulturu i običaje. <http://www.etc-corporate.org/?page=about-etc> (Posećeno 25.08.2014)

¹⁰⁸ Dunavska turistička komisija iz Beča (Danube Tourist Commission - DTC) je asocijacija dunavskih zemalja čija je delatnost usmerena ka promociji dunavskog regiona kao jedinstvenog proizvoda. <http://www.danube-river.org/en/about-us> (Posećeno 25.08.2014)

Dunavski centar za kompetenciju (DCC)¹⁰⁹, Međunarodna asocijacija Transromanika, Evropsko udruženje turističkih autobusera (RDA) i (ICCA).¹¹⁰

Pored delovanja na međunarodnom planu, TOS u saradnji sa turističkim organizacijama gradova i opština i ostalim turističkim subjektima radi na unapređenju turističke ponude Srbije i stvaranju pozitivnog stava stanovništva prema turizmu Srbije i njihovom interesovanju za domaćim turističkim centrima, čime se stvaraju osnove za usmeravanje i podsticanje razvoja turizma kao dela društveno-ekonomskog razvoja Republike.

Kao deo Turističke organizacije Srbije, u 2007. godini osnovan je **Kongresni biro Srbije** (KBS) sa ciljem da se bavi razvojem poslovnog turizma (MICE).

Turističke organizacije pokrajina, regija, gradova i opština u Srbiji svoje godišnje programe i planove promotivnih aktivnosti usklađuju sa Strategijskim marketing planom, planovima i programima TOS-a.

Na području TD „Đerdap“ ključnu ulogu u promociji turizma imaju **lokalne turističke organizacije Golupca, Majdanpeka, Kladova, Negotina i Kučeva**, koje su formirane i deluju u svim jedinicama lokalne samouprave. Pored ovih aktivnosti turističke organizacije organizuju manifestacije i događaje i u tom delu one, u izvesnom smislu, preuzimaju ulogu destinacijskih menadžment organizacija. Ta uloga je naročito izražena u posredovanju kod iznajmljivanja slobodnih kapaciteta u seoskom turizmu ili prihvata turista kao što je slučaj TO Majdanpek.

Novi pojavni oblici turističkih organizacija nastali na ovom području vezani su za razvoj kompleksnih turističkih lokaliteta poput **Lepenskog Vira i Golubačkog grada** i nastali su ili nastaju kao izraz potrebe postojanja subjekta koji bi preuzeo razvojnu ulogu na ovim lokalitetima, kao i ulogu upravljača prostorima od značaja za turizam, koje je utvrdila Vlade Republike Srbije. Ovakvi subjekti se mogu smatrati **destinacijskim menadžment organizacijama**, s tim što je njihova uloga vezana za **upravljanje jednim lokalitetom**, a manje područjem kao celinom.

Turističko zakonodavstvo u Srbiji poznaje dve vrste turističkih agencija. Organizatore putovanja, koji se prevashodno bave organizacijom i prodajom turističkih putovanja i agencije - posrednike u prodaji, koje se bave prodajom turističkih putovanja i nizom drugih poslova uobičajenih u turizmu. Turističke agencije - posrednici preuzimaju ulogu Incoming travel agencija u mestima u kojima deluju, odnosno bave se poslovima izvršenja usluga na odredištima putovanja. U praksi nema striktnosti, tako da se organizatori putovanja bave i poslovima destinacijskih agencija, dok zbog zakonskih ograničenja posredničke agencije ne mogu da obavljaju i poslove organizatora putovanja.

¹⁰⁹ <http://www.danubecc.org/index.php?pg=about-us> (Posećeno 25.08.2014)

Dunavski centar za kompetenciju (Danube Competence Center - DCC) je glavni izvršni partner podržan od strane nemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ), koji preko svoje agencije GIZ radi na unapređenju regionalne saradnje u oblasti turizma, zaštite životne sredine i edukacije u zemljama Srednjeg i Donjeg Podunavlja (Hrvatska, Srbija, Rumunija, Bugarska, Moldavija i Ukrajina).

¹¹⁰ <http://www.iccaworld.com/abouticca.cfm> (Posećen 25.08.2014)

Međunarodno udruženje kongresa i konvencija (International Congress & Convention Association - ICCA) osnovano je 1963. godine u Amsterdamu. Danas predstavlja jednu od najistaknutijih organizacija u svetu međunarodnih skupova, koje omogućava svojim članovima da generišu i održavaju konkurentsku prednost povezivanjem turističke industrije sa tržištem međunarodnih kongresa i događaja, sa regionalnim kancelarijama u Maleziji, Južnoj Africi, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, SAD i Urugvaju i dalje, sa sedištem u Holandiji. Ima preko 1000 članica u 90 zemalja širom sveta.

Na području Srbije registrovano je preko 400 turističkih agencija od kojih su 370 organizatori putovanja. Najveći broj agencija oragnizovan je i svoje interese ostvaruje preko **Nacionalne asocijacije turističkih agencija „Yuta“**.¹¹¹

Na području TD „Đerdap“ za sada deluje ukupno 14 turističkih agencija.¹¹² Najveći broj registrovanih agencija je u Negotinu (8) i Kladovu (5).¹¹³

Na teritoriji opštine Negotin posluje više subjekata u oblasti turizma, a za promociju je od strane lokalne samouprave nadležna Turistička organizacija opštine Negotin. Pored opštinske Turističke organizacije u opštini Negotin je aktivno i osam turističkih agencija: „Sedmica Plus“¹¹⁴, „Denzor“, „Neptun“, „Nikolić Prevoz“, „Autosaobraćaj“, „Duki tours“, „Lero“, „Lira“¹¹⁵, kao i više udruženja (Društvo za eko-ruralni turizam „DERT“, Asocijacija za nautički turizam „Mihajlovac“ i druga).

U Kladovu posluju turističke agencije: „Epsturs“, „Đerdap Turist“, „Bafer - Regionalni turistički centar, „Intours“ i „Omega Travel“.

U Golupcu za sada nema registrovanih turističkih agencija. U Kučevu je registrovana turistička agencija „Pozitiv Tours“ i u Majdanpeku samo jedna TA „Mirno more“, specijalizovana za letovanja u Grčkoj. Uvidom u turističku ponudu navedenih agencija, dostupnu na njihovim web sajtovima, može se zaključiti da one svoju aktivnost baziraju prvenstveno na emitivnom turizmu i to uglavnom kroz prodaju turističkih aranžmana za letnja i zimska putovanja većih tuoperatera za destinacije van Srbije. Druga veća aktivnost je organizovanje ekskurzija, odnosno putovanja dece i omladine i tek na trećem mestu je aktivnost vezana za ponudu i prodaju atraktivnih turističkih proizvoda destinacije, odnosno bavljenje receptivnim poslovima na tržištu putovanja. Na sajtovima agencija mogu se naći ponude smeštaja uglavnom u smeštajnim kapacitetima lociranim u Kladovu. Jedna od agencija koja se bavi receptivnim turizmom je turistička agencija „Đerdap turist“ iz Kladova, koja u svojoj ponudi sadrži razgledanje atrakcija iz rimskog perioda, posetu Arheološkom muzeju Đerdapa u Kladovu, kao i jednodnevna krstarenja Dunavom. Takođe je interesantna ponuda agencije „Denzor“¹¹⁶ iz Negotina, koja u svojoj ponudi sadrži vikend programe obilaska prirodnih i kulturnih sadržaja Timočke i Negotinske krajine.

Hotelska industrija je organizovana kroz udruženje hotelijera i restoratera „Hores“¹¹⁷, koje svoju delatnost usmerava na ostvarenje interesa ove grupacije preko privrednih komora i organa vlasti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou.

Međunarodni naučni forum „Dunav – reka saradnje“ je nevladina, neprofitna organizacija koja preko 20 godina radi na unapređenju svih vidova regionalne saradnje u Podunavlju, sa posebnim naglaskom na saradnju zemalja u tranziciji. Misija ove organizacije je uspostavljanje održivog korišćenja prirodnih i kulturno-istorijskih resursa u slivu Dunava za kompleksni razvoj i ekonomski napredak sadašnjih i budućih generacija svih stanovnika ovog regiona.¹¹⁸

¹¹¹ <http://srbijacentar.com/yuta> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹² <http://turistickeagencije.cu.rs> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹³ <http://www.yellowpages.rs/sr/turisticke-agencije/negotin> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹⁴ <http://sedmicaplus.rs/> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹⁵ <http://www.019.rs/biznis-portal-istocne-srbije/negotin/379-lira-turisticka-agencija> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹⁶ <http://www.denzor.rs> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹⁷ <http://www.hores.org.rs> (Posećeno 28.08.2014)

¹¹⁸ <http://danube-cooperation.com/forum/> (Posećeno 28.08.2014)

Oslanjajući se na iskustva iz zapadne Evrope i na veliki potencijal Srbije 2005. godine osnovana je strukovna asocijacija kampova **Kamping asocijacije Srbije**. Misija Kamping asocijacije Srbije je da okuplja privredne subjekte koji se bave kamping i karavaning turizmom i kreiranjem uslova za izgradnju novih i revitalizaciju postojećih kampova i parkova za odmor, kao i iniciranje razvoja lokalnih zajednica kroz saradnju lokalne samouprave, preduzetništva i nevladinih organizacija.¹¹⁹ Jedan od ciljeva asocijacije je postavljanje standarda u kamping ponudi, radi promovisanja Srbije kao idealne kamping destinacije. Kamping asocijacija je uspostavila bazu kamping ponude Srbije u saradnji sa Turističkom organizacijom Srbije, pod pokroviteljstvom ministarstva nadležnog za poslove turizma.

7.2. Materijalna baza razvoja turizma

Razvoj turizma na ovoj destinaciji započet je na Đerdapskom jezeru, Nacionalnom parku, arheološkom nalazištu Lepenski vir i opštinskim centrima sa više kulturno-umetničkih i sportskih manifestacija, prirodnim i kulturno-istorijskim znamenitostima, lovištima i jednom broju sela u kojima su vidljivi počeci seoskog turizma zasnovanog uglavnom na lokalnoj inicijativi.

Postojeća turistička i rekreativna ponuda, s obzirom na potencijale, nije dovoljno razvijena i afirmisana, a još manje organizovana i povezana, kako među opštinama na području Nacionalnog parka, tako i sa susednim opštinama u Srbiji. Na Dunavu, najvažnijem nautičkom koridoru, nisu dovoljno zastupljeni marine, pristani, receptivno-informativni punktovi i dr. Prirodni i stvoreni potencijali nisu u dovoljnoj meri komercijalizovani, što zahteva bolji marketing ponude, promociju imidža Đerdapske klisure i Nacionalnog parka, razvoj celogodišnje turističke ponude uz funkcionalnu integraciju više vidova turizma kako na planskom području tako i u neposrednom okruženju. Neophodan uslov je i razvoj komunalne i turističke infrastrukture, rekonstrukcija postojećih smeštajnih kapaciteta, ali i izgradnja novih.

Smeštajne kapacitete karakteriše različit nivo turističkih usluge i sadržaja, i uglavnom su locirani u gradskim centrima.

7.2.1. Turistička infrastruktura

Infrastruktura predstavlja temelj, osnovni okvir, podstrukturu na kojoj su bazirane druge komponente. U smislu odredaba Zakona o turizmu Republike Srbije, pod turističkom infrastrukturom se podrazumevaju turistički objekti u kojima se primarno ne pružaju usluge ishrane i smeštaja, ali koji učestvuju u vrednosnom lancu turističkog proizvoda, gde upravo specifični standardi usluga na kojima se bazira turistički proizvod, ove objekte svrstava u sistemsku celinu. Objektima turističke infrastrukture smatraju se objekti za informisanje, predah, snabdevanje, rekreaciju, edukaciju i zabavu turista, i to: skijališta, kupališta i plaže, tematski i zabavni parkovi, turistički informativni centri, centri za prihvata turista i posetilaca, odmorišta pored puteva, objekti nautičkog turizma, tereni za golf, tenis tereni, otvoreni i zatvoreni objekti sportske rekreacije, male veštačke akumulacije sa kupalištem, bazeni za kupanje, velnes objekti, zabavno rekreativne staze i putevi (trim staze, staze zdravlja, vidikovci, panoramski putevi, biciklističke staze, pešačke staze, staze

¹¹⁹ <http://www.camping.rs/sr/o-nama/misija-i-vizija/> (Posećeno 28.08.2014)

za motorne sanke i slično), uređene obale reka i jezera, objekti za posmatranje prirodnih retkosti, objekti za predah i kraće zadržavanje turista, objekti za avanturističke aktivnosti i drugo.

Područje TD „Đerdap“ raspolaže mnogobrojnim značajnijim infrastrukturnim turističkim potencijalima, mada infrastrukturni sistemi (saobraćajni, energetske, telekomunikacioni i komunalni) ukazuju i na određene nedostatke koji znatno utiču naročito na putnike u tranzitu, na posećenost smeštajno–ugostiteljskih objekata, na posećenost brojnih manifestacija karakterističnih za ovo područje i gledajući šire predstavljaju ograničavajući faktor razvoja svih privrednih delatnosti na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou.¹²⁰

Ograničenja razvoja saobraćaja su: neiskorišćeni potencijali vodnog puta, postojećih pristana i neopremljenost pratećim sadržajima za potrebe vodnog puta Dunavom; nepostojanje dunavske bele flote za prevoz putnika; mreža državnih puteva II reda i opštinskih puteva je pretežno slabog kvaliteta (gotovo polovina mreže opštinskih puteva nema savremeni kolovozni zastor) i nekompletna u funkciji povezivanja naselja međusobno i sa sadržajima buduće turističke ponude u prostoru; razvijenost javnog linijskog drumskog prevoza putnika nije zadovoljavajuća i posledica je lošeg kvaliteta lokalne putne mreže; pojava klizišta i odrona na Đerdapskoj magistrali; loše stanje železničkog saobraćaja koji nema veći značaj za područje i nije usklađen sa drugim vidovima saobraćajal.

Ograničenja razvoja energetike se ogledaju u: starosti energetskih objekata, opreme i mreže; tehničkim gubicima u transportu i distribuciji električne i toplotne energije; neracionalnom korišćenju energije, posebno elektroenergije za grejne potrebe; velikoj specifičnoj potrošnji energije po jedinici proizvoda u industriji, starosti i tehnološkoj zastarelosti većine izgrađenih industrijskih kapaciteta; nedovoljnoj zaštiti životne sredine; veoma niskom stepenu korišćenja obnovljivih energetskih izvora, nepotpunom zakonskom okviru i finansijskim instrumentima za korišćenje OIE i dr. Na području destinacije još uvek nisu stvorene mogućnosti za korišćenje prirodnog gasa, jer nije izgrađen magistralni gasovod Osipaonica-Požarevac-Kučevo-Majdanpek-Donji Milanovac.

Ograničenje za razvoj telekomunikacija predstavlja tehničko-tehnološko stanje mreže: prisustvo velikog broja starijih digitalnih sistem SI2000 i DKTS; procenat digitalizacije mreže iznosi 72% (nominalno 96%); veliki broj dvojnika (1.144 ili 8,5%, što je znatno iznad republičkog proseka). Ograničenje za razvoj predstavlja slaba izgrađenost pristupne mreže, naročito u brdsko-planinskim i perifernim delovima područja; teško pristupačan brdsko-planinski teren (duž glavnih saobraćajnica na pravcima Golubac-Donji Milanovac-Tekija-Sip i Kučevo-Majdanpek); niske gustine naseljenosti na pretežnom delu područja, relativno nizak nivo ekonomske razvijenosti lokalnih zajednica i sl. Ograničenje za razvoj poštanskog saobraćaja predstavlja neadekvatan prostorni raspored poštanskih jedinica, odnosno njihova udaljenost od ruralnih naselja.

Ograničenja za razvoj objekata zajedničke komunalne potrošnje su: tendencija deponovanja komunalnog otpada na neuređenim i nesanitarnim deponijama, od kojih su neke u procesu zatvaranja; neregulisano pitanje prikupljanja i deponovanja otpada sa jednog dela ruralnog područja; nepostojanje integralnog sistema reciklaže; nezadovoljavajući higijenski uslovi zelenih pijaca i dr.

¹²⁰ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 44.

U ovom radu biće izdvojene neke od značajnijih turističkih infrastrukturnih potencija od značaja za razvoj turizma na području TD „Đerdap“ to jest na teritorijama opština Golubac, Majdanpek, Kladovo, Negotin i Kučevo.

Golubac – U Golupcu se nalazi najpoznatiji **akvatorij za jedrenje**, koji predstavlja centar srpskog jedrenja. Ukrštanje vetrova, veličina akvatorijuma, stalni vetrovi i širina Dunava od 6,5 km omogućili su najbolje uslove za jedrenje na reci u celoj Evropi. Jedriličarski savez Srbije je u Golupcu otvorio Jedriličarski centar Srbije. U okviru Centra se nalazi i marina sa dizalicom, benzinska pumpa i tereni za odbojku i fudbal na pesku. Državna i međunarodna takmičenja u jedrenju se u Golupcu održavaju već 15 godina.

Slika 36. Marina u Golupcu

Slika 37. Plaža u Golupcu

Izvor: <http://klubputnika.net/profiles/blogs/tura-kroz-djerdap> (Posećeno 28.08.2014)

Golubac raspolaže i pešačkim stazama među kojima se izdvajaju:

- **Deo staze Bosman – Sokolovac** (srednje teška pešačka staza) – Ukupna dužina staze je 10 km. Staza većim delom ide ivicom poteza Bosman – Sokolovac koji ima veliku biološku i geološku vrednost. Ova staza je vrlo atraktivna zbog toga što se penje uz same litice iznad Dunava do vrha Sokolovca (683 m), tako da ima vidikovaca sa fantastičnim pogledom na Gospodin vir i rumunski Park prirode „Portile de Fier“, sa druge strane Dunava.¹²¹

Slika 38. Šetna staza Bosman – Sokolovac

Izvor: <http://www.togolubac.rs/portfolio/setna-staza-bosman-sokolovac/?langu=lat>

¹²¹ Isto, str. 32.

• **Kanjon Brnjičke reke** (srednje teška pešačka staza) – Ukupna dužina staze je 21 km. Staza većim delom ide uz sam kanjon Brnjičke reke. Zbog impresivnog izgleda kanjona i klisura, stena koje se izdižu do 300 m iznad brojnih slapova i virova u netaknutoj prirodi, pruža neponovljiv doživljaj. Ovom stazom stiže se do naselja Rakovica, koje obuhvata desetak salaša, tako da se tu može uživati u lepotama narodnog graditeljstva i etno-nasleđa.¹²²

Slika 39. Informativne table za bicikliste

http://www.ciklonaut.com/projekti/DBR/dbr_signalizacija.htm

Biciklistička trasa - Projektom „Donauradweg“ (Dunavska biciklistička ruta), nemačkog Saveznog ministarstva za privrednu saradnju i razvoj (BMZ), implementiranog preko Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ),¹²³ trasirana je najpopularnija evropska biciklistička ruta, tj. biciklistički koridor „EuroVelo 6“, koji spaja Atlantski okean i Crno more. U projektu su učestvovalе Mađarska, Hrvatska, Srbija, Rumunija i Bugarska. Projektom je predviđeno da svaka od ovih zemalja obradi deo rute koji prolazi kroz njenu teritoriju.¹²⁴ Biciklistička ruta prolazeći kroz Srbiju, u Donjem Podunavlju, prati magistralni put M-25.1 Đerdapsku magistralu. U opštini Golubac osim ove zvanične biciklističke rute, koju prati adekvatna turistička signalizacija, postoje i alternativne biciklističke rute, koje omogućavaju posetu spomenicima prirode i spomenicima kulturne baštine.¹²⁵

Na području opštine nalaze se brojne **lokacije povoljne za izgradnju kamp naselja** od kojih se izdvaja lokacija u selu Dobra, u zaštićenoj prirodnoj zoni NP „Đerdap“, nadomak reke, udaljena od glavnog magistralnog puta M-25.1 svega 150 m, a od Golupca 24 km.

Izgradnja kampa na ovoj lokaciji je u skladu sa planskom dokumentacijom za razvoj turizma, dok prostornim planom područja posebne namene i planom detaljne regulacije priobalja Dunava mesto za kamp nije precizno definisano, ali su definisane turističko-rekreativne zone.¹²⁶

¹²² Bujdić-Krečković J., 2013, „Čudesna prirodna i kulturna baština“: turistički vodič kroz Nacionalni park „Đerdap“, JP „Nacionalni park Đerdap“, Donji Milanovac, str. 35.

¹²³ Nemačko društvo za tehničku saradnju GTZ (od 01.01.2011. promenjen naziv u GIZ) www.dobrodosliunemacku.org/partneri/gtz.html (Posećeno 28.08.2014)

¹²⁴ http://www.ciklonaut.com/projekti/DBR/dbr_signalizacija.htm (Posećeno 28.08.2014)

¹²⁵ <http://www.serbiaecotour.rs/sr/zasticena-podrucja/djerdap/aktivnosti/sportske-aktivnosti> (Posećeno 28.08.2014)

¹²⁶ Kamping potencijali Srbije, „Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima“, 2013, Kamping asocijacija Srbije, Beograd, str. 1.

Uprkos ogromnim potencijalima, turizam se u Golupcu do sada sporo razvijao uglavnom zbog loše komunalne i putne infrastrukture, što je posledica nedovoljnih ulaganja u održavanje i razvoj.

Majdanpek – Pored sportsko - rekreativnih sadržaja koji se nalaze u sklopu hotela „Golden in“ u Majdanpeku i „Lepenski vir“ u Donjem Milanovcu, postojeći sadržaji na području opštine vezani su uglavnom za sport i rekreaciju (**sportski tereni i gradska plaža**).

Slika 39. Marina u Donjem Milanovcu

Slika 40. Plaža u Donjem Milanovcu

Izvor: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1394508&page=33> (Posećeno 28.08.2014)

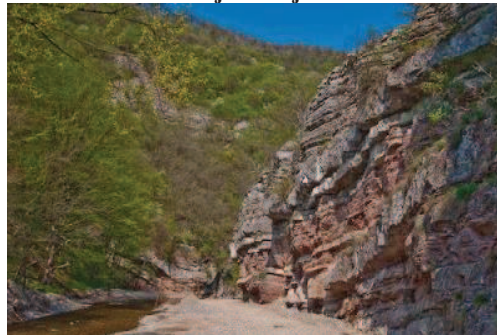
Na području Majdanpeka izdvajaju se **panoramski put** Nacionalnog parka „Đerdap“ koji vodi od Donjeg Milanovca preko Omana do Majdanpeka i prolazi kroz jedan od najlepših delova Nacionalnog parka obrastao raznovrsnom i bujnom šumskom vegetacijom.

Na prostoru Nacionalnog parka postoji **mreža šetnih staza** - „Staze zdravlja“ koje obuhvataju nekoliko strogih rezervata prirode u neposrednom zaleđu dunavskog priobalja, počev od lokaliteta „Lepenski vir“ pa sve do ulaska u klisuru Veliki Kazan:

- **Bosman – Sokolovac** – staza koja zalazi u strogi rezervat prirode „Bosman-Sokolovac“, penjući se od Bosmana do vrha Sokolovca, a zatim se spušta kroz Pesaču do Dunava. Staza je duga 10 km.

- **Košo brdo - Čoka Njalta** – staza koja zalazi jednim delom u strogi rezervat prirode „Čoka Njalta sa Pesačom“. Staza je duga 10 km .

Slika 41. Kanjon Boljetinske reke

Izvor: http://panacomp.net/srbija?mesto=srbija_npdjerdap (Posećeno 28.08.2014)

Slika 42. Pogled pri spustu sa Čoka Njalte

Izvor: <http://www.stazeibogaze.info/2011/01/23/dubocka-lepenski-vir/> (Posećeno 28.08.2014)

• **Kanjon Boljetinske reke - Greben** – staza u celini prati istoimeni strogi rezervat prirode. Duga je svega 1,8 km.

• **Jezero Baltu Alušontu - Glavica** (laka pešačka staza), kruži oko Donjeg Milanovca i ide uz Paprenički potok do jezera Balta Alušontu, pa nazad do Glavice i grada. Duga je 5 km.

• **Pećina Gradašnica** (srednje teška staza), dužine 2 km nalazi se na Miroču. Staza vodi kroz netaknutu prirodu, guste bukove šume i šikare hrasta, pored brojnih potoka, slapova i vodotokova. Na kraju staze nalazi se pećina Gradašnica.

• **Buronov ponor** (laka staza), prolazi preko obronaka Miroča, koji zajedno sa Štrbačkim koritom, čine prirodnu predeonu celinu specifičnih ambijentalnih, estetskih i prirodnih vrednosti. Staza je duga 2,5 km.

• **Veliki i Mali Štrbac** (srednje teška staza), vodi šumskim putem od Pecke bare do Ploča, odakle se račvaju staze prema Malom i Velikom Štrpcu i pećini Gaurara. Staza je duga 9 km i atraktivana je zbog posebnih prirodnih vrednosti i postojanja više vidikovaca.

Slika 43. Pogled na Dunav sa Malog Štrpca

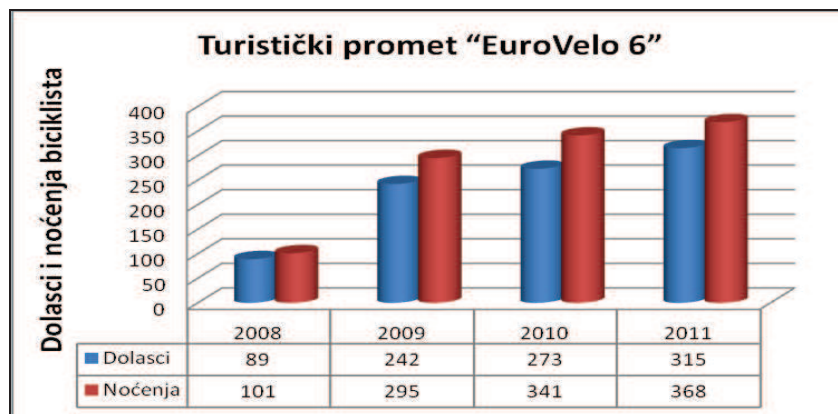
Izvor: <http://www.stazeibogaze.info/2009/12/04/veliki-i-mali-strbac/> (Posećen 28.08.2014)

Inače, sve staze prolaze kroz najatraktivnije delove Nacionalnog parka. Skoro sve staze u okviru Nacionalnog parka nalaze se u prvoj zoni zaštite, te je neophodna pratnja lica zaposlenih u Nacionalnom parku (pred obilazak je potrebna najava).¹²⁷

Biciklistička trasa „EuroVelo 6“, kroz opštinu Majdanpek prolazi duž Derdapske magistrale, sa mogućim alternativnim ulazima na područje Nacionalnog parka. Plan je da se za naredne dve godine projektuju „mountain bike“ staze za NP „Đerdap“ i susedni rumunski park „Portile de Fier“. Majdanpek je jedina lokacija u destinaciji na kojoj se evidentira promet biciklista. Prema podacima dobijenim za potrebe izrade Studije izvodljivosti za razvoj turizma na području Rajkovo u Majdanpeku, turistički promet na stazi „EuroVelo 6“, u periodu od 2008. do 2011. godine kretao se, što se tiče broja ostvarenih dolazaka i noćenja, u rasponu grafički prikazanom u nastavku teksta:

¹²⁷ <http://www.serbiaecotour.rs/sr/zasticena-podrucja/djerdap/aktivnosti/setnje-i-planinarenje> (Posećeno 28.08.2014)

Grafikon 5. Turistički promet na biciklističkoj stazi „EuroVelo 6“ u periodu 2008-2011. godine

Izvor : Studija izvodljivosti za razvoj turizma na području Rajkovo u Majdanpeku, 2012, Arhiart, Beograd, str.8.

Potencijalni lokalitet za izgradnju kamp naselja Rajkovo pripada opštini Majdanpek, a nalazi se na regionalnom putu R 104, Majdanpek, od koga je udaljen oko 4 km. Lokacija je smeštena između obližnjeg ski centra i objekata Rajkove livade (polifunkcionalni prostor, površine od 50 ari, sa depadansima, restoranom, parkingom, terenima za sportske aktivnosti). Atraktivnom pešačkom stazom se stiže do Rajkove pećine u neposrednoj blizini lokaliteta (1 km). Izgradnja kampa je usklađena sa Planom detaljne regulacije prostora Rajkovo i Prostornim planom opštine Majdanpek.¹²⁸

Kladovo – Izgradnjom hidroelektrane „Đerdap“ na Dunavu, u blizini Kladova, stvoreno je najveće veštačko jezero u Srbiji – Đerdapsko jezero zahvaljujući kojem je Dunav postao plovni i kroz Đerdapsku klisuru.

U samom gradu, nedaleko od tvrđave Fetislam, nalaze se dva jezera – jedno je kupališno, a drugo retenziono koje trenutno služi kao recipijent atmosferskih voda.

Slika 44. Panorama grada Kladova, pogled na jezera

Izvor: <http://www.discoverseouteastserbia.com/?l=3-15&dm=kladovo&t=e> (Posećeno 28.08.2014)

¹²⁸ Kamping potencijali Srbije, „Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima“, 2013, Kamping asocijacija Srbije, Beograd, str. 4.

Opština Kladovo ima pristane za putnički saobraćaj u Tekiji, Kladovu i Brzoi Palanci. Pristani nisu opremljeni pratećim sadržajima koji bi učinili atraktivnijim pristajanje velikih putničkih brodova na sve popularnijim dunavskim destinacijama, tako da ni značajni kulturno-istorijski spomenici u blizini nisu pristupačni sve brojnijim turistima na Dunavu.¹²⁹

Ulaz u marinu je pored samih zidina srednjovekovnog utvrđenja Fetislam. Marina ima 140 vezova za jahte i čamce i koriste je uglavnom lokalni ribari. Prilaz je odličan, dubina vode je oko 4 m, a sama marina je dobro zaštićena i sigurna.

Slika 45. Marina u Kladovu

Izvor: www.mojaladja.com/forum/ (Posećeno 28.08.2014)

Velika pažnja posvećena je uređenju **plaže na Dunavu** locirane u centru grada, odmah uz hotelski kompleks, koja važi za najopremljeniju na ovom delu Dunava.

Slika 46. Sportski centar „Jezero“

Slika 47. Gradska plaža u Kladovu

Izvor: www.hotelrudnik.com/ponude.php (Posećeno 28.08.2014)

¹²⁹ „Strategija održivog razvoja opštine Kladovo 2010-2020. godina”, 2010, Opština Kladovo, Kladovo, str.12.

Kladovo raspolaže **sportskim centrom sa kompleksom otvorenih terena za velike i male sportove** do koga se stiže šetnom stazom dunavskog keja (dužine 2000 m), pogodnom za trčanje sportista (futing). Hala sportova – ukupne površine 5660 m², sa 1600 m² korisne sportske površine, opremljena je za sve sportove.

Pored gore navedenog, valorizacija turističkih potencijala ovog kraja ogleda se i u uređenju Stare čaršije, kao prepoznatljive znamenitosti Kladova, kao i **uređenih parkovskih i javnih površina**, u cilju stvaranja prijatnog ambijenta za boravak gostiju u Kladovu.

Na području postoje **uređena lovišta i ribolovna područja**.

Biciklistička trasa – projektom GIZ-a „EuroVelo 6“ označene su biciklističke trase na teritoriji opštine Kladovo. Glavna trasa prati magistralni put Donji Milanovac - Kladovo, a od Kladova put Kladovo - Negotin. Alternativna trasa zalazi u sam meandar Dunava i prati lokalni put preko sela Mala i Velika Vrbica, Korbovo, Rtkovo i Vajuga.

Potencijalni kamping lokalitet „Fetislam“ unutar zidina srednjovekovne tvrđave Fetislam sagrađene 1524. godine, nalazi se na 800 m od centra Kladova, u neposrednoj blizini magistralnog puta Beograd - Kladovo i kladovske marine. Na potencijalnoj kamping lokaciji sprovedena je sva neophodna infrastruktura poput putne mreže, struje, vode i kanalizacije. Izuzetno bitni komplementarni sadržaji koji se nalaze pored lokaliteta su sportski tereni i 2 fudbalska stadiona. Prostor namenjen kampu u okviru tvrđave Fetislam, po prostornom planu opštine Kladovo, ima sportsko-rekreativnu namenu.¹³⁰

Negotin – Od infrastrukturnih objekata koji su u funkciji rekreacije, najznačajniji je **Sportsko-rekreativni centar** u čijem sastavu se nalaze fudbalsko igralište sa atletskom stazom, dva terena za golf, tereni za rukomet i košarku kao i dva terena za tenis, bazen olimpijskih razmera sa filterima za prečišćavanje vode, na kome se u letnjem periodu organizuju razna takmičenja na vodi i popularne bazenske igre, koje se održavaju u večernjim časovima pod reflektorima uz gostovanje popularnih estradnih grupa.¹³¹

Turističku ponudu na području opštine upotpunjavaju okolna uređena izletišta:

- **Mokranjske stene** – izletišta se nalazi na oko 10 km južno od Negotina, u blizini sela Mokranje. Tu je Sikolska reka, koja je krčeći put do Timoka kroz pitoma brda Negotinske krajine, stvorila interesantan vodopad i živopisno jezero. Omiljeno je izletišta i kupalište meštana okolnih sela i Negotinaca. Vodopad na Mokranjskoj steni predstavlja hidrološko-morfološki kompleks izuzetne vrednosti. Za stene su vezana brojna narodna predanja.

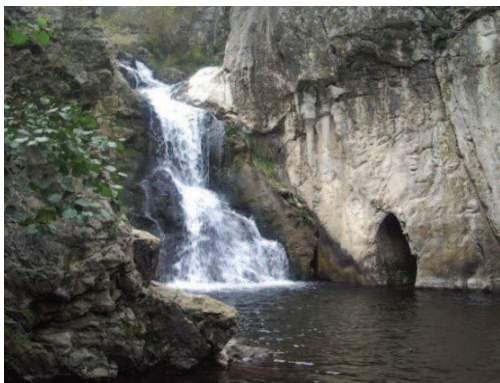
- **Stevanske livade** – lokalitet se nalazi u podnožju Deli Jovana, na oko 30 km od Negotina, na nadmorskoj visini od 480 m, sa pratećim objektima i sadržajima (terenima za fudbal, odbojku i rukomet, trim stazom, žičarom i bazenom) koji su usled neodržavanja, nažalost, vanfunkcije. Za rekreaciju su pogodno obeležene planinske staze na Deli Jovanu koje vode do vrha na visini od 1.138 m, kao i pešačka staza.

¹³⁰ http://www.camping.rs/dunav/movie_srpski.swf (Posećeno 28.08.2014)

¹³¹ http://www.toon.org.rs/s_rekreacija.php (Posećeno 28.08.2014)

• **Bratujevački lipar** – predstavlja rekreativno-šetnu stazu pored Negotina koja je, kao atrakcija, veoma interesantna u vreme cvetanja lipe (jedina oaza lipa u ovom delu Srbije).

Slika 48. Mokranjske stene

Slika 49. Planinska staza na Deli Jovanu

Izvor: www.toon.org.rs/s_priroda_mokranje.php (Posećeno 28.08.2014)

Biciklistička trasa – u okviru projekta „EuroVelo 6“ trasirana je biciklistička ruta i kroz opštinu Negotin koja prati put od Kladova do Negotina, a potom do bugarskog grada Bregova. Od ove trase odvajaju se dve sporedne. Jedna od Negotina, preko pastoralnog pogrđa Negotinske Krajine, prati put Negotin - Kladovo i ide preko sela Dušanovac do sela Mihajlovac. Druga se odvajaju od glavne trase i skreće na jug prema negotinskim pivnicama, odnosno selima Rogljevu, Smedovcu i Rajcu.¹³²

Potencijalni kamping lokalitet „Kusjak“ - Na lokalitetu „Kusjak“, koji se nalazi u istoimenom naselju, na delu Dunava koji je udaljen 10 km od Negotina na putu ka Kladovu, u neposrednoj blizini HE „Đerdap II“ planirana je izgradnja kampa, za koji je urađen glavni građevinski projekat. Na ovom lokalitetu dovedena je voda, razvučena je elektro mreža i postavljeni su kandelabri. Teren je izravnat teškom mehanizacijom, zasađeno je drveće i izgrađen je mokri čvor. Specifičnost lokacije budućeg kampa je izuzetno lepa plaža i mirno akumulaciono jezero pogodno za sve sportove na vodi. Za ceo kompleks koji obuhvata plažu i kamp, privredno društvo HE „Đerdap“ je uradilo, u sklopu turističko - rekreativnog centra „Kusjak“ projektnu dokumentaciju pod nazivom „Zaštita obale akumulacije u sektoru HE „Đerdap II“.¹³³

Kučevo - Decenijama važi za mesto sa dobrim uslovima za sportske pripreme i velikim iskustvom u njihovom organizovanju. **Zatvoren poluolimpijski bazen** u okviru modernog hotela „Rudnik“ (tri zvezdice), koji se nalazi u centru grada i moderna **sportska hala i stadion** fudbalskog kluba „Zvižd“ pružaju dodatne pogodnosti za razvoj turizma ovog kraja. Međutim, loša komunalna infrastruktura i nesređeni putevi do turističkih destinacija loše se odražavaju na brži razvoj turističke infrastrukture na teritoriji opštine.

¹³² <http://www.rbk-negotin.net/index.php/nase-ciklovanje/89-eurovelo> (Posećeno 28.08.2014)

¹³³ http://www.camping.rs/dunav/movie_srpski.swf (Posećeno 28.08.2014)

Slika 50. Sportska hala u Kučevu

Slika 51. Fudbalski stadion u Kučevu

Izvor: www.hotelrudnik.com/ponude.php (Posećeno 28.08.2014)

Na području opštine na severnim obroncima Homoljskih planina, na nadmorskoj visini od 533 m, nalazi se pećina Ceremošnja, koja je za turističke posete uređena 1980. godine. Ukupna dužina do sada istraženih pećinskih kanala je 775,5 m, dok je dužina **turističke staze** 431 m. Pećina Ravništarka se nalazi u neposrednoj blizini pećine Ceremošnja, u ataru sela Ravnište. Za turističke posete je potpuno uređena 2007. godine. Kao i pećina Ceremošnja i pećina Ravništarka je 2007. godine od strane Zavoda za zaštitu prirode Srbije proglašena za Spomenik prirode, odnosno za zaštićeno prirodno dobro.

Ravništarka spada u red velikih pećina Srbije, čiji je glavni pećinski kanal dugačak 501,5 m, dok je ukupna dužina svih pećinskih kanala 589 m. Dužina turističke staze kroz pećinu iznosi 560 m. Na platou iznad pećine izgrađen je info-centar u kome su posetiocima na raspolaganju biletarnica, suvenirnica i restoran sa letnjom baštom.

Na području opštine, na levoj pritoci Peka, nalazi se Kučajsko jezero – veštačka akumulacija koje lokalno stanovništvo koristi za izlete i kampovanje.

7.2.2. Smeštajni kapaciteti

Na teritoriji turističke destinacije „Đerdap“, smeštajni kapaciteti su građeni na prostorima ka kojima je bila izražena turistička tražnja, a geosaobraćajni položaj je uticao i na koncentraciju objekata uz glavne saobraćajnice.

U toku devedesetih godina prošlog veka na posmatranoj destinaciji nije došlo do promene broja poslovnih jedinica, ali je kod nekih objekata, kao posledica smanjenih investicija i skromnog turističkog prometa, došlo do preuređenja pojedinih prostorija, što je rezultiralo promenama u broju soba i ležaja. Najveća dinamika promene broja soba i ležaja pri nepromenjenom broju poslovnih jedinica registrovana je u opštinama Kladovo i Negotin. Došlo je do zatvaranja starih objekata sa velikim brojem soba i gubljenja kategorija, odnosno statusa hotela u državnom ili društvenom vlasništvu, a umesto njih su, u privatnom vlasništvu, otvoreni novi objekti manjih kapaciteta, ali sa znatno većim stepenom kvaliteta pružanih usluga.

Analiza smeštajne ponude u opštinama turističke destinacije „Đerdap“ pokazuje da područje raspolaže sa 2.569 ležaja od čega 1.356 u sedam hotela (53%),

a ostatak odnosno 1.213 ležaja u ostalim smeštajnim kapacitetima: dečijim i omladinskim odmaralištima, prenoćištima i privatnom smeštaju.

U tabeli u nastavku teksta dat je pregled smeštajnih kapaciteta u 2013. godini na području turističke destinacije „Đerdap“, prema internim podacima Republičkog zavoda za statistiku, Sektor za unutrašnju trgovinu ugostiteljstvo i turizam, Grupa za ugostiteljstvo i turizam.¹³⁴

**Tabela 7. Kapaciteti za smeštaj turista u 2013. godini
na području TD „Đerdap“ – po opštinama**

Stanje 31.08.2013. godine

Smeštajni kapaciteta po opštinama i objektima	Broj poslovnih jedinica	Broj soba	Broj ležaja ukupno	Broj domaćinstava koja iznajmljuju kuće, stanove i sobe
1	2	3	4	5
G o l u b a c – ukupno	3	104	278	15
Hoteli – ukupno	1	50	150	
Hoteli sa 2 *	1	50	150	
Prenoćišta	2	15	30	
Privatne sobe – ukupno		39	98	15
Privatne sobe sa 1 *		39	98	15
K u č e v o – ukupno	1	47	120	
Hoteli – ukupno	1	47	120	
Hoteli sa 3 *	1	47	120	
M a j d a n p e k – ukupno	2	372	758	34
Hoteli – ukupno	2	300	580	34
Hoteli sa 3 *	2	300	580	
Privatne sobe – ukupno		72	178	34
Privatne sobe sa 2 *		72	178	34
K l a d o v o – ukupno	3	374	1020	36
Hoteli – ukupno	2	196	471	
Hoteli sa 4 *	1	52	71	
Hoteli sa 2 *	1	144	400	
Dečja i omladinska odmarališta	1	131	444	
Privatne sobe – ukupno		33	73	18
Privatne sobe sa 3 *		33	73	18
Privatne kuće / stanovi – ukupno		14	32	18
Privatne kuće / stanovi 3 *		14	32	18
N e g o t i n – ukupno	3	238	543	16
Garni hoteli – ukupno	2	135	319	
Garni hoteli sa 2 *	1	18	35	
Prenoćišta	1	18	35	
Privatne sobe – ukupno		49	99	13
Privatne sobe sa 2 *		49	99	13
Privatne kuće / stanovi – ukupno		36	90	3
Privatne kuće / stanovi sa 3 *		36	90	3
U K U P N O	12	1135	2719	101

Izvor: RZS – interna dokumentacija

¹³⁴ Kompleksne publikacije RZS „Statistički godišnjak“ i publikacija „Opštine i regioni u Republici Srbiji“ ne sadrže podatke o stanju smeštajnih kapaciteta na nivou opština.

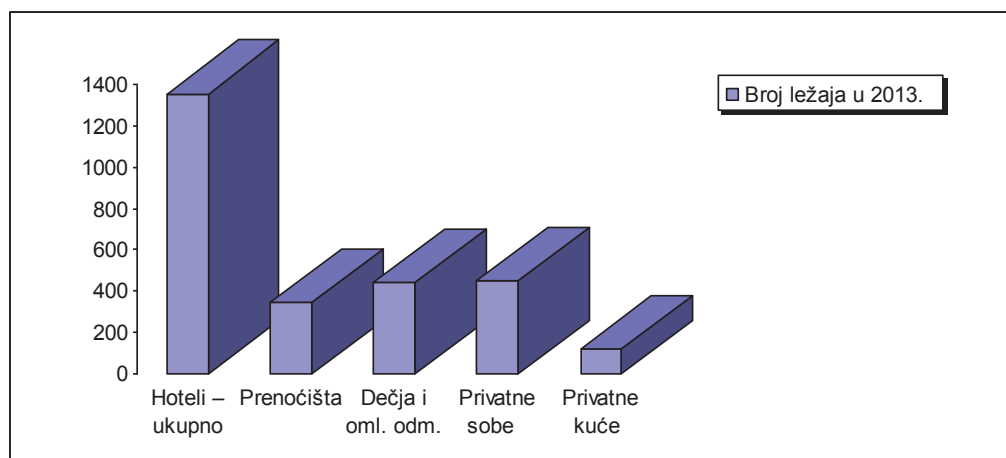
**Tabela 8. Kapaciteti za smeštaj turista u 2013. godini
na području TD „Đerdap“ – ukupno**

Stanje 31.08.2013. godine

Smeštajni kapaciteti prema vrsti ugostiteljskih objekata	Broj poslovnih jedinica	Broj soba	Broj ležaja ukupno	Broj domaćinstava koja iznajmljuju kuće, stanove i sobe
1	2	3	4	5
Hoteli – ukupno	7	611	1356	
Hoteli sa 4 *	1	52	71	
Hoteli sa 3 *	2	347	700	
Hoteli sa 2*	3	194	550	
Garni hoteli	1	18	35	
Garni hoteli sa 2 *	1	18	35	
Prenočišta	4	150	349	
Dečja i omladinska odmarališta	1	131	444	
Privatne sobe – ukupno		193	448	80
Privatne sobe sa 3*		33	73	18
Privatne sobe sa 2*		121	277	47
Privatne sobe sa 1*		39	98	15
Privatne kuće / stanovi - ukupno		50	122	21
Privatne kuće / stanovi sa 3 *		50	122	21
UKUPNO	12	1135	2719	101

Izvor: RZS , Izvedeni podaci

**Grafikon 6. Broj ležaja prema vrsti ugostiteljskih objekata za smeštaj
u 2013. godini na području TD „Đerdap“**

Izvor: RZS , Izvedeni podaci

Golubac - Hotel „Golubački grad“ (2 zvezdice) predstavlja izraz moderne arhitekture i savremenog hotelijerstva. Nalazi se na desnoj obali Dunava, na samom ulasku u Đerdapsku klisuru. Pored hotela se nalazi uređeni kej, dužine 2 km, sa koga se pruža pogled na Golubačko jezero, širine 8 km, i na Golubačku tvrđavu iz XIV veka, čiji ostaci pripadaju najznačajnijim spomenicima naše prošlosti.

Hotel „Golubački grad“ raspolaže sa 50 soba, 2 restorana, aperitiv-barom, salom za sastanke, TV salonom, teretanom, i prelepom baštom sa pogledom na Dunav.

Slika 52. Hotel „Golubački grad“, Golubac

Izvor: <http://www.portal-srbija.com/hotel-golubacki-grad> (Posećeno 28.08.2014)

Kučevo - Hotel „Rudnik“ (3 zvezdice) je objekat sa najvećim smeštajnim kapacitetom u opštini Kučevo. Gostima su na raspolaganju: restoran nacionalne kuhinje, sala za kongrese i seminare, diskoteka. Smeštajni kapacitet od 150 ležaja čine apartmani, jednokrevetne, dvokrevetne, trokrevetne i četvorokrevetne sobe. Hotel raspolaže velikim brojem sportskih terena za male i velike sportove. Sportska hala pruža mogućnosti i za organizovanje sportskih susreta šireg značaja.

Slika 53. Hotel „Rudnik“, Kučevo

Izvor: <http://www.hotelrudnik.com/galerija.php> (Posećeno 28.08.2014)

Majdanpek - Hotel „Lepenski vir“ (3 zvezdice) nalazi se na uzvišenju iznad Donjeg Milanovca, na desnoj obali Dunava. Objekat raspolaže sa 200 dvokrevetnih i 65 jednokrevetnih soba i 10 apartmana. Sve smeštajne jedinice su sa terasom. Hotelski restoran raspolaže sa oko 500 mesta.

Slika 54. Hotel „Lepenski vir“

Izvor: http://www.licido.com/176255,auction_id,auction_detail

Slika 55. Sportski tereni

Izvor: www.hotellepenskivir.co.rs (Posećeno 28.08.2014)

Slika 56. Hotelski bazen

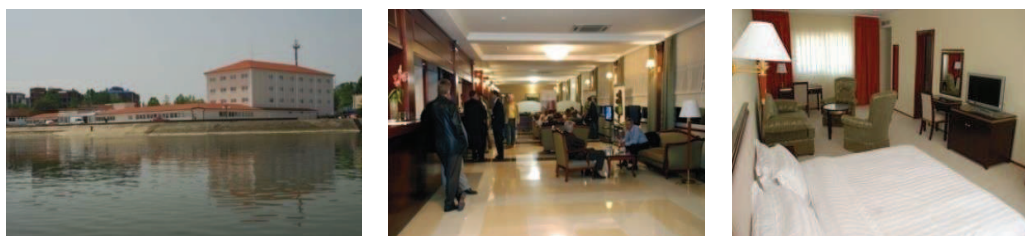
U sastavu hotela nalaze se razni sportsko-rekreativni sadržaji: zatvoren poluolimpijski bazen, bazen za neplivače, spa & wellnes centar, saune, trim kabinet, sala za stoni tenis, automatska streljana, automatska kuglana sa pivnicom, diskoteka, aperitiv bar, snek bar, diskoteka, dve bilijar sale, internet kafe, foto radnja, prodavnica, etno radnja i menjačnica. Hotel raspolaže travnatim terenima za male sportove (košarka, odbojka, tenis) i travnatim terenom za fudbal. U sastavu hotela nalaze se višenamenske sale sa oko 300 mesta, za seminare, kongrese, promocije, prezentacije, proslave i sl.

Pored smeštajnih kapaciteta hotela „Lepenski vir“ u Donjem Milanovcu, ponudu smeštaja pruža i hotel „Golden in“ u Majdanpeku, koji raspolaže sa 86 ležaja. U poslednjih nekoliko godina iniciranjem razvoja i unapređenjem ponude smeštaja u domaćoj radinosti na teritoriji opštine Majdanpek, došlo je do zadovoljavajućeg porasta smeštajnih kapaciteta. Na području opštine Majdanpek tokom 2014. godine za turističke svrhe opremljeno je i kategorisano 60 objekata domaće radinosti sa ukupno 236 ležaja.

Kladovo - Hotel „Aquastar Danube“ (4 zvezdice) u Kladovu je smešten na samoj obali Dunava, 10 km nizvodno od HE „Đerdap“, okružen vinogradima nadaleko čuvenog negotinskog vinogoraja. Hotel raspolaže luksuzno opremljenim smeštajnim jedinicama: 42 komforne jednokrevetne i dvokrevetne sobe i 9 apartmana.. U okviru objekta nalaze se dva restorana nacionalne i internacionalne kuhinje.

Hotel ima savremeno opremljen wellness centar na površini od 800 m², gde su gostima na raspolaganju zatvoreni bazeni sa slanom vodom, saune, jacuzzi, masažeri, aroma terapija i moderan fitness centar. Takođe, hotel raspolaže savremenom opremom za fizikalnu terapiju. Osim ugostiteljskih objekata, gostima je na raspolaganju i tržni centar, frizerski salon, sauna, teretana, brojni sportski tereni, tereni za golf, igralište za decu, a za ljubitelje aktivnijeg odmora postoji širok izbor dodatnih aktivnosti, kao što su škola ribolova, ronjenja, veslanja i skijanja na vodi. Hotel ima u ponudi i tehnički savremeno opremljenu konferencijsku salu, koja je pogodna za organizovanje manjih konferencija, simpozijuma, kao i privatnih proslava.

Slika 57. Hotel „Aquastar Danube“, Kladovo

Izvor: <http://www.hotelkladovo.rs/english/photo-gallery.html> (Posećeno 28.08.2014)

Hotel „Đerdap“ (3 zvezdice) nalazi se na samoj obali Dunava u centru Kladova i sa svojih osam spratova dominira panoramom grada. Hotel raspolaže sa 137 soba i 6 apartmana. U sastavu hotela su restoran „Zlatna sala“, konferencijska sala, banket sala, aperitiv bar, lobby bar i letnja bašta sa pogledom na Dunav. Hotel poseduje šetni brod-restoran sa 120 mesta. Ceo objekat je pokriven besplatnim wireless internetom. Parking ispred hotela je pod video nadzorom. U hotelskoj ponudi je i širok spektar usluga u domenu profesionalne organizacije: kongresa, seminara, konferencija, promocija, prezentacija, poslovnih sastanaka i proslava.

Slika 58. Hotel „Đerdap“, Kladovo

Izvor: http://www.ht.in.rs/index.php?Itemid=6&catid=8:aktuelno&id=5:aktuelno-hotej-djerdap&option=com_content&view=article (Posećeno 28.08.2014)

U ponudi omladinskog kampa „Đerdap“ u Kladovu su dvokrevetne, trokrevetne sobe i apartmani u sedam paviljona, kao i osam osmokrevetnih bungalova funkcionalno i moderno opremljenih, izgrađenih u starom vlaškom stilu, tako da se po svojoj arhitekturi uklapaju u ambijentalni izgled okruženja.

Slika 59. Karta Omladinskog kampa „Đerdap“

Slika 60. Omladinski kamp „Đerdap“

Izvor: www.kampdjerdap.co.rs/ (Posećeno 28.08.2014)

Negotin – Garni hotel „Beograd“ je 125 godina staro zdanje, a danas moderna palata koja pruža sve pogodnosti jednog hotela sa 2 zvezdice. Hotel trenutno ima 28 soba opremljenih unikatnim nameštajem.

Slika 61. Hotel „Beograd“

Izvor: www.hotelbeograd.rs/usluge (Posećeno 28.08.2014)

U turističkoj ponudi donjepodunavskih opština preovlađuju hoteli sa tri (hotel „Đerdap“ sa 294 ležaja u Kladovu i hotel „Rudnik“ sa 150 ležaja u Kučevu) i dve zvezdice (hotel „Golubački grad“ sa 120 ležaja u Golupcu i garni hotel „Beograd“ sa 35 ležaja u Negotinu). Najopremljeniji hotel koji se izdvaja po kvalitetu turističkih usluga i sadržajima je hotel „Aquastar Danube“ **** (88 ležaja) u Kladovu, a zatim hotel „Lepenski vir“ *** u Donjem Milanovcu.

Potrebno je naglasiti da ni jedan od hotela ne pripada hotelskim lancima i nema posebnu specijalizaciju u svom poslovanju. Hoteli su smešteni na atraktivnim lokacijama, imaju dobar pristup i nisu ugroženi drugim objektima.

Privatan smeštaj u domaćoj radinosti i seoskim domaćinstvima najviše je rasprostranjen u Golupcu i Negotinu.

U odnosu na potencijale može se konstatovati da smeštajna ponuda na području turističke destinacije ne raspolaže ni u kvantitativnom, ali ni u kvalitativnom smislu potrebama razvoja turističkog proizvoda ove izuzetno atraktivne destinacije.

7.3. Turistički promet

Na području TD „Đerdap“ je prisutan trend smanjivanja broja turista i broja noćenja, kao i prosečne dužine njihovog zadržavanja. Ukupan turistički promet na ovom području je za oko 16% manji od prometa koji je bio evidentiran 2006. godine.¹³⁵ Domaća turistička tražnja je zastupljenija od inostrane i usmerena je manje ka nautičkom i jezerskom, a više ka izletničkom, manifestacionom i seoskom turizmu, ali i ka poslovnim putovanjima. Inostrani turisti su najčešće individualni gosti. Da bi inostrana turistička tražnja bila masovnija neophodno je poboljšanje pratećih sadržaja vodno-nautičkog puta uz prezentaciju i interpretaciju ključnih prirodnih i kulturnih vrednosti, kao i kvaliteta smeštaja i različitih vidova turističko rekreativne ponude, etno baštine sela i organske hrane.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, ukupan broj evidentiranih dolazaka turista na području TD „Đerdap“ u 2013. godini iznosio je 57.857 (16,18% manje u odnosu na 2006. godinu), što predstavlja učešće od svega 2,17% u odnosu na ukupan broj dolazaka u Srbiju. Ostvareni broj noćenja domaćih i stranih turista u 2013. godini u TD „Đerdap“ iznosio je 133.456 (pad od 4,16% u odnosu na 2006. godinu), što predstavlja učešće destinacije od 2,17% u ukupnom broju noćenja turista u Republici Srbiji.¹³⁶

Najveći turistički promet, meren brojem dolazaka turista i ostvarenih noćenja, registrovan je u opštinama Kladovo i Majdanpek, dok je najmanji promet zabeležen u opštini Kučevo.

U odnosu na posmatrane opštine, po ostvarenom broju dolazaka i noćenja turista izdvajaju se opštine Kladovo i Majdanpek, što je uslovljeno razvijenom hotelskom ponudom i ponudom u kampovima, kao i sobama i apartmanima u privatnom smeštaju.

¹³⁵ „Opštine i regioni u Republici Srbiji“, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd.

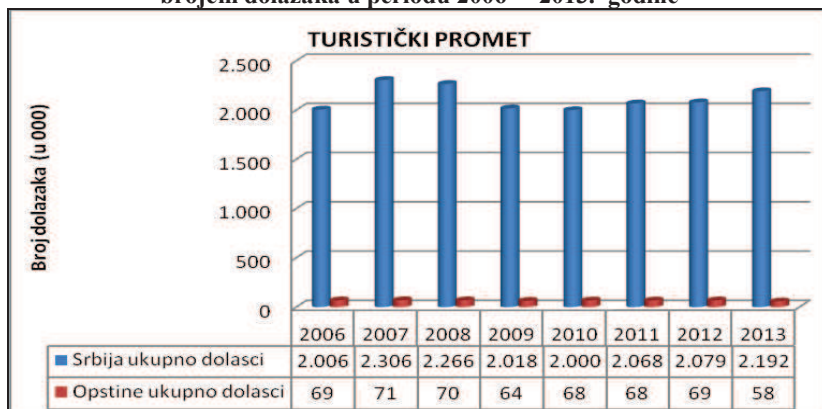
¹³⁶ Isto.

Tabela 9. Turistički promet na području TD „Đerdap” po opštinama u periodu 2006 – 2013. godine

Godina	Srbija		Goliubac		Kučevo		Kladovo		Majdanpek		Negotin		Ukupno –opštine	
	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja
2006	2.006.488	6.592.622	4.530	7.903	3.267	9.091	25.043	58.378	31.108	60.351	5.076	11.063	69.024	146.786
2007	2.306.558	7.328.692	4.600	7.671	1.367	3.331	22.517	57.302	36.370	66.996	5.859	10.417	70.713	145.717
2008	2.266.166	7.334.106	8.226	13.356	3.136	7.631	23.120	45.913	31.743	75.546	3.529	11.402	69.754	153.848
2009	2.018.466	6.761.715	4.818	7.690	904	4.512	27.199	69.127	25.882	58.435	4.769	9.188	63.572	148.952
2010	2.000.597	6.413.515	5.323	8.061	1.587	1.482	30.542	85.855	25.980	61.140	4.526	10.849	67.958	167.387
2011	2.068.610	6.644.738	4.820	5.627	704	2.266	31.566	79.526	27.269	46.901	4.049	7.651	68.408	141.971
2012	2.079.643	6.484.702	5.416	6.056	340	574	25.524	60.657	32.273	62.426	4.999	10.973	68.552	140.686
2013	2.192.435	6.567.460	4.962	8.878	368	925	23.746	63.577	25.562	51.924	3.219	8.152	57.857	133.456
Ukupno	16.938.963	54.127.550	42.695	65.242	11.673	29.812	209.257	520.335	236.187	483.719	36.026	79.695	535.838	1.178.803

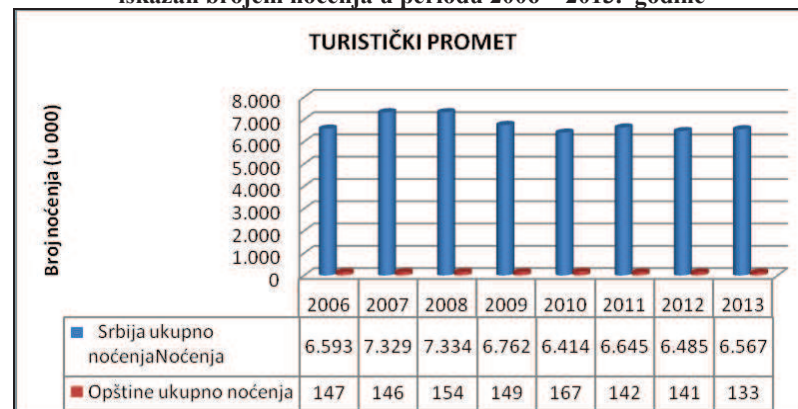
Izvor: RZS - Opštine i regioni u Republici Srbiji (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013)

Grafikon 7. Turistički promet na području TD „Đerdap” po opštinama, iskazan brojem dolazaka u periodu 2006 – 2013. godine

Izvor: RZS – izvedeni podaci

Grafikon 8. Turistički promet na području TD „Đerdap” po opštinama, iskazan brojem noćenja u periodu 2006 – 2013. godine

Izvor: RZS – izvedeni podaci

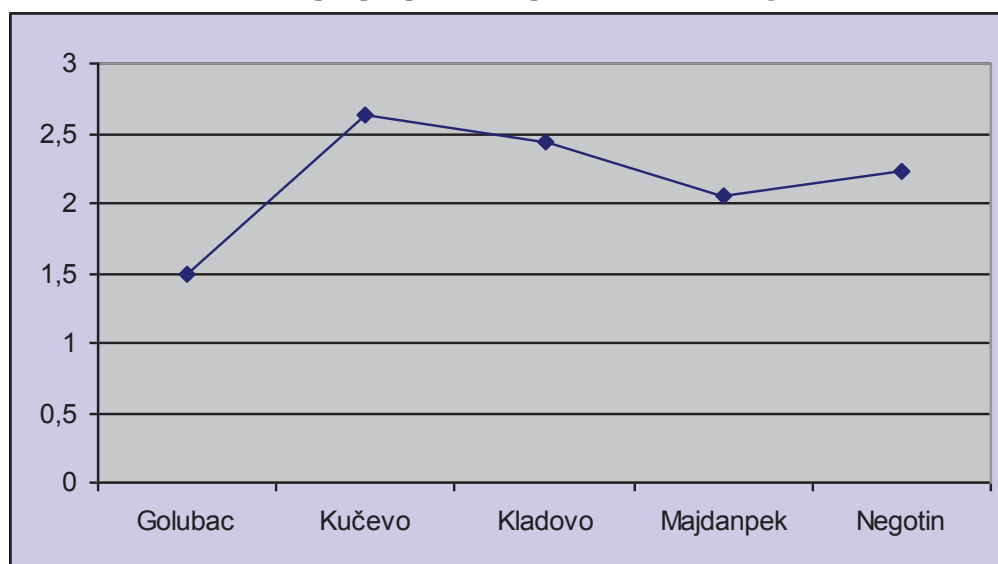
Na osnovu dužine boravka, koja se u ovim opštinama u posmatranom periodu (2006 – 2013. godine) kreće u proseku oko dva dana, može se zaključiti da se radi o tranzitnim turističkim mestima, odnosno o ekskurzionim posetama, prisustvu naučnim i stručnim skupovima, manifestacijama i sportskim događajima, posebno kada je reč o opštini Golubac gde je zadržavanje turista najkraće (1,5 dan). Izuzetak predstavlja opština Kučevo (2,64 dana). Na osnovu raspoloživih podataka može se zaključiti da su se turisti na ovim destinacijama zadržavali znatno kraće nego u ostalim delovima Srbije (3,23 dana).

Tabela 10. Prosečna dužina boravka turista na području TD „Đerdap”, po opštinama u periodu 2006 – 2013. godine

Izabrana turistička mesta	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Prosečna dužina boravka
Republika Srbija	3,29	3,18	3,24	3,35	3,21	3,21	3,12	3,3	3,23
Opština									
Golubac	1,74	1,67	1,62	1,6	1,51	1,17	1,12	1,79	1,49
Kučevo	2,78	2,44	2,43	4,99	0,93	3,22	1,69	2,51	2,64
Kladovo	2,33	2,54	1,99	2,54	2,81	2,52	2,38	2,68	2,44
Majdanpek	1,94	1,84	2,38	2,26	2,35	1,72	1,93	2,03	2,06
Negotin	2,18	1,78	3,23	1,93	2,4	1,89	2,2	2,53	2,23
Ukupno	2,13	2,06	2,21	2,34	2,46	2,08	2,05	2,2	2,19

Izvor: RZS - Opštine i regioni u Republici Srbiji (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013)

Grafikon 9. Prosečna dužina boravka turista na području TD „Đerdap”, po opštinama u periodu 2006 – 2013. godine

Izvor: RZS – izvedeni podaci

8. Svodna ocena situacione analize turističke destinacije „Đerdap“

TD „Đerdap“ predstavlja prostor sa visokom koncentracijom prirodnih i antropogenih turističkih resursa, u različitom stepenu zaštite, očuvanosti i valorizacije za potrebe turizma.

To je prostor koji je neosporno turistički visoko potencijalan, u kome se prožimaju prirodne specifičnosti i atraktivnosti sa kulturom, istorijom i tradicijom naroda koji su na ovim prostorima živeli i onih koji tu danas žive. Sa ovog gledišta ističe se sledeće:

- reka Dunav koja na području „Donjeg Podunavlja“ prolazi kroz najatraktivniji deo svog toka – neponovljiv, uzbudljiv i jedinstven u Evropi, gde se smenjuju širina dunavskog mora i suženja klisura Gvozdenih vrata, pružajući uslove za raznovrsne aktivnosti na vodi i neponovljiv spoj vode i kopna,

- Đerdapska klisura – najveća kompozitna dolina Evrope, jedinstvena antecedentna dolina i klisura probojnica, koja se usekla u karpatsku masu i formirala splet kotlina i klisura,

- područje NP „Đerdap“ obuhvata raznovrsne biodiverzitete na svojoj teritoriji, specifične geološke i geomorfološke forme, bogatstvo hidroloških objekata (Dunav, pritoke Dunava, jezera i izvori), oazu posebnih vrsta kopnene i vodene faune i mogućnost posmatranja i uživanja u divljaj prirodi (panoramski putevi i vidikovci, šetne staze, posebni interesi),

- arheološki lokaliteti najstarijih civilizacija na evropskom tlu i kulturno-istorijski spomenici kao svedočanstva prošlih vremena u ovom pograničnom pojasu,

- izuzetna ruralna pastorala, blago zatalasanog pobrđa Negotinske krajine, koja posetioca uvlači u prostor nepreglednih brežuljkastih padina pod pašnjacima i vinogradima i slikovitog pejzaža seoskog folklora i tradicije,

TD „Đerdap“ ima povoljan geografski položaj i u tom smislu se posebno ističe sledeće:

- severnom stranom oslanja se na međunarodni plovni put – koridor VII koji predstavlja najatraktivniju kruzing liniju u Evropi,

- sa južne strane, regionalnim prilazima, vezuje se za koridor X – najvažniji saobraćajni pravac u državi i

- magistrala je atraktivna saobraćajnica u perspektivi za ambijentalne i panoramske ture jer neposredno prati tok Dunava.

U cilju održivog razvoja TD „Đerdap“ neophodno je intenzivno raditi na izgradnji lanca visokih vrednosti koji pretpostavlja prevazilaženje sledećih ključnih prepreka:

- mali broj pristana i uređenih pristaništa i nepostojanje rečne flote,
- neadekvatna smeštajna struktura,
- nedovoljna zaštita, uređenje i unapređenje celokupnog prostora, zaštita turističkih atrakcija za potrebe turističkog biznisa, sa posebnim naglaskom na NP „Đerdap“,
- depopulacija stanovništva, nepovoljna starosna i obrazovna struktura populacije,
- nizak stepen ekonomske razvijenosti, tranzicioni i privatizacioni problemi društvenih preduzeća, visoka nezaposlenost.

III DEO

PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR ODRŽIVOG RAZVOJA TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“

U skladu sa Prostornim planom Republike Srbije od 2010. do 2020. godine („Sl. glasnik RS“, br. 88/2010), Zakonom o planiranju i izgradnji („Sl. glasnik RS“, br. 72/2009, 81/2009 - ispr., 64/2010 - odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – odluka US, 50/2013 – odluka US i 98/2013 – odluka US), Zakonom o zaštiti životne sredine („Sl. glasnik RS“, br. 135/2004, 36/2009 – dr. zakon, 72/2009 – dr. zakon i 43/2011 – odluka US), Zakonom o zaštiti prirode („Službeni glasnik RS“ br. 36/09, 88/10, 91/10-ispravka), kao i Pravilnikom o sadržini, načinu i postupku izrade planskih dokumenata („Sl. glasnik RS“, br. 31/2010, 69/2010 i 16/2011) utvrđen je postupak izrade prostornih planova, regionalnih prostornih planova, prostornih planova jedinica lokalne samouprave i prostornih planova područja posebne namene.

Prostornim planom, kao multidisciplinarnim kompleksnim dokumentom, utvrđuju se: ciljevi, strateška opredeljenja razvoja, pravila i režimi zaštite, uređenja i korišćenja prostora, pozicija i kapaciteti prioritetnih turističkih lokaliteta u skladu sa kvalitetom resursa i mogućnošću racionalnog infrastrukturnog opremanja, faze, mere i instrumenti implementacije, potreba razrade prostornih planova odgovarajućim urbanističkim planovima i programima.

Pri izradi prostornih planova vrši se i strateška procena uticaja prostornih planova na životnu sredinu i elemente održivog razvoja, pri čemu se predviđaju mere za smanjenje negativnih uticaja i mere zaštite i daju smernice za izradu strateških procena uticaja na nižim hijerarhijskim nivoima planiranja i projektovanja.

Prostorno planiranje promovise se kao jedan od instrumenata održivog razvoja koji može da ponudi integralan razvoj teritorija, čiji je osnovni zadatak planiranje održivog teritorijalnog razvoja kao opšteg strateškog okvira za opšte i sektorske politike.¹³⁷

Pored prostornih planova, kao regulatorni sektorski razvojni dokumenti za turističke regije i destinacije (makro i mikro), sve više se aktuelizuju poslovni ili master planovi čija izrada je posebno uobičajena u zemljama u tranziciji, gde se intenzivno otvaranje novih razvojnih mogućnosti smatra nužnim i gde predstavljaju interventne biznis planove parcijalnog teritorijalnog obuhvata. Opštu strukturu ovih planova predstavljaju: analiza postojećeg stanja, ciljevi (po pravilu u funkciji investitora/naručioca plana), razvojni model turizma, plan konkurentnosti, mogućnosti i potrebe investiranja, marketing plan određenog turističkog proizvoda sa procenom profitabilnosti i plan primene.

Koordinirajuću i integrišuću ulogu, u strateškom planiranju i usmeravanju održivog razvoja turističkih područja i centara, imaju prostorno i envajeronmentalno planiranje i upravljanje uređenjem prostora i kvalitetom životne sredine.

¹³⁷ Maksin M., Pucar M., Milijć S., Korać M., 2011, „Održivi razvoj turizma u Evropskoj Uniji i Srbiji“, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd, str. 100.

1. Prostorni plan kao planski okvir održivog razvoja turističke destinacije

Posebna oblast planiranja koja je dugo bila zanemarivana u vezi sa razvojem turizma odnosi se na prostorno planiranje. Ova vrsta planiranja zasniva se na odgovarajućem uređenju prostora uz zaštitu životne sredine i na projekcijama obima i strukture turističke tražnje, gde se teži integralnom posmatranju turizma u skladu sa mogućnostima i karakteristikama prostora.

Prostorno planiranje je najpogodnije sredstvo za rešavanje protivurečnosti i konflikata između zaštite prirodne sredine i turizma. Na ovaj način se pomenuta protivurečnost može transformisati u međuzavisnost razvoja turizma i zaštite prirode, jer treba imati u vidu da je turizam aktivnost čiji je razvoj direktno uslovljen prilikama u prirodnoj sredini.

Turistička delatnost je dugo bila predmet brojnih prostornih planova, od lokalnih do nacionalnih. Osnovni problem najčešće se ispoljavao u činjenici da se u svim planovima zaštita prirodne sredine tretirala odvojeno od razvoja turizma, pri čemu se nije istraživala njihova međuzavisnost, što je dovelo do nesklada između usvojenih planskih rešenja i primene planova u praksi. Kada su u pitanju zaštita životne sredine i razvoj turizma, onda odstupanje od planskih rešenja može dovesti do znatno težih posledica nego u nekim drugim slučajevima.¹³⁸

Prema nekim autorima, u zavisnosti od političke orijentacije, odnosno prevage političkih snaga aktuelne vlasti, politika dominira, pa analogno tome variraju i merila i pokazatelji u lancu modela tzv. integralnog razvoja. Iluzorno je očekivati da na nekom mestu, u svako vreme ravnoteža ovih karika bude potpuna: uvek će neki aspekti odneti veću ili manju prevagu. U zavisnosti od vrste prostornog plana, tu prevagu je moguće očekivati, prvenstveno kod prostornih planova posebne namene, kod kojih je dominantna uloga osnovne funkcije (posebne namene), dok se pak, kod prostornih planova regiona, odnosno države, očekuje veća ravnoteža, uz određene pomake, zavisno od političke orijentacije vlasti.¹³⁹

Prostornim planom Republike Srbije, koji je donet 2010. godine, definisana su osnovna strateška opredeljenja nacionalnog prostornog plana.

Neophodno je naglasiti da bitan preduslov za povećanje efikasnosti prilikom implementacije planskih odluka o održivom turizmu podrazumeva adekvatno i kontinuirano informisanje i uključivanje ključnih aktera i javnosti kako u proces prostornog i envajeronmentalnog planiranja, tako i u sektorsko planiranje u turizmu.

Na ovaj način moguće je ostvariti kontrolnu ulogu javnosti, čime bi se smanjile manipulacije javnog sektora i zainteresovanih investitora u donošenju i implementaciji sektorskih planova u turizmu.¹⁴⁰

Za područje Prostornog plana posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“ (PPPPN NP „Đerdap“) posebno su relevantne odredbe Prostornog plana Republike Srbije od 2010. do 2020. godine („Sl. glasnik RS“, br. 88/2010), Regionalnog prostornog plana Timočke krajine („Sl. glasnik RS“, br. 51/2011), Strategije regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007-2012. godine („Sl. glasnik RS“, br. 55/2005 i 71/2005), Nacionalna strategija održivog razvoja („Sl. glasnik RS“,

¹³⁸ Jovićić D., 1997, „Razvoj turizma i zaštita prirode u nacionalnim parkovima“, Velarta, Beograd, str. 57.

¹³⁹ Stojkov B., 1998, „Pokazatelji održivosti u prostornom planiranju“, u: „Korišćenje resursa, održivi razvoj i uređenje prostora“, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd, str.196.

¹⁴⁰ Maksin M., 2012, „Podrška zakonskog osnova zaštiti životne sredineturističkih područja u Srbiji“, 10. Međunarodni skup Sinergija 2012., Univerzitet Sinergija, Bijeljina, str. 309.

br. 44/2005), Nacionalne strategije Srbije i Crne Gore za pristupanje EU (2005), Strategije razvoja turizma Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 91/2006), Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2015. godine („Sl. glasnik RS“, br. 44/2005), Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period od 2014 do 2024. godine („Sl. glasnik RS“, br. 85/2014), Strategije upravljanja otpadom za period 2010-2019. godine („Sl. glasnik RS“, br. 29/2010) i Strategije razvoja šumarstva Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 59/2006).

Prilikom izrade PPPPN NP „Đerdap“ (2013), kao veoma značajnog planskog dokumenta za razvoj područja uzeti su u obzir i drugi razvojni i planski dokumenti: Generalni Master plan saobraćaja u Srbiji (Final Report, Witteveen-Bos, 2009), Program uređenja osnovnog nautičkog puta Dunavom kroz Srbiju DUNAV 2005 (Međunarodni naučni forum „Dunav-reka-saradnje“, Ministarstvo trgovine turizma i usluga Srbije, 2005. godina), Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Srbiji (UNWTO, 2011), Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“, Prostorni plan opštine Kladovo, Prostorni plan opštine Golubac, Prostorni plan opštine Kučevo, raspoložive faze izrade Prostornog plana opštine Majdanpek, Plan detaljne regulacije za revitalizaciju tvrđave Golubački grad, Plan detaljne regulacije područja arheološkog lokaliteta Lepenski vir u opštini Majdanpek, strateški, razvojni i akcioni planovi i dokumenti za pojedine opštine (ekološki akcioni planovi, lokalni ekološki akcioni planovi, strateški planovi u oblasti upravljanja vodama, otpadom, programi razvoja turizma, studije o prirodnim i kulturnim dobrima i dr).¹⁴¹

Planskim i razvojnim dokumentima definisane su osnovne odlike posmatranog područja:

- Područje NP „Đerdap“, prema karakterističnim geografskim, istorijskim, funkcionalnim i kulturnim karakteristikama pripada prostornoj celini Istočne Srbije kao celini izuzetnih prirodnih i kulturnih odlika, ali teško ugroženih demografskih potencijala, sa značajnim problemom obnove demografske strukture, bogatim biološkim i kulturnim diverzitetom, uz značajan hidropotencijal Dunava.

- Područje NP „Đerdap“ pripada Dunavskoj razvojnoj osovini od primarnog značaja u Srbiji, odnosno širem prostoru koji je funkcionalno upućen ili povezan na reku Dunav, sa mogućnostima transgranične saradnje sa Rumunijom u zaštiti prirodnih i kulturnih dobara (naročito povezivanje Nacionalnog parka i parka prirode „Gvozdena vrata“). U okruženju područja Prostornog plana su regionalni centri Požarevac i Zaječar. Područje Plana se nalazi van funkcionalnih urbanih područja, sa perspektivom formiranja do 2020. godine.

- Donje Podunavlje definisano je kao prioritarna turistička destinacija sa manjim učešćem celogodišnje ponude. U prioritetu do 2014. godine svrstan je turing pravac koridora Dunava koji obuhvata: putne turing pravce (putevi kulture, biciklizma i dr), plovne turing pravce u funkciji nautičkog turizma (predviđa se izgradnja marina i pristana) i dr.

- Koridor VII, međunarodni plovni put Dunavom, predstavlja potencijal za prekograničnu saradnju Republike Srbije kroz brojne inicijative koje tretiraju strateške teme zaštite i razvoja na području Podunavlja, evroregiona i dr. Prostorna integracija i funkcionalna povezanost regionalnih celina, neophodna je za ostvarenje veće teritorijalne kohezije i za jačanje razvojnih kapaciteta.

- Prioritetno je definisanje biciklističke rute „EuroVelo 6“, a posle 2014. godine aktivnosti razvoja saobraćajne infrastrukture su usmerene ka rekonstrukciji

¹⁴¹ PPPPN NP „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam, Beograd, str. 44.

državnog puta I reda Golubac – Đerdap I, izgradnji obilaznica Golupca, Majdanpeka i Kladova, kao i rekonstrukciji prevodnica na Đerdapu.

- Među strateškim priroretima posebna pažnja se daje povećanju instalisanih snaga na postojećim hidroelektranama „Đerdap I“ i „Đerdap II“, rekonstrukciji elektrana i dalekovoda (DV) kao i izgradnji DV 110 kV Majdanpek II – Mosna i TS 110/h kV Mosna. Perspektivne potrebe za jačanjem energetske kapaciteta Srbije korišćenjem hidropotencijala ukazuju na mogućnost eventualne izgradnje reverzibilne hidroelektrane „Đerdap III“.

- Najveći deo područja Prostornog plana svrstano je u područja veoma kvalitetne životne sredine. U područja zagađena i degradirana životne sredine svrstava se urbano područje Majdanpeka, a u područja ugrožene životne sredine rečna pristaništa na Dunavu. Prekogranična zagađenja imaju uticaja na zagađivanje voda Dunava i kvalitet vode Đerdapskog jezera. Strateški prioritet je poboljšanje kvaliteta površinskih i podzemnih voda, realizacija postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) u Majdanpeku, obezbeđenje racionalnog korišćenja vode u industriji i energetici uvođenjem novih tehnologija i recirkulacije.

- Za sticanje međunarodnog statusa zaštite predlaže se NP „Đerdap“ za upis u Listu rezervata biosfere (Program UNESCO-a „Čovek i biosfera“ – Man and Biosphere- MaB) i Listu svetske kulturne i prirodne baštine UNESCO. U cilju jačanja prekogranične saradnje Srbije u oblasti zaštite prirode, u planskom periodu poseban značaj ima NP „Đerdap“. U prioritetna kulturna područja koja treba da uživaju poseban tretman svrstano je priobalje Dunava sa praistorijskim lokalitetima, rimskim limesom i srednjovekovnim tvrđavama (Golubac, Lepenski Vir, Diana, Pontes).

2. Strategijski okvir razvoja turizma na nacionalnom i lokalnom nivou

Strategijom razvoja turizma Republike Srbije od 2005 do 2015. godine, određuju se dugoročni ciljevi planiranja i razvoja turizma u skladu sa ukupnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturno-istorijskim razvojem.

Strategija ukazuje na mogućnost razvoja turizma u Srbiji u odnosu na aktuelna kretanja u svetskom turizmu, uz strateško turističko pozicioniranje, izbor prioriteta srpskih turističkih proizvoda, plan konkurentnosti, investicionu strategiju, plan potrebnih ulaganja i marketing plan. Očekivani rezultati primene Strategije su postizanje povećanja konkurentnosti srpskog turizma, povećanje deviznog priliva, rast domaćeg turističkog prometa, kao i rast zaposlenosti putem razvoja turizma u cilju transformacije Republike Srbije u konkurentnu turističku destinaciju.

Strategijom su utvrđeni scenariji mogućeg razvoja turizma u skladu sa kretanjima na svetskom tržištu i promenama u privrednom sistemu Republike Srbije, sa ciljem da Srbija postane značajna turistička destinacija u Jugoistočnoj Evropi.

Smernice razvoja turizma Republike Srbije i interesi Republike Srbije u turizmu, određeni ovim dokumentom odnose se na:

- podsticanje privrednog rasta, zapošljavanja i poboljšanje kvaliteta života stanovnika putem razvoja inostranog turizma,
- kreiranje pozitivne slike na međunarodnom turističkom tržištu,
- obezbeđenje dugoročne zaštite i integrisanog upravljanja prirodnim i kulturnim resursima, što je u interesu održivog razvoja turizma,
- obezbeđenje međunarodnih standarda kvaliteta zaštite turističkih potrošača saglasno savremenoj evropskoj praksi.

Strategijom je dat okvir i predlog rasporeda karakterističnih turističkih klastera

(Vojvodina, Beograd sa Dunavom, Zapadna Srbija i Istočna Srbija), koji nije zasnovan na administrativno-upravnim granicama koje aktuelno postoje unutar zemlje, već, pre svega, na racionalnim uporištima u različitim oblicima ekonomije iskustva koji se u pojedinim regijama, kao potencijalnim turističkim destinacijama mogu razviti i unaprediti.

Na osnovu koncentracije različitih tipova turističkih resursa u pojedinim delovima Republike Srbije, dati su okviri za diferencirano pozicioniranje pojedinih turističkih klastera, gde se Dunav, kome pripada i područje TD „Đerdap“, pozicionira kao turističko područje sa izuzetnim potencijalima za razvoj, područje koje je atraktivno, inspirativno i kreativno.

Reka Dunav, u okviru resursno zaokruženog turističkog područja Republike Srbije, sa predloženim okvirom turističkog strukturiranja i pozicioniranja sadrži sve elemente koji određuje smernice razvoja turizma koje:

- ističu prepoznatljivo geografsko područje za identifikaciju i turističko pozicioniranje,
- ukazuju na autentične proizvode i ponudu koji bi se mogli plasirati na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu,
- preporučuju jasnu vezu sa prirodnim, kulturnim i emotivnim vrednostima podneblja i ljudi koji stvaraju turističku ponudu u najširem smislu reči.

Strategija je osnova za reformu sistema u oblasti turizma i za izradu programskih, normativnih i drugih dokumenata iz oblasti turizma.

Na lokalnom nivou strategijom ekonomskog razvoja opštine date su smernice i podsticaji za sve sektore privrede uključujući i sektor turizma.

Metodologija za izradu Strategije održivog razvoja lokalne zajednice nastala je kao rezultat aktivnosti Projekta Exchange 2 (u periodu od 2008 do 2010. godine) - Zajednička podrška lokalnim samoupravama, u cilju metodološke standardizacije procesa strateškog planiranja za potrebe Stalne konferencije gradova i opština i lokalnih samouprava u Srbiji.¹⁴²

Strategija održivog razvoja lokalne zajednice naslanja se na okvirni plan Milenijumskih razvojnih ciljeva UN. Na nacionalnom nivou je usklađena sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja Republike Srbije i drugim nacionalnim strategijama koje se tiču održivog razvoja lokalnih zajednica. Održivost zahteva od ljudi da koriste prirodne resurse u onoj meri koja im dozvoljava da se ti resursi prirodno obnove.

Golubac - U Strategiji lokalnog ekonomskog razvoja opštine Golubac za period 2010 do 2014. godine¹⁴³, pitanje razvoja turizma je izuzetno naglašeno, što proizilazi iz celokupnog sadržaja Strategije. U delu Strategije koji se odnosi na turizam dat je pregled turističkih potencijala Golupca, prirodnih i antropogenih, od značaja za razvoj turističkog proizvoda. Takođe, navodi se da je, pored ulaganja u putnu infrastrukturu, neophodan razvoj i pratećih objekata, sadržaja i usluga u okviru ponude nautičkog turizma. Smatra se da kulturna ponuda opštine treba dobrim delom da bude usmerena prema razvoju turizma. Konstatuje se da je jedna od prepreka u razvoju turizma nedostatak obrazovanih kadrova, te da su zaposleni u sektoru turizma

¹⁴² Strategija održivog razvoja opštine Kladovo 2010-2020. godina, 2010, Opština Kladovo, Kladovo, str. 10.

¹⁴³ Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Golubac 2010-2014. godine, 2010, Opština Golubac, Golubac.

uglavnom bez formalnog obrazovanja iz ove oblasti.

Za glavni turistički proizvod opštine Golubac smatraju se kratki odmori, a kao glavni izvor tražnje stanovnici Beograda, dok se kao potencijali za investiranje navode turizam (Dunav, Nacionalni park „Đerdap“, Tvrđava Golubački grad), poljoprivreda (voćarstvo, stočarstvo, povrtarstvo, lekovito bilje) i rudarstvo (laporac, kamen, šljunak).

Slika 62. Turistička mapa opštine Golubac

Izvor: <http://www.golubac.rs/>

Ključna pitanja i pravci razvoja vezuju se za četiri oblasti:

- Ključno pitanje 1 – Razvoj turizma,
- Ključno pitanje 2 - Razvoj komunalne infrastrukture,
- Ključno pitanje 3 - Razvoj malih i srednjih preduzeća,
- Ključno pitanje 4 - Razvoj poljoprivrede.

Ostvarenje razvoja turizma predviđeno je realizacijom programa (deset programa) i projekata (pedeset projekata) iz oblasti turizma u skladu sa opštim i posebnim ciljevima Strategije lokalnog ekonomskog razvoja opštine Golubac.

Za potrebe ovog istraživanja izdvojeni su sledeći programi:

1. Stvaranje institucionalnog okvira za razvoj turizma na lokalnom nivou.
2. Pokretanje inicijative za regulisanje pravnog okvira, dobijanje neophodnih dozvola i saglasnosti za uspostavljanje pravno - formalnog sistema u kome opština Golubac upravlja i gazduje delom Dunava koji joj pripada.
3. Usvajanje potrebnih planskih dokumenata i rešavanje pravno-imovinskih odnosa na nivou opštine.
4. Revitalizacija Golubačke tvrđave kao kulturnoistorijskog turističkog prostora i brenda Golupca u razvoju turizma, koji obuhvata sledeće projekte:

- 4.1. Izradu plana revitalizacije razvoja Golubačke tvrđave kao turističkog prostora.
 - 4.2. Izradu projektne dokumentacije adaptacije i rekonstrukcije Tvrđave.
 - 4.3. Izradu plana konzervacije.
 - 4.4. Izradu projektne dokumentacije za vizitorski centar.
 - 4.5. Izvođenje radova rekonstrukcije, konzervacije i uređenja.
 - 4.6. Izradu projektne dokumentacije za izgradnju pristana kod Tvrđave.
 - 4.7. Izgradnju pristana kod Golubačke tvrđave.
 - 4.8. Izradu generalnog i glavnog projekta za izmeštanje magistralnog puta 25.1 iz Tvrđave.
 - 4.9. Izmeštanje magistralnog puta 25.1 iz Tvrđave u saradnji sa Ministarstvom infrastrukture i JP „Putevi Srbije“.
 - 4.10. Postavljanje rasvete.
 - 4.11. Izgradnju vizitorskog centra.
 - 4.12. Izradu programa razvoja Golubačke tvrđave kao turističkog prostora i kulturnoistorijske atrakcije.
 5. Program Razvoja nautičkog i sportskog turizma
 - 5.1. Definisanje, uspostavljanje i razvoj široke programske osnove u nautičkom centru.
 - 5.2. Osnivanje nautičko-sportskog centra i podrška njihovim aktivnostima.
 - 5.3. Stvaranje uslova za razvoj sportskog turizma.
 - 5.4. Dogradnja sistema grejanja i ventilacije na sportskoj hali.
 - 5.5. Plan izgradnje objekata nautičkog turizma.
- Za sve projekte su izrađene liste projekata koje sadrže: ciljeve projekta, kratak opis projekta, plan rada aktivnosti na projektu, očekivane rezultate, očekivane uticaje projekta, ciljne grupe, partnere na projektu/bitne aktere, preduslove za početak projekta, faktore rizika, procenjenu vrednost projekta, podatke o kontakt osobi i period implementacije projekta.

Kučevo - Lokalnom strategijom održivog razvoja opštine Kučevo za period 2009-2013 definisano je da se šanse opštine Kučevo nalaze u povezivanju turističke ponude regiona, razvoju atraktivnih vidova turizma, praćenju trendova u proizvodnji, većem korišćenju alternativnih izvora energije (termalne vode, snaga vetra, solarna energija i sl) pronalaženju novih investitora za ulaganje u razvoj privrede opštine Kučevo, uključivanju ljudi iz dijaspe u privredna kretanja, kao i veće korišćenje fondova EU i državnih fondova.

Glavna misija opštine Kučevo ogleda se u partnerskom odnosu sa građanima i podsticanju građanske inicijative i udruživanja radi maksimalnog korišćenja svih raspoloživih potencijala, kako bi se ojačao kapacitet zajednice za efikasnije zadovoljenje potreba i povećanje nivoa životnog standarda stanovništva.

U cilju očuvanja životne sredine osnovan je Fond za zaštitu životne sredine, imajući u vidu da bi zagađenje prouzrokovalo uništavanje prirodnih bogatstava, izazvalo bolesti stoke i biljaka u ruralnim delovima opštine. Slabosti se odnose na mogućnost pogoršanja političke i ekonomske situacije u zemlji kao i zaustavljanju evropskih integracija, što bi dodatno otežalo razvoj opštine.

Slika 63. Turističko – saobraćajna karta opštine Kučevo

Izvor: <http://www.tokucevo.org/mape/turistickakartakuceva2010.jpg>

Slabosti se odnose na mogućnost pogoršanja političke i ekonomske situacije u zemlji kao i zaustavljanju evropskih integracija, što bi dodatno otežalo razvoj opštine. Nastavak migracije mladih ljudi i aktivnog stanovništva u veće gradove i u dijasporu vodilo bi stagnaciji i gašenju sela i domaćinstava.¹⁴⁴

Majdanpek - Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Majdanpek 2010 do 2014. godine takođe ističe razvojni potencijal turizma.¹⁴⁵ Strategija navodi četiri ključna pitanja razvoja (ili opšta cilja). To su: razvoj poljoprivrede, razvoj turizma, razvoj komunalne infrastrukture i razvoj preduzetništva i malih i srednjih preduzeća. U tom smislu, data je lista posebnih ciljeva i projekata za njihovo ostvarenje. Kako je lista obimna, izdvojen je pregled opštih i posebnih ciljeva, kao i programa koji su direktno ili indirektno povezani sa turizmom:

Opšti cilj 1: Razvoj poljoprivrede

Posebni cilj: Bolja organizacija i unapređenje poljoprivredne proizvodnje (u okviru ovog cilja definisan je projekat Plasiranje poljoprivrednih proizvoda u cilju unapređenja turističke ponude)

Opšti cilj 2: Razvoj turizma

Posebni cilj: Stvaranje pretpostavki i uslova za razvoj turizma

Program:

– Izrada planskih, urbanističkih akata i projekata uređenja lokacija turističkih atrakcija, izletišta i područja sa potencijalima za razvoj turizma.

¹⁴⁴ Lokalna strategija održivog razvoja opštine Kučevo 2009-2013. godine, 2009, Opština Kučevo, Kučevo.

¹⁴⁵ Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Majdanpek 2010-2014, 2010, Opština Majdanpek, Majdanpek.

- Uspostavljanje regionalne i prekogranične saradnje u cilju razvoja turizma.
- Unapređenje rada lokalnih institucija i službi za podršku razvoja turizma.
- Kategorizacija turističkih mesta na području opštine.

Slika 64. Turistička karta opštine Majdanpek

<http://www.toom.rs/index.php?mainAction=showPage&pageid=21746&mark=1>

Poseban cilj: Unapređenje turističke ponude i turističkih proizvoda
Program:

- Planiranje razvoja nautičkog turizma na Dunavu.
- Razvoj ribolovnog turizma.

Poseban cilj: Razvoj ostalih vidova turizma i turističkih sadržaja.

Kladovo - Strategija održivog razvoja opštine Kladovo 2010 - 2020. godine ističe oblast turizam kao jedan od prioriteta razvoja. U ovom dokumentu izdvojene su turističke znamenitosti opštine:

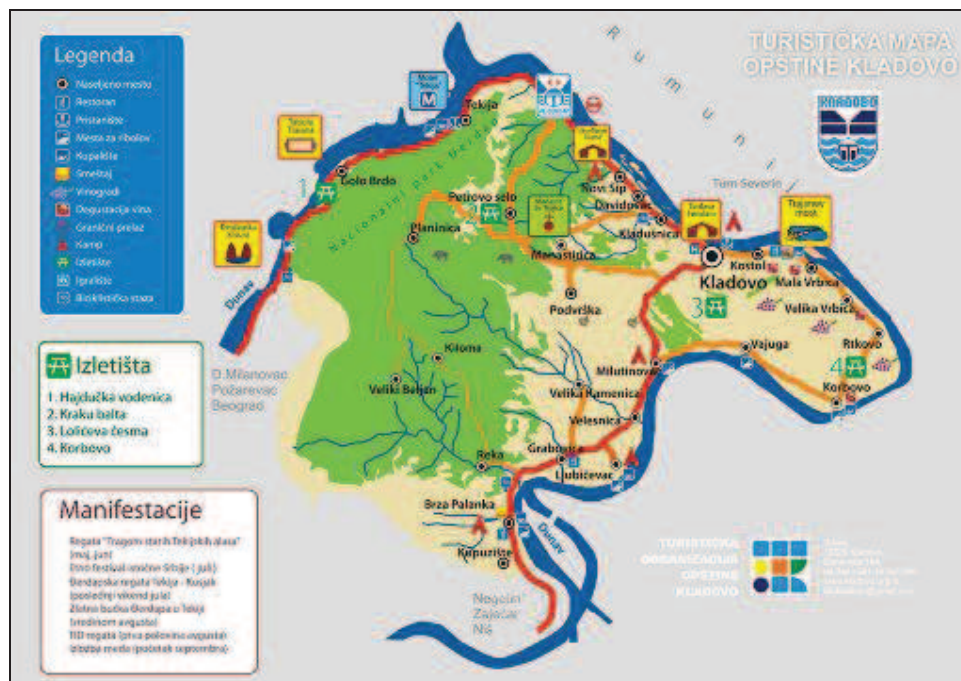
- Arheološka nalazišta: Trajanova tabla (Golo brdo) - period 103-105 g.n.e, Transdierna-Tekija, Pontes–Trajanov most (Kostol) - period 103-105 g.n.e, Hajdučka vodenica (Štrbac) – praistorijska i srednjovekovna nekropola, rimsko i ranovizantijsko utvrđenje;

- Tvrdave: Fort-Elizabetin (Đevrin-XVIII vek), Diana - Zanes - rimsko i ranovizantijsko utvrđenje (period 102-103. godine), Fetislam – Kladovo (srednjovekovna-otomanska tvrđava) iz XVI veka, put Rtkovo – kasnoantička tvrđava, Vajuga – kasnoantičko i ranovizantijsko utvrđenje, Egeta – Brza Palanka (rimsko i ranovizantijsko utvrđenje sa naseljem, putem i pristaništem).

- Sakralni objekti: Manastir Svete Trojice u selu Manastirica - srednjovekovna crkva pod rekonstrukcijom, crkva Svetog Đorđa u Kladovu iz XVIII veka, crkva u Korbovu – zadužbina porodice Karađorđević,

- Balon-stanica – industrijska baština,
- Etnokompleks Brza Palanka,
- Arheološki muzej Đerdapa u Kladovu,
- Kulturne i sportske manifestacije.

Slika 65. Turistička mapa opštine Kladovo

Izvor: <http://tookladovo.rs/turist-info/mape/>

Faza implementacije Strategije održivog razvoja lokalne zajednice je bazirana na kombinaciji akcionog plana, organizacione strukture i uključivanju zainteresovanih aktera. Proces strategije održivog razvoja lokalne zajednice je inkorporiran i koristi postojeću strukturu u lokalnoj administraciji.¹⁴⁶

Negotin - Opština Negotin jedna je od 15 izabranih opština u Srbiji koje su dobile ekspertska-tehničku podršku za izradu strategije održivog razvoja u okviru projekta Exchange 3, krajem 2011. godine. Strategija održivog razvoja opštine Negotin¹⁴⁷ je rađena u skladu sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja Republike Srbije, kao krovni nacionalni dokumentom.

Opština Negotin veliki značaj pridaje razvoju turizma koji predstavlja jedan od prioriteta lokalnog ekonomskog razvoja. Strategijom su definisani brojni projekti, od kojih su projekti iz oblasti turizma označeni kao projekti visokog prioriteta u okviru sledećih programa:

1. Program: Turistička valorizacija negotinskih pivnica i vinarstva sa sledećim projektima:

1.1. Formiranje objedinjene turističke ponude opštine Negotin na postojećoj infrastrukturi i uključivanje u turističko tržište u širem obimu putem formiranja klastera u turizmu.

1.2. Izrada Plana generalne regulacije sa elementima detaljne regulacije za Rajačke i Rogljevske pivnice, i proglašenje kompleksa negotinskih pivnica turističkim

¹⁴⁶ Strategija održivog razvoja opštine Kladovo 2010-2020. godina, 2010, Opština Kladovo, Kladovo, str. 125.

¹⁴⁷ Strategija održivog razvoja opštine Negotin za period 2012-2021. godine, 2012, Opština Negotin, Negotin, str. 6.

prostorom uz uspostavljanje adekvatnog modela upravljanja.

1.3. Izgradnja kanalizacije i vodovodne mreže u kompleksima pivnica u Rajcu, Rogljevu sa regulisanjem vodoizvorišta.

1.4. Uređenje javnog prostora u okviru kompleksa Pivnica.

1.5. Uvođenje javnog osvetljenja u kompleksima Pivnica.

1.6. Uređenje pivnice MZ u Rajcu.

1.7. Revitalizacija vinskog podruma i ostalih kapaciteta poljoprivredne škole Bukovo u edukativne i promotivne svrhe.

2. Program: Turistička valorizacija arheološkog nalazišta Vrelo Šarkamen:

2.1. Otkup zemljišta u cilju nastavka istraživanja na arheološkom nalazištu vrelo Šarkamen.

Slika 66. Mapa sela opštine Negotin

Izvor: http://www.toon.org.rs/galerije/images/17_mapa_sela.jpg

3. Program: Turistička valorizacija kompleksa Vratna:

3.1. Uređenje pešačkih staza i odmorišta-vidikovaca, obeležavanje staza putokazima i info tablama u okviru kompleksa.

4. Program: Turistička valorizacija obale Dunava sa sledećim projektima:

4.1. Izrada Detaljnog plana regulacije sa strateškom procenom uticaja na životnu sredinu za turističko rekreativni kompleks Dunavski Biser u Mihajlovcu: izrada Studije opravdanosti, tehničke dokumentacije, komunalno opremanje, saobraćajno povezivanje, izbor investitora i izgradnja,

4.2. Završetak izgradnje sportsko – rekreativnog kompleksa na Kusjaku,

4.3. Organizacija sportsko-rekreativnih manifestacija na Dunavu.

5. Program: Razvoj seoskog turizma sa projektima:

5.1. Finansijska podrška lokalne samouprave seoskim turističkim domaćinstvima,

5.2. Obuka angažovanih za bavljenje seoskim turizmom.

Glavni strateški cilj prilikom izrade programa i projekata u oblasti turizma je „Poboljšanje uslova za razvoj i unapređenje turizma“.

Podsticanjem saradnje sa građanima i njihovim udruženjima, jačaju institucije lokalne vlasti, a jedan deo odgovornosti u rešavanju problema preuzimaju građani na sebe (volonterske grupe, profesionalna i stručna udruženja, nevladine organizacije).

Uključivanjem lokalne zajednice (javnosti i građana pojedinačno) u razmatranje i rešavanje problematike, prilikom implementacije strateških ciljeva postiže se:

- dobijanje dodatnih resursa (lokalno stanovništvo predstavlja dodatni resurs lokalnim vlastima u savladavanju problema),
- donošenje kvalitetnijih odluka (lokalna razboritost/mudrost i znanje o okruženju),
- razvoj „duha zajednice“ (što se postiže zajedničkim radom),
- usaglašenost sa propisima (uključivanje zajednice je u najvećoj meri statutarni zahtev),
- kredibilitet demokratičnosti (ovim se ostvaruju prava građana da učestvuju u donošenju odluka koje se tiču njihovog svakodnevnog života),
- olakšani početak investiranja (mnogi investitori/donatori zahtevaju uključivanje javnosti pre finansijske podrške),
- jačanje ovlašćenja, a samim tim i odgovornosti (uključivanjem se gradi poverenje, sposobnost, veština i spremnost za kooperaciju, takođe, ovim se omogućava da se rešavaju i drugi problemi, pojedinačno ili zajednički),
- dobijaju se sigurniji rezultati (ranije se preispituju rešenja u odnosu na zvanično donošenje odluka),
- efektivna profesionalna edukacija (u direktnom radu sa lokalnim stanovništvom planeri su u mogućnosti da bolje sagledaju problematiku, tako da rade više i daju bolje rezultate),
- pouzdanije/manje neizvesno okruženje (prostor/okruženje se konstantno prati i promene se sagledavaju u skladu sa izmenjenim zahtevima),
- zadovoljavanje javnih zahteva (ljudi teže da budu uključeni u formiranje/oblikovanje svog okruženja),
- brži razvoj (postiže se bolje razumevanje opcija koje su realno moguće i lokalno stanovništvo je spremnije da ima pozitivan stav prema promenama, ne gubi se vreme na konflikte koji se na ovaj način izbegavaju),
- održivi razvoj (ljudi su više zainteresovani za svoje okruženje ukoliko su angažovani u njegovom oblikovanju, oni će njime bolje upravljati i čuvati ga).¹⁴⁸

3. Značaj master planova za razvoj turističke destinacije

Master planovi predstavljaju složena dokumenta koji sadrže idejne planove i ekonomske projekcije neophodne za adekvatnu turističku eksploataciju posmatranih

¹⁴⁸ Čolić R., Radosavljević Z., Joksić M., 2001, „Zaštita i unapređenje kvaliteta životne sredine u procesu planiranja“, u: „Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine: Zbornik radova“, Asocijacija prostornih planera Srbije, Beograd, Ministarstvo zdravlja i zaštite životne sredine - Uprava za zaštitu životne sredine Republike Srbije, Beograd str. 413.

područja. U cilju dalje operacionalizacije Strategije razvoja turizma Republike Srbije do 2015. godine, odnosno povećanja konkurentnosti turističkog proizvoda, urađeno je 16 master planova za prioritetne turističke destinacije u Srbiji.

Zanačaj master planova je višestruk. Master plan turističke destinacije predstavlja sofisticiran model razvoja destinacije. Izradom master planova podstaci će se i revitalizovati postojeća turistička ponuda, stvoriće se osnov za dodatna ulaganja privatnog sektora i povećanje investicija, unaprediće se ekološki standard područja, pospešiće se saradnja javnog i privatnog sektora, a jedinicama lokalne samouprave omogućiće se unapređenje sistema komercijalizacije građevinskog zemljišta i turističke infrastrukture.

Takođe, master plan definiše osnove za određivanje najvažnijih infrastrukturnih elemenata i funkcionalnih potreba kao i ograničenja koja proizilaze iz same lokacije i na taj način povezuje fizičku formu sa društveno-ekonomskim i kulturnim okruženjem.

Područje TD „Đerdap“ predmet je obrade strategijskih master planova: Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, Master plan kulturnoistorijska ruta „Put rimskih careva“ i Master plan održivog razvoja ruralnog turizma Srbije.

3.1. Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“

Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“¹⁴⁹ obuhvatio je šire područje desne obale Dunava od Velikog Gradišta do izlaza Dunava iz Srbije, teritorije pet opština: Veliko Gradište, Golubac, Majdanpek, Kladovo i Negotin.

Na ovom području-turističkoj destinaciji identifikovani su uslovi za razvoj osam turističkih proizvoda: odmori, nautika, kružne ture, MICE + poslovna putovanja, specijalna interesovanja, ruralni turizam, sport i događaji.

Predlog upotrebe prostora koncipiran je na okosnici koju čine Dunav i Nacionalni park „Đerdap“, te su izdvojene karakteristike za pozicioniranje i razvoj ove turističke destinacije.

Kroz predložene mere razvoja turizma, koje se odnose na rešavanje aktuelnih problema destinacije: infrastruktura, zemljišna politika i dr, daju se projekcije modela razvoja i rasta turističkih proizvoda, portfolia proizvoda turističke destinacije „Donje Podunavlje“, kao i predlog mera, koje se odnose na model upravljanja turističkom destinacijom. Takođe, predlažu se i mere i aktivnosti povezivanja javnog i privatnog sektora u turizmu destinacije, čime bi se stvorile pretpostavke sveukupnog ekonomskog razvoja ovog područja.

3.2. Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“

Master planom kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“¹⁵⁰, obuhvaćeno je područje itinerera od grada Niša i arheološkog lokaliteta Medijana (lat. Mediana) do Trajanove table na teritoriji opštine Kladovo (Istočna Srbija).

Master planom je osmišljeno projektno planiranje sistema profesionalne interpretacije ove rute od Medijane do Viminacijuma (lat. Viminacium), uključujući i same lokalitete, a među kojima su ključni: Naissus/Mediana, Feliks Romulijana (lat.

¹⁴⁹ Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, 2006, Naučno istraživački centar Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd.

¹⁵⁰ Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“, 2007, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd.

Felix Romuliana), Trajanov most, Dijana, Trajanova tabla i Viminacium (lat. Viminacium). Master planom kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“ su obuhvaćeni lokaliteti iz rimskog perioda, ali je naglašeno i ukupno kulturno nasleđe na ovoj kulturnoistorijskoj ruti. Ovim razvojnim dokumentom u turizmu, stvoren je okvir za usklađen, harmoničan sistem istraživanja, zaštite i turističke interpretacije rute i njenih ključnih atrakcija/lokaliteta.

Master planom kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“, su definisani jasni ciljevi ove turističke rute kroz ekonomske, društvene, kulturne i ciljeve vezane za njihovo neposredno okruženje, a takođe su i kroz akcioni plan date mere za njegovu implementaciju. Predložene mere razvoja turizma ove turističke rute, sadrže bitne elemente ponude za implementaciju i kompletiranje turističkog proizvoda TD „Đerdap“.

3.3. Master plan održivog razvoja ruralnog turizma Srbije

Izradu Master plana održivog razvoja ruralnog turizma Srbije¹⁵¹ realizovali su Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO), Svetska turistička organizacija Ujedinjenih nacija (UNWTO), Dečji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) i Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP), u saradnji sa Ministarstvom ekonomije i regionalnog razvoja, Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Turističkom organizacijom Srbije.

Svetska turistička organizacija (UNWTO) u okviru ovog projekta, uradila je strateški dokument - Master plan održivog razvoja ruralnog turizma Srbije, koji je Vlada Republike Srbije usvojila novembra 2012. godine, sa pratećim akcionim i implementacionim planom. Istovremeno, zadatak UNWTO je bio da u četiri ciljna regiona, sa ukupno 19 lokalnih samouprava u Srbiji razvije lokalne kapacitete za primenu master plana, definišući modele organizovanja, razvoj javnog, privatnog i civilnog sektora u cilju stvaranja konkurentnog i održivog ruralnog turizma. Ova organizacija je svoje aktivnosti fokusirala na formiranje i rad institucija za upravljanje turizmom, na jačanje kapaciteta preduzetnika u ruralnom turizmu i partnerstva sa javnim i civilnim sektorom.

Opšti cilj Master plana održivog razvoja ruralnog turizma Srbije, je da se stvore uslovi za brži održivi razvoj ruralnog turizma, kao potencijalne okosnice sveukupnog razvoja turizma u odabranim gradovima i opštinama Srbije.

Ciljni region obuhvaćen ovim master planom je i područje Donjeg Podunavlja, sa opštinama: Požarevac, Veliko Gradište, Golubac, Majdanpek i Kladovo.

4. Odnos planskih dokumenata od značaja za održivi razvoj turističke destinacije „Đerdap“

Master (poslovni) planovi kao inicijatori turističkog razvoja nisu neophodni u tržišno i demokratski stabilnim zemljama koje imaju razvijen sistem integralnog prostornog planiranja i urbanističkog planiranja (koji objedinjuje fizičke, arhitektonsko urbanističke, socijalne, infrastrukturne, ekološke, ali i ekonomske elemente razvoja) kao i upravljačke i finansijske mehanizme razvoja turizma. Oni više predstavljaju uputstvo za unapređenje i organizovanje turističkog poslovanja i okvir

¹⁵¹ Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Srbiji – Izvod iz Master plana, 2011, UNWTO.

saradnje privatnog i javnog sektora, odnosno svih interesnih subjekata razvoja turizma. Master plan ne sadrži jasno definisan kompleks zaštite prostora.

Aktuelni master planovi od značaja za razvoj turističke destinacije „Đerdap“ - Master plan „Donje Podunavlje“ i Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“, zasnovani su indirektno na Zakonu o turizmu kao programi razvoja. Ne postoji odgovarajući podzakonski akt (pravilnik) o sadržni i izradi master planova, odnosno njihova izrada je zasnovana na nekim inostranim iskustvima. Po prostornom obuhvatu su u skladu sa dugoročno planiranim razvojem turističkih prostora utvrđenim Prostornim planom Republike Srbije, odnosno delimično se poklapaju sa prvom fazom realizacije u periodu do 2010. godine, kojom su definisani prioriteti razvoja turizma za koje su urađeni ili je u toku izrada više prostornih planova, i koji su prihvaćeni u državnom stimulisanju izgradnje infrastrukture i pojedinih javnih sadržaja u početnim fazama aktiviranja turističkih prostora. Pomenuti master planovi, u definisanju turističkih potencijala, prvenstveno se zasnivaju na ekonomskom i tržišnom aspektu koji je detaljno obrađen. U manjoj meri obrađeni su ostali aspekti održivog razvoja koji se odnose na potencijale i ograničenja resursa, kapacitet prostora, opremanje infrastrukturom, zaštitu prirode i društvenu prihvatljivost, kao važne osnove uspešne implementacije predloženih turističkih razvojnih modela. Master planove (kao programe razvoja) od republičkog značaja razmatra resorni savet za stručnu ocenu, a usvaja ih Vlada Republike Srbije, ali bez procedure javnog uvida.

Iako je izrada master planova turističkog razvoja u Srbiji danas favorizovana, trebalo bi izbeći da se rade parcijalnim pristupom, koji se ne može primeniti, kao i da predstavljaju instrument isključivog zadovoljavanja želja investitora, odnosno, da se ne baziraju na integriranom pristupu koji uvažava razmenu znanja, balansiranje ekonomije i potencijala resursa kao ključnog faktora uspešne implementacije. Neophodno je preispitivanje programskih postavki u master planovima na osnovu ekonomske opravdanosti, socijalne prihvatljivosti i ekološke održivosti. U svakom slučaju primena master planova nije moguća bez prostornih planova.

Master plan ne rešava imovinsko pravne odnose u prostoru i relevantan je samo kao instrument ekonomske opravdanosti i poslovne efikasnosti naručioca. Prostorni plan kao integralni dokument koji usklađuje razvoj i zaštitu, definiše i urbanistički tretman teritorije do formiranja građevinskog zemljišta/lokacije.¹⁵²

¹⁵² http://www.ingkomora.org.rs/glasnik/13/?id=c113_061 (Posećeno 30.08.2014)

IV DEO

ANALIZA PROJEKATA OD ZNAČAJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ TURISTIČKE DESTINACIJE „ĐERDAP“

(REZULTATI ISTRAŽIVANJA)

U dunavskom regionu, u poslednoj deceniji pokrenuto je na desetine projekata koji su finansirani iz evropskih, bilateralnih i/ili multilateralnih fondova, jer većina od njih prevazilazi nacionalne okvire i lokalni značaj. Neki od ovih brojnih projekata uspešno su okončani, neki su u toku ili tek predstoji njihova realizacija.¹⁵³

U narednom desetogodišnjem periodu razvoj turizma na Dunavu je svrstan među strateške prioritete razvoja Srbije, što ukazuje na spremnost nosilaca politike na nacionalnom nivou za dalja ulaganja i investiranje u razvoj ovog potencijala. Takođe, dunavski region je prepoznat i od strane većeg broja međunarodnih regionalnih programa kao oblast sa značajnim mogućnostima u mnogim segmentima, od kojih je ekonomski razvoj dominantna komponenta.

Da bi lokalne sredine bile u prilici da efektivno koriste mogućnosti koje su im na raspolaganju, potrebno je da imaju proaktivan pristup investicionim ulaganjima i korišćenju sredstava iz programa domaćih i stranih investicija koje otvaraju mogućnost daljeg društveno-ekonomskog razvoja čitave destinacije, kao i povezivanje svih prirodnih i kulturno-istorijskih lokaliteta ovog područja. U tom kontekstu, razvojni projekti predstavljaju zamajac novih vidova ponude i poboljšanja kvaliteta usluga, kroz izgradnju novih i modernizaciju postojećih smeštajnih, ugostiteljskih, sportsko-rekreativnih kapaciteta i sl.

Na osnovu atrakcijske osnove za razvoj turizma, na području TD „Đerdap“ identifikovane su prioritetne lokacije za koje postoje projekti čija je realizacija od izuzetnog značaja za dalji razvoj održivog turizma ovog područja.

Za sada su već vidljivi rezultati realizacije Projekta zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, dok se na području Golupca takođe očekuju pozitivni efekti nakon implementacije planiranih projekata, pre svega projekta kojim je obuhvaćena revitalizacija „Golubačke tvrđave“. Projekat zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, jedan je od projekata finansiranih iz sredstava Nacionalnog investicionog plana (NIP-a), dok su za Projekat revitalizacija „Golubačke tvrđave“ obezbeđena sredstva iz fondova Evropske unije za razvoj prekogranične saradnje (IPA 2011).

Projekti NIP-a

U cilju efektivnog korišćenja viška privatizacionih prihoda za period 2006. do 2011. godine u okviru Nacionalnog investicionog plana opredeljen je deo sredstva za podsticanje razvoja turizma. Resorno ministarstvo nadležno za oblast turizma utvrdilo je prioritetne projekte za ulaganja u razvoj turizma u skladu sa Strategijom razvoja turizma Republike Srbije. Tom prilikom pošlo se od pretpostavke da će investiranje u odabrane turističke proizvode i regije imati ulogu pokretača turističkog razvoja zemlje, i da će se taj proces postepeno kapilarno širiti i na druge proizvode i regije Srbije. U cilju podsticanja investicione klime i pokretanja privatne inicijative u turizmu Srbije, posebno u odabranim turističkim centrima, kao nosiocima razvoja, neophodno je bilo obezbediti ulaganja u ključne razvojne prioritete i kapitalne

¹⁵³ <http://www.dunavskastrategija.rs/sr/?r=1> (Posećeno 30.08.2014)

investicione projekte infrastrukture. Na području TD „Đerdap“ iz NIP-a finansiran je Projekat zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“.

Programi prekogranične saradnje

Programi prekogranične saradnje predstavljaju instrument Evropske unije za pružanje podrške saradnji institucija u pograničnim oblastima susednih država. Republika Srbija je u ovaj vid saradnje prvi put uključena 2004. godine kroz tzv. Susedske programe finansirane iz sredstava CARDS 2000-2006, a danas se programi sprovode u okviru druge komponente instrumenta IPA - finansijskog instrumenta Unije za podršku pristupanju za period 2007-2013, inače u toku je priprema programa prekogranične saradnje Evropske unije za naredni sedmogodišnji period od 2014. do 2020. godine.

Od 2004. godine do danas, u Srbiji je finansijski podržano oko 200 projekata. Trenutno se u Republici Srbiji sprovodi osam programa - sa Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom, Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom, Jadranski program i program Jugoistočna Evropa. Sprovođenjem programa na lokalnom i regionalnom nivou stvaraju se dugoročni lični kontakti i veze između ljudi iz zajednica sa obe strane granice, što predstavlja temelj za dalju saradnju i razvoj. Takođe, kroz proces identifikovanja projekata, prijavljivanja za sredstva, kao i tokom sprovođenja projekata, partneri iz Srbije stiču dragoceno iskustvo u korišćenju fondova Evropske unije jer se svi pozivi za projektne predloge sprovode u skladu sa pravilima programa EU za eksternu pomoć.¹⁵⁴ Jedan od najznačajnijih projekata planiranih za finansiranje ih sredstave EU na području TD „Đerdap“ predstavlja Projekat revitalizacija „Golubačke tvrđave“.

1. Projekat zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“

1.1. Sažet prikaz prethodnog stanja

Arheološki lokalitet „Lepenski vir“ je najistaknutiji spomenik kulture na području TD „Đerdap“ i smatra se jednim od najznačajnijih praistorijskih lokaliteta u Evropi. Sistematski je istražen u periodu od 1965. do 1970. godine. Na osnovu arheoloških podataka izdvajaju se četiri osnovne faze njegovog razvoja (Proto-Lepenski Vir, Lepenski Vir I, Lepenski Vir II i Lepenski Vir III). Okvirno datira iz perioda od 6500. do 4500. godine pre nove ere. Život na Lepenskom Viru zamro je oko 4500. godine, kada su stanovnici krenuli za većim obradivim površinama.¹⁵⁵

Slika 67. Ribarsko-lovačko naselje na Lepenskom Viru u prošlosti

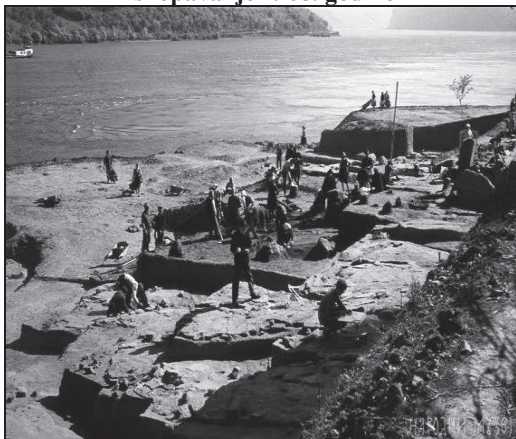

Izvor: <http://opusteno.rs/slike/2012/06/arheolosko-nalaziste-14934/lepenski-vir-14.html>

¹⁵⁴ <http://www.evropa.gov.rs/CBC/PublicSite/Default.aspx> (Posećeno 12.09.2014)

¹⁵⁵ Radojčić N. i Vasić V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri, Beograd, str. 43.

Slika 68. Svetilišta Lepenskog Vira, arheološko iskopavanje 1968. godine

Izvor: <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/prostori-narodnog-muzeja/muzej-lepenski-vir/>

Ova jedinstvena kulturno-istorijska, ambijentalna, geografska i turistička celina otkrivena je 1965. godine, u zoni koja je trebalo da bude potopljena vodama akumulacionog jezera hidroelektrane „Đerdap“. Kako voda ne bi ugrozila prostor drevne ribarsko-lovačke naseobine i kako bi se sačuvali nađeni eksponati, naselje je 1968. godine izmešteno na novu lokaciju, nedaleko od prvobitne, u pravcu severozapada i izdignuto za 29,5 metara.

Građevinski ostaci „Lepenskog Vira“ preneti su na dva načina. Jedan broj karakterističnih i reprezentativnih objekata prenet je u celini ili su izdvojeni njihovi centralni delovi sa ognjištem i okolnim uređajima i preneti zajedno sa podlogom debljine 75 do 100 cm. Objekti preneti u celini sa svojom podlogom su težili oko 20 tona. Prevučeni su na nov položaj kosmo rampom prosečenom između prvobitne i nove lokacije. Druga metoda se sastojala u vađenju fragmenata pod pogodne veličine i svih delova konstrukcije kuće, zasebno u rekonstruisanju objekata od prenesenih delova. Ova metoda je primenjivana na većem broju objekata stoga što se pre početka dislokacije znalo da ispod zatečenih podova kuća postoje stariji ostaci koje je trebalo arheološki ispitati.¹⁵⁶

Slika 69. Prvobitna drvena krovna zaštita Lepenskog vira

Izvor: <http://opusteno.rs/slike/2012/06/arheolosko-nalaziste-14934/lepenski-vir-14.html>

Tada su izuzetne kulturno-istorijske vrednosti konzervirane, a sam lokalitet pokriven je „privremenom“ zaštitnom drvenom krovnom konstrukcijom, koja je trebalo da traje godinu do dve, ali je trajala preko trideset godina. Arheološki lokalitet

¹⁵⁶ <http://www.arheo-amateri.rs/2012/02/lokaliteti/lepenski-vir/> (Posećeno 12.09.2014)

Lepenski vir je Odlukom o utvrđivanju nepokretnih kulturnih dobara od izuzetnog značaja i od velikog značaja („Sl. glasnik SRS“, broj 14/1979) kategorisan kao nepokretno kulturno dobro od izuzetnog značaja.

Činjenica da se za jedno od najznačajnijih arheoloških otkrića u ovom delu Evrope nije ništa učinilo u periodu od preko trideset godina, zahtevalo je implementaciju niza aktivnosti i investicija za privođenje područja nameni, njegovu trajnu zaštitu i prezentaciju.

1.2. Osnovna ideja projekta

Imajući u vidu stanje u kome se arheološki lokalitet nalazio, opština Majdanpek je donela odluku o pristupanju izradi Plana detaljne regulacije arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“ kao osnovnog planskog akta kojim bi se utvrdile planske i urbanističke mere zaštite i uređenja prostora ovog značajnog spomenika kulture, uz poštovanje uslova i mera zaštite spomeničkog nasleđa, zaštićenog prostora prirode i buduće namene površina sa neophodnim sadržajima na ukupnom prostoru određenim Prostornim planom NP „Đerdap“ od ukupno 130 ha.

Izrada Plana detaljne regulacije arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“ i izrada tehničke dokumentacije za izgradnju svih planiranih objekata arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“, finansirana je sredstvima iz Nacionalnog investicionog plana (NIP-a) u ukupnom iznosu od 6.800.000 dinara.

Ovim planom data su rešenja koja obezbeđuju punu sigurnost, očuvanje i prikladno korišćenje arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“ i njegove zaštićene okoline u cilju sprečavanja aktivnosti čije posledice mogu negativno uticati na ovaj spomenik kulture i degradaciju njegovog okruženja.

Na osnovu Plana detaljne regulacije područja arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, u opštini Majdanpek, urađena je tehnička dokumentacija za izgradnju svih planiranih objekata prostorne kulturno-istorijske, geografske i ambijentalne celine „Lepenski Vir“.¹⁵⁷ Rešenja iz ovog plana, zajedničkim naporima Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva, Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja, Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Narodnog muzeja u Beogradu, Turističke organizacije Srbije, opštine Majdanpek i Turističke organizacije opštine Majdanpek, Turističkog info-centra u Donjem Milanovcu, pretočena su u Projekat zaštite i prezentacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“.

Projekat zaštite i prezentacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“¹⁵⁸ izuzetno je složen i sastoji se iz više faza realizacije, počev od revitalizacije i urbanističkog uređenja čitavog zaštićenog područja (55 hektara), preko saniranja devastiranih površina samog lokaliteta, do izgradnje objekata sa postavkama i prezentacijama arheološkog materijala kako bi se ovaj prostor približio posetiocima.

Projektom je predviđena izgradnja više sadržaja koji su direktno povezani sa samim lokalitetom:

- Izgradnja zaštitne konstrukcije sa krovnim pokrivačem na lokalitetu „Lepenski vir“,
- Vizitorski centar za posetioce,

¹⁵⁷ Studija opravdanosti za proglašenje arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, Opština Majdanpek, Majdanpek.

¹⁵⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:335442-Novi-zivot-za-Lepenski-vir> (Posećeno 12.09.2014)

- parking sa kolsko-pešačkim saobraćajnicama koji će turistima obezbediti prilaz do lokaliteta,
- turistički informativni punkt i otvoreni prostor za okupljanje posetilaca,
- restoran sa terasama i pogledom na Đerdapsko jezero,
- sanitarni čvor za posetioce,
- etno (apartmansko) naselje u duhu arhitekture narodnog graditeljstva porečkog kraja, sa karakterističnim elementima tremova, streha, lukova, ćeramide i slično (na ostacima temelja i betonskih podesta bivših radničkih baraka),
- Naučno-istraživački centar (kancelarije, laboratorije i sala za predavanja i prezentacije) sa bungalovima za smeštaj istraživača i naučnika,
- pristanište na Dunavu sa pratećom infrastrukturom.

Slika 70. Postavljanje zaštitne konstrukcije sa krovnim pokrivačem na lokalitetu

Izvor: http://www.amiga.rs/press3_8-9.htm
(Posećeno 30.08.2014)

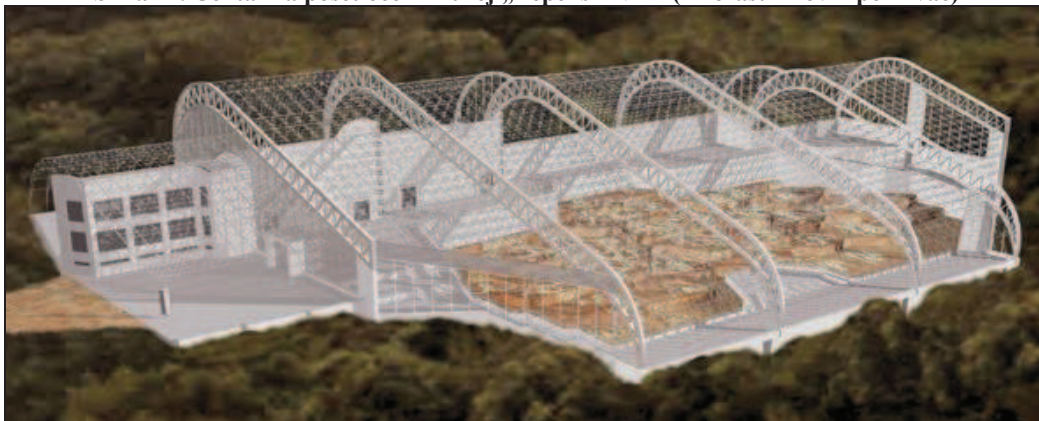
Slika 71. Izgradnja Centra za posetioce na lokalitetu „Lepenski Vir“

Izvor: <http://opusteno.rs/slike/2012/06/arheolosko-nalaziste-14934/lepenski-vir-16.html> (Posećeno 30.08.2014)

Prva faza realizacije projekta uređenja i zaštite ovog lokaliteta otpočela je oktobra 2008. godine izradom temelja i nosećih zidova za izgradnju prvog i prioritetnog objekta – najsavremenije čelične zaštitne konstrukcije od koje je, okončanjem radova krajem 2010. godine, napravljen prozračni mrežasti krovni pokrivač od leksana koji, odajući utisak dnevnog svetla, omogućava posetiocima da se upoznaju sa događajima i načinom života koji se odvijao na ovom tlu pre više od 6.000 godina.

Slika 72. Centar za posetioce – Muzej „Lepenski Vir“ (mrežasti krovni pokrivač)

Izvor: http://www.amiga.rs/press3_8-9.htm (Posećeno 30.09.2014)

Nova zaštitna konstrukcija, po arhitektonskoj strukturi usklađena sa okolinom, izgrađena je na način da prati padinu ka Dunavu – pogled se otvara ka istoku – monumentalnoj steni Treskavac, na levoj obali Dunava (Rumunija), prema kojoj je i celo naselje bilo orijentisano, jer je imala kulturni značaj za njegove stanovnike.

Centar za posetioce – Muzej „Lepenski Vir“, rađen je prema projektu arhitekata Siniše Temerinskog i Marije Jovin iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture RS, koji su za ovaj projekat dobili nagradu za arhitekturu kompanije „Novosti“. Oni su u arhitekturu uneli i nove elemente od kojih je jedan i zvuk. Naime, da bi posetilac imao osećaj da je na otvorenom, pod leksalnom školjkom se puštaju zvuci vetra, talasa, pojava ptica. Muzej Lepenski Vir svečano je otvorena 25. juna 2011. godine. Centar za posetioce raspolaže sa 3600 m² korisnog prostora, od kojih je 18,5 ari opredeljeno za arheološko nalazište.¹⁵⁹

Slika 73. Nagrada za autorsku arhitekturu - Centar za posetioce „Lepenski Vir“

Izvor: <http://temerinski.com/> (Posećeno 30.09.2014)

Slika 74. Centar za posetioce „Lepenski Vir“

Izvor: Foto Relja Ivanić www.superprostor.com/centar-za-posetioce-lepenski-vir
(Posećeno 30.09.2014)

¹⁵⁹ <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:371214-Nagradjene-arhitekta-Poj-ptica-u-Lepenskom-viru> (Posećeno 30.09.2014)

Za izgradnju Centra za posetioce, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja utrošilo je oko 340 miliona dinara iz sredstava Nacionalnog investicionog plana.¹⁶⁰ Sastavni deo zaštitne konstrukcije predstavlja i zgrada sa amfiteatrom, izložbenom salom, kancelarijskim prostorom i sanitarnim čvorom odgovarajućeg kapaciteta za prihvatanje posetilaca.¹⁶¹

U Centru za posetioce „Lepenski Vir“, osim samog lokaliteta, koji je glavni i centralni eksponat muzeja, moguće je videti i kopije monumentalnih skulptura, kao i novu postavku sa preko 100 eksponata upotrebnih predmeta kao što su oruđa i alatke, nakit, žrtvenici, skulpture, neolitska keramika, rekonstruisane načine sahranjivanja na „Lepenskom Viru“ i hologramsku rekonstrukciju kuća tadašnjeg naselja. Ceo projekat je koncipiran i određen sa svim kapacitetima održivosti i visokim tržišnim efektima prodaje i tražnje na nacionalnom i međunarodnom turističkom tržištu.

1.3. Ciljevi projekta

Osnovni cilj ovog projekta je uređenje zaštićenog prostora arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, sa svim sadržajima atraktivne kulturno-istorijske celine i ponude turističke destinacije Srbije na Dunavu, na području NP „Đerdap“, u neposrednoj blizini turističkog područja Donjeg Milanovca (opština Majdanpek), uz poštovanje svih standarda uređenja prostora spomeničkog i prirodnog nasleđa.¹⁶²

Na osnovu opšteg cilja proistekli su posebni direktni ciljevi, po sledećem rangu važnosti:

- a) izgradnja novih objekata, revitalizacija postojećih, valorizacija i stavljanje u turističku funkciju ukupnog prostora arheološkog lokaliteta Lepenski Vir,
- b) izgradnja i opremanje ukupne infrastrukture, što podrazumeva dostupnost destinacije i sa Dunava i sa đerdapske magistrale,
- c) uspostavljanje savremenog načina upravljanja uz nacionalno i međunarodno tržišno pozicioniranje,
- d) uspostavljanje modela upravljanja resursima, mogućim krizama, rizicima i opasnostima,
- e) razvoj ljudskih resursa za potrebe profesionalnog menadžmenta ovog turističkog kompleksa,
- f) uspostavljanje najviših kvaliteta doživljaja posetilaca i korisnika usluga na ovom području,
- g) brendiranje ove turističke atrakcije na Dunavu.

Tako definisani direktni ciljevi nameću i posebne indirektne ciljeve, po sledećem redosledu prioriteta:

- a) unapređenje, razvoj i promocija turističkih atrakcija zemlje,
- b) podsticanje programa izgradnje turističke infrastrukture i uređenje prostora od posebnog interesa za turizam zemlje,
- c) uspostavljanje saradnje između nacionalnih, lokalnih, javnih, privrednih i drugih subjekata u turizmu,

¹⁶⁰ <http://www.seecult.org/vest/otvaranje-centra-za-posetioce-muzeja-lepenski-vir> (Posjećeno 30.09.2014)

¹⁶¹ www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/prostori-narodnog-muzeja/muzej-lepenski-vir (Posjećeno 30.09.2014)

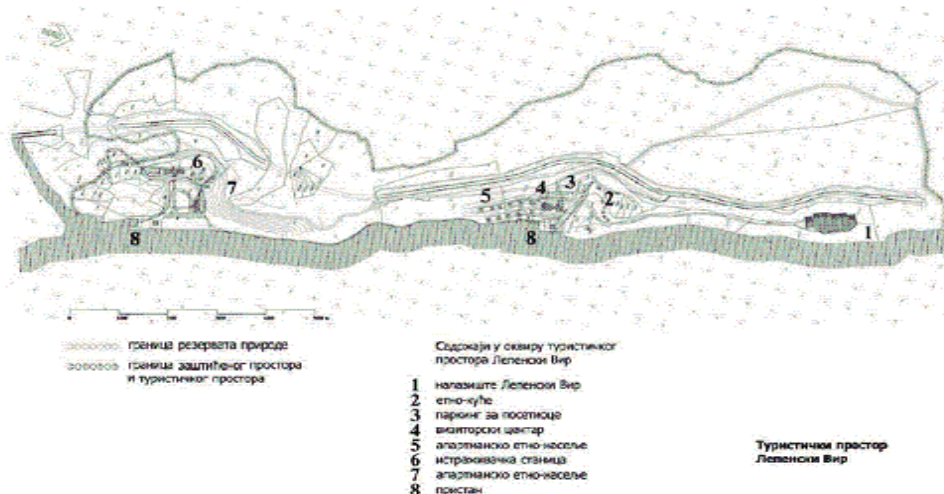
¹⁶² Prijava projekta za Nacionalni investicioni projekat Republike Srbije za 2008. godinu, Arheološki lokalitet „Lepenski Vir“ – turistička infrastruktura, 2007, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja - Sektor za turizam, Beograd, str. 8.

d) brendiranje najatraktivnijih turističkih proizvoda, kao identiteta zemlje, u cilju izgradnje celokupnog imidža, koji će Republiku Srbiju učiniti prepoznatljivim brendom, u odnosu na konkurente na širem međunarodnom tržištu.

1.4. Poslovno - upravljački model

Lepenski Vir je u skladu sa članom 14. Zakona o turizmu, odlukom Vlade Republike Srbije, proglašen za turistički prostor.¹⁶³ Ključna turistička atrakcija područja je Arheološko nalazište „Lepenski vir” (6500-4500 godina p.n.e) koje predstavlja nepokretno kulturno dobro od izuzetnog značaja, nad kojim poslove zaštite, u skladu sa Zakonom o kulturnim dobrima („Sl. glasnik RS”, br. 71/2004, 52/2011 – dr. zakoni i 99/2011 – dr. zakon) obavlja Republički zavod za zaštitu spomenika kulture. Osnovni cilj proglašenja Turističkog prostora „Lepenski Vir” (TP „Lepenski Vir”) podrazumeva stvaranje adekvatnih uslova za planiranje organizovanje, uređenje i korišćenje u skladu sa karakteristikama, vrednostima i namenom turističkog prostora, a posebno za razvoj kulturnog turizma.

Slika 75. Grafički prikaz granica TP „Lepenski Vir ”

Izvor: Odluka o proglašenju TP „Lepenski Vir”, Prilog 1, „Sl. glasnik RS”, broj 41/2011

Upravljanje turističkim prostorom povereno je doo „Dobro došli u Lepenski vir”, sa sedištem u zgradi Vizitorskog centra, opština Majdanpek, selo Boljetin.¹⁶⁴

Radi uspešnog funkcionisanja svih planiranih aktivnosti od značaja za očuvanje, upravljanje i razvoj TP „Lepenski vir” neophodna je međusobna saradnja doo „Dobro došli u Lepenski vir” sa postojećom strukturom interesnih subjekata.

Ključni interesni subjekti od značaja za očuvanje, upravljanje i razvoj TP „Lepenski vir” su:

1. Opština Majdanpek - Od izuzetne je važnosti da predstavnici opštine budu aktivni učesnici u svim fazama razvoja turističkog prostora, čime će se obezbediti lokalna podrška pri realizaciji projekata u svakom pogledu, prvenstveno finansijske podrške, usmeravanjem poreske politike na lokalnom nivou, poreskih oslobođenja,

¹⁶³ Odluka o proglašenju Turističkog prostora „Lepenski Vir”, „Službeni glasnik RS” br. 14/2011.

¹⁶⁴ Isto.

pružanjem podrške u obavljanju administrativnih poslova, kao i uloge garanta za poštovanje predviđenih vremenskih okvira za poslove iz nadležnosti opštinskih organa vlasti (blagovremeno donošenje planskih dokumenata, legalizacije zemljišta i objekata i slično).

2. Turistička organizacija opštine Majdanpek (TOOM) ima izuzetno važnu ulogu, jer predstavlja glavnog pokretača razvoja turizma i u domenu svoje nadležnosti obavlja poslove destinacijskog marketinga u skladu sa finansijskim mogućnostima. Korišćenje organizacione infrastrukture TOOM-a će predstavljati glavnu podršku u uspostavljanju poslovno – upravljačkog modela na lokalitetu „Lepenski Vir“.

3. JP „NP Đerdap“, ima izuzetno značajnu ulogu u razvojnom smislu za arheološki lokalitet „Lepenski vir“ s obzirom da se lokalitet nalazi u okviru NP „Đerdap“. Od JP „NP Đerdap“ se očekuje da obezbedi visok stepen koordinacije i harmonizacije predstojećih aktivnosti, a posebno u definisanju i sprovođenju projekata jačanja konkurentnosti područja Donjeg Podunavlja, kao i u domenu prekogranične saradnje sa susednom Rumunijom.

4. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, ima nadležnost nad ostvarivanjem uvida u stanje nepokretnih kulturnih dobara od izuzetnog i kulturnih dobara od velikog značaja, kao i preduzimanjem mera u vezi sa njihovom zaštitom i korišćenjem. U tom smislu, imajući u vidu da „Lepenski Vir“ predstavlja nepokretno kulturno dobro od izuzetnog značaja, Zavod za zaštitu spomenika kulture predstavlja izuzetno važnu instituciju u definisanju i realizaciji budućih aktivnosti značajnih za razvoj lokaliteta.

5. Narodni muzej, radi obezbeđenja prave interpretacije kulture „Lepenskog Vira“ i definisanja aktivnosti koje će adekvatno prezentovati lokalitet i van granica arheološkog nalazišta.

6. Ministarstvo zaduženo za poslove kulture, koje u svojoj nadležnosti ima i poslove zaštite kulturnog nasleđa, ima veliki interes da na pravi način predstavi bogatu kulturno – istorijsku baštinu Srbije kako međunarodnoj, tako i domaćoj javnosti.

7. Ministarstvo zaduženo za poslove zaštite životne sredine i prostornog planiranja, radi sprovođenja aktivnosti na polju zaštite ambijentalnog i zaštićenog prostora prirode „Lepenski Vir“, s obzirom da će se na ovom prostoru primenjivati odgovarajući standardi zaštite životne sredine, kao i propisi koji mogu da budu važni u dimenzioniranju budućeg razvoja lokaliteta.

8. Ministarstvo zaduženo za poslove turizma ima strateški interes za razvoj turizma u regionu „Donjeg Podunavlja“, posebno za turističku afirmaciju Dunava. Razvoj saradnje sa susednim zemljama u definisanju regionalnog turističkog proizvoda predstavlja jednu od važnijih aktivnosti, posebno imajući u vidu da je otvorena kancelarija inicijative zemalja u regionu - Dunavski centar za kompetenciju, koji podržava GIZ, sa sedištem u Beogradu.

9. Turistička organizacija Srbije prevashodno vrši misiju predstavljanja domaće turističke ponude u inostranstvu. Imajući u vidu razgranatu mrežu dobrih kontakata koje ova organizacija ima, od izuzetne je važnosti napraviti jako partnerstvo u razvoju lokaliteta „Lepenski vir“, kako bi se iskoristile prednosti iskustva u formulisanju turističkog proizvoda područja i njegovog adekvatnog prezentovanja domaćoj i međunarodnoj javnosti.

U tom smislu, poslovno- upravljački model predstavlja organizaciju za razvoj:

- turističkih atrakcija,
- turističkog proizvoda,
- turističke infrastrukture,

- turističke suprustukture,
- marketinških i promotivnih aktivnosti u vezi sa turističkim prostorom (organizovanje istraživanja turističkih tržišta za potrebe promocije turističkog prostora, formiranje i razvijanje turističkog informacionog sistema, organizovanje nastupa na sajmovima i izložbama, obezbeđivanje informativno-propagandnog materijala kojim se promovišu turističke vrednosti, saradnja sa drugim organizacijama za promociju turizma, preduzimanje drugih aktivnosti u domenu marketinga i promocije turističkog prostora).

1.5. Procena uticaja projekta

Multiplikativnost uticaja koje nosi ovaj projekat ogleda se u sledećem:

A. Uticaj projekta na opšte društvene procese

- ukupno vrednovanje nacionalne i međunarodne kulturne baštine,
- nacionalni, regionalni i lokalni razvoj u mnogim aspektima, a posebno u obrazovanju, kulturi i turizmu,
- uključenje direktnih i indirektnih korisnika: ugostiteljsko - turističkih preduzeća i preduzetnika iz ovog sektora, preduzetnika iz drugih sektora kojima turizam i ugostiteljstvo predstavljaju tržište prodaje, javne i kulturne ustanove i stanovništvo opštine kao i brojni strani i domaći turisti,
- aktiviranje delatnosti koje su komplementarne sa turizmom, odnosno razvoj delatnosti koje se direktno i indirektno odnose na nacionalni, regionalni i lokalni ekonomski razvoj, a samim tim i na poboljšanje ukupnog standarda života ljudi u regionu,
- poboljšanje turističke ponude na tržištu,
- povećanje obima turističkog prometa, naročito inostranog, čime će se uticati na privredni rast, kreiranje novih radnih mesta i zapošljavanje, te viši životni standard - povećanje društvenog uticaja na smanjenje siromaštva u opštini Majdanpek,
- veća konkurentnost regiona na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu kroz specifičnu ponudu kvantitativnih (veće korišćenje postojećih i izgradnja novih, savremenih i raznovrsnih turističkih sadržaja) i kvalitativnih (razvoj specifičnih turističkih proizvoda kroz selektivniju afirmaciju prirodnih, antropogenih i kulturnih sadržaja) turističkih faktora,
- obezbeđenje dugoročne zaštite prirodnih i kulturnih resursa,¹⁶⁵
- podrška razvoju investicionih aktivnosti u regionu,
- poboljšanje imidža naše zemlje - stvaranju pozitivne međunarodne slike.

¹⁶⁵Na osnovu Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine (World Heritage Convention), područje NP „Đerdap“, sa ukupnim prirodnim i kulturnim vrednostima, gde je arheološki lokalitet „Lepenski Vir“ od posebnog značaja, kandidovano je 2002. godine za upis u listu dobara svetske baštine UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization). Time se ovaj geografski region Republike Srbije svrstava u područja od međunarodnog značaja i interesa. <http://www.geografija.rs/nacionalni-parkovi/djerdap/derdap-proglasenje-i-zone-zastite/> (Posećeno 30.09.2014)

B. Uticaj projekta na razvoj informatičkog društva

Ovim projektom je planirano da se u okviru Vizitorskog centra arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“ uspostave uslovi za funkcionisanje informacionog sistema što je od izuzetne važnosti za implementaciju ukupnog projekta. Krajnji cilj je primena savremene informacione tehnologije, odnosno kreiranje web stranica, kvalitetnih elektronskih brošura, mapa, vodiča, i drugih savremenih oblika informisanja koji podržavaju sve ključne podatke ovog značajnog spomenika kulture, a koji će doprineti njegovom pozicioniranju na međunarodnoj turističkoj mapi. Web prezentacija treba da bude osmišljena na način da kroz svoj dizajn, poruke, virtualne ture i fotografije prikaže, to jest odslika iskustvo koje turisti mogu doživeti u destinaciji.

Takođe se nameće potreba uspostavljanja savremenih oblika komunikacije (e-mail, sistem online rezervacije smeštajnih kapaciteta i svih ostalih turističkih usluga koje se nude, i sl). Za sada je turistički informacioni sistem nedovoljno razvijen, te je područje TD „Đerdap“ sa svojim, u nedovoljnoj meri promovisanim prirodnim i kulturnim vrednostima, praktično destinacija koja je nepoznata široj internacionalnoj javnosti.

C. Uticaj projekta na prekograničnu saradnju

Ovaj projekat svakako može imati i veoma pozitivne efekte u procesima ujednačenog regionalnog razvoja ukupnog pograničnog područja, jer uređuje najznačajniji kulturno istorijski prostor ove pogranične regije, na samoj granici sa susednom Rumunijom, zemljom članicom EU. Time se može ostvariti pozitivan uticaj i poboljšati ukupni turistički potencijali u ovom pograničnom području EU a posebno jer se nalazi na najvažnijem evropskom plovnom putu, Dunav, koji predstavlja deo Koridora VII (Rajna – Majna – Dunav - Crno more).

Ovaj projekat ima efekte i van granica Republike Srbije sa tendencijom da pospeši saradnju nacionalnih institucija sa institucijama EU, u oblasti kulture, turizma i zaštite prirode sa efektima planiranja, uspostavljanja i implementacije zajedničkih prekograničnih programa i projekata. U budućnosti se očekuje i veliki uticaj ovog projekta u postizanju visoke konkurentnosti i specifične turističke ponude arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“, na Dunavu u odnosu na ukupno regionalno i prekogranično okruženje EU.

1.6. Održivost rezultata i efekti projekta

Projekat je koncipiran i određen sa svim kapacitetima održivosti i visokim tržišnim efektima prodaje i tražnje na nacionalnom i međunarodnim turističkim tržištima.

Mnogi značajni spomenici kulture u zemlji i u svetu koji su uređeni za posetioce pokazuju, ne samo dobar primer staranja države o kulturnom nasleđu, već i značajne ekonomske efekte ekonomsko-turističku valorizaciju i isplativost njihovog uređivanja za posetioce-turiste.

Na osnovu tržišnog pozicioniranja NP „Đerdap“, a samim tim i arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“ i razvoja njegovih ukupnih turističkih proizvoda, urađen je model rasta prema kome će destinacija „Đerdap“ ostvariti oko pola miliona noćenja u 2012. godini i skoro milion noćenja u 2020. godini, što predstavlja i projekciju potencijalnih posetilaca i korisnika usluga arheološkog lokaliteta „Lepenski vir“.

Očekivani efekti ovog Projekta su: poboljšanje turističke ponude, povećanje broja turista, povećanje prihoda od turizma, uključanje direktnih i indirektnih

korisnika: ugostiteljsko-turističkih preduzeća i preduzetnika iz ovog sektora, preduzetnika iz drugih sektora kojima turizam i ugostiteljstvo predstavljaju tržište prodaje, javne i kulturne ustanove i stanovništvo opštine kao i brojni strani i domaći turisti.

Aktivnosti na projektu bi trebalo da rezultuju organizovanom turističkom ponudom na tržištu, korišćenjem izgrađenih turističko-ugostiteljskih kapaciteta tokom cele godine, podizanjem kvaliteta usluga u turizmu i ugostiteljstvu, aktiviranjem delatnosti koje su komplementarne sa turizmom kao i uključivanje lokalnog stanovništva i preduzetnika u turističku privredu, čime bi se stvorili uslovi za smanjenje broja nezaposlenih na čitavom području TD „Đerdap“.

Bitno je istaći da turistički promet u opštini Majdanpek, izražen brojem dolazaka stranih turista, beleži nešto brži rast tek posle 2006. godine kada su u pristaništu Donji Milanovac, nakon 17 godina „pauze“, ponovo organizovani prihvatiti turista sa međunarodnih krstarenja Dunavom kroz Srbiju. Broj kruzera i broj njihovih pristajanja pokazuju uzlazni trend iz godine u godinu, jer Donji Milanovac postaje njihov nezaobilazni „green stop“, odakle se organizuju posete arheološkom lokalitetu „Lepenski Vir“.¹⁶⁶

Tabela 11. Tržišno pozicioniranje projekta zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“

Pozicioniranje	Tematski kulturno-istorijski centar „Lepenski vir“ • Nautika • Kupanje • Pecanje • Zabava • Događaji	
Kategorija	Spomenik kulture	
Smeštaj/Plan objekta /soba		
- Etno naselje: 16 kuća sa četvorokrevetnim apartmanima (P- 80 m ²)-ukupno 64 ležaja - Istraživačka stanica sa smeštajem (P- 480 m ²)- 20 dvokrevetnih soba-ukupno: 40 ležaja		
Usluge hrane i pića- restorani / barovi		Sadržaji sporta i rekreacije
• Tradicionalni restoran • Kafe bar sa terasom		• Skijanje na vodi • Biciklizam • Kupanje • Pecanje • Vožnja brodom • Pešačenje
Sadržaji za konferencije		Turistička infrastruktura
• Manja konferencijska sala		• Muzej Lepenski Vir • Vizitorski centar • Informacioni centar • Suvenirnica • Pešačke staze • Pristanište • Bazen • Plaža • Parking

Izvor: Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, 2006, Naučno - istraživački centar Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 315.

¹⁶⁶ Studija opravdanosti za proglašenje turističkog područja „Lepenski vir“, 2011, Majdanpek, Opština Majdanpek, str. 32

Dunavom godišnje prolazi veliki broj rečnih kruzera koji bi mogli da pristanu i realizuju organizovane posete arheološkom nalazištu „Lepenski Vir“. Pored kruzera, važan segment za analizu tržišta je što kroz turistički prostor „Lepenski Vir“ prolazi evropska biciklistička ruta EuroVelo 6 koja spaja Atlantski okean i Crno more. Od ostalih tržišnih segmenata najinteresantnije su kružne ture za koje je zainteresovano sve više domaćih i stranih turističkih agencija.¹⁶⁷

Sve tržišne projekcije i analize turističkog kapaciteta ovog područja nedvosmisleno ukazuju na sopstvene izvore finansiranja turističkog kompleksa „Lepenski vir“, sa ostvarivanjem značajne dobiti i profita od realizacije usluga i pratećih sadržaja.¹⁶⁸

Sve to ukazuje da se nakon završetka projekta ne bi trebalo desiti da rezultati i ekonomski efekti izostanu, već naprotiv, očekuje se da će se postepeno stvoriti uslovi za pozitivno tržišno poslovanje bez učešća sredstava budžeta lokalne samouprave i budžeta Republike Srbije.

Tabela 12. Veze Projekta zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“ sa nacionalnim, regionalnim i lokalnim strateškim prioritetima

Naziv dokumenta	Opis povezanosti
Prostorni plan Republike Srbije	Implementacija strateških ciljeva razvoja turizma na Dunavu. - Ovaj plan određuje prioritete u planiranju i uređenju prostora, gde je Đerdap sa svojim prirodnim i kulturnim dobrima određen kao prioritetni prostor za razvoj turizma i infrastrukturni koridor Republike Srbije na Dunavu od nacionalnog i međunarodnog značaja.
Prostorni plan područja posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“	Implementacija ciljeva zaštite i razvoja vrednosti područja NP „Đerdap”. - Prostornim planom područja posebne namene NP „Đerdap” određene su mere zaštite, očuvanja i prezentacije arheološkog lokaliteta Lepenski Vir, kao prioritetan zadatak u valorizaciji najznačajnijeg spomenika kulture ovog nacionalnog parka. - Planom namena površina ovog prostornog plana dati su svi sadržaji i namene objekata za adekvatnu zaštitu i prezentaciju ovog arheološkog lokaliteta.
Strategija razvoja turizma Republike Srbije	Implementacija strateških ciljeva planiranja i uređenja prostora od interesa za razvoj turizma na Dunavu. - U ovoj strategiji je posebno naglašeno da je Dunav, sa svojim prirodnim i kulturno istorijskim atrakcijama veliki turistički potencijal, koji je trenutno u potpunosti neiskorišćen, jedna od komparativnih prednosti Srbije.. - Veličina i važnost dunavskog koridora kroz Srbiju može usmeriti željeni razvojni zalet u sve delove Srbije (“Spill over”). - Strateško opredeljenje ovog dokumenta, tretira objekte turističke atrakcije, kao što je Lepenski Vir, koji predstavljaju uslov bez koga nema značajnije turističke ponude, posebno na međunarodnom tržištu.
Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje”	Implementacija jednog od ključnih investicionih projekta turističke destinacije „Donje Podunavlje”. - Arheološki lokalitet „Lepenski vir” je ovim planom određen kao turistička atrakcija i fascinacija čitavog Donjeg Podunavlja, a investicioni projekat arheološkog lokaliteta „Lepenski vir” - pristanište kao ključni investicioni projekat za realizaciju na nacionalnom nivou.

Izvor: Prijava projekta za NIP Republike Srbije za 2008. godinu, Arheološki lokalitet „Lepenski vir” – turistička infrastruktura, 2007, Interna dokumentacija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja - Sektor za turizam, Beograd, str. 11.

¹⁶⁷ <http://ekonomija.dijaspora.gov.rs/wp-content/uploads/2013/07/Predrlog-projekta-Majdanpek-1.pdf> (Posećeno 30.09.2014)

¹⁶⁸ Prijava projekta za Nacionalni investicioni plan (NIP) Republike Srbije za 2008. godinu, Arheološki lokalitet „Lepenski vir” – turistička infrastruktura, 2007, Interna dokumentacija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja - Sektor za turizam, Beograd, str. 7.

Realizacija projekta može da doprinese ukupnom imidžu naše zemlje, ukupnom vrednovanju nacionalne i međunarodne kulturne baštine, nacionalnom, regionalnom i lokalnom razvoju u mnogim aspektima, a posebno u obrazovanju, kulturi i turizmu.

2. Revitalizacija Golubačke tvrđave

2.1. Prikaz postojećeg stanja

Istorijski podaci vezani za Golubački grad relativno su oskudni. Pretpostavlja se da su ga podigli Ugari u drugoj polovini XIII veka, kao utvrđenje koje je branilo njihove posede na desnoj obali Dunava. Najstariji pisani izvori potiču iz 1337. godine, odnosno iz perioda srpsko-ugarskih ratova. Grad je često menjao gospodare od XV do XVIII veka, tako da su u tom periodu Golupcem upravljali naizmenično Turci, Ugari, Srbi i Austrijanci. Po završetku II srpskog ustanka Golubac je oslobođen, a njegov značaj odbrambenog utvrđenja na granici je prestao.

Utvrđeni srednjovekovni grad Golubac izgrađen je na nepristupačnoj steni, uz sam Dunav, na mestu gde korito Dunava počinje da se sužava i odakle je bilo moguće pratiti celokupno kretanje preko reke. Utvrđenje je sa jedne strane bilo obezbeđeno Dunavom, a sa svih ostalih strana samim masivom stene. Do grada se stizalo mostom, preko vodenog rova. Među spomenicima srednjovekovne vojne arhitekture Golubački grad zauzima značajno mesto. Utvrđenje nosi sve odlike fortifikacionog sistema za odbranu od hladnog oružja, mada je pojavom artiljerijskog pretrpelo znatne izmene.¹⁶⁹

Slika 76. Sadašnji izgled Golubačke tvrđave

Izvor: www.novosti.rs (Posećeno 30.09.2014)

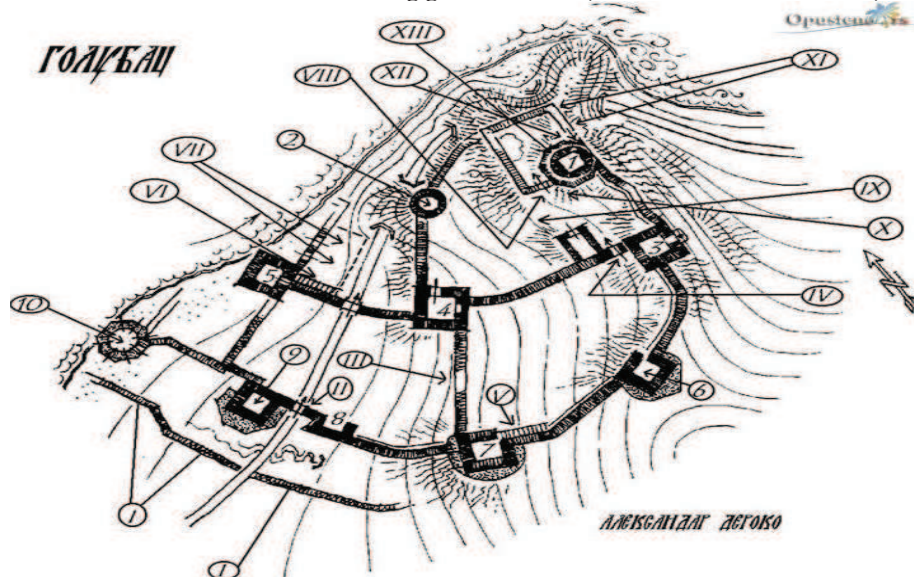
Osnova Golubačkog grada je nepravilna, dosledno prilagođena konfiguraciji terena. Utvrđenje ima devet kula visine od 20 do 25 metara, od kojih pet pripada starijoj, a četiri mlađoj fazi gradnje. Međusobno su povezane gradskim zidovima, prosečne debljine oko 2,8 m. Kule su u osnovi mahom kvadratnog oblika, a po visini su podeljene na spratove drvenim konstrukcijama. Stepeništa koja su povezivala spratove unutar njih, takođe su drvena.

Danas je Golubačka tvrđava jedna od najbolje očuvanih srednjovekovnih tvrđava na teritoriji naše zemlje i jedna od najbolje pozicioniranih fortifikacija u ovom delu Evrope. Ozbiljno je ugrožena i samo naizgled odoleva dejstvu vremena zbog monumentalnosti objekata i izuzetnog položaja u prostoru. Kada se pojedinačno posmatra svaki objekat, jasno je da neumitno dejstvo vlage i mraza razara gornje zone

¹⁶⁹ Radojčić N. i Vasić V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri, Beograd, str. 23.

kula i bedema i pri tome se gube dragoceni podaci o prvobitnim oblicima, potrebni za rekonstrukciju i zaštitu objekata.

Slika 77. Tlocrt Golubačkog grada/tvrđave (autor: Aleksandar Deroko)

Izvor: <http://opusteno.rs/slike/2012/07/golubacki-grad-golubac-15168/golubacka-tvrđjava-0.html>

Utvrđenje je dodatno ugroženo i obezvređeno provođenjem magistrale i probijanjem tunela kroz bedeme i stene koje su ga štitile i lišeno je osnovnih karakteristika zatvorenog, dobro branjenog prostora, a posetioци koji se nađu u njemu ozbiljno su ugroženi od frekventnog saobraćaja i devastiranih delova objekata koji predstavljaju dodatnu opasnost. Ovakvo stanje objekta i neuređena neposredna okolina Podgrađa (mesta na kome su ljudi nekada živeli i radili za vreme opsade utvrđenja i učestvovali u njegovoj odbrani) ne ostvaruju nikakav prihod koji bi bio od značaja za lokalnu i širu zajednicu i jedan je od primera nebrige društva prema spomenicima ove vrste.

Izuzev davnih arheoloških istraživanja i pokušaja konzervacije i rekonstrukcije dve kule, dela palate i jednog dela bedema, na žalost, ništa drugo nije učinjeno na revitalizaciji tvrđave. U stanju u kom se nalazi, ne samo da ne ostvaruje prihod, već predstavlja problem za bezbednost saobraćaja na magistralnom putu, kao i turista koji žele da je posete.¹⁷⁰

2.2. Osnovna ideja projekta

Predstavljajući ulaz u NP „Đerdap“, kao i ulaz u klisuru bogatih prirodnih i kulturnih karakteristika, Golubačka tvrđava ima poseban turistički značaj u nizu atraktivnih lokacija na obalama Dunava.¹⁷¹

Turistički potencijali područja na kome se nalazi Golubačka tvrđava danas su, u poređenju s mogućnostima, sasvim nerazvijeni. Potrebno je postojeće resurse očuvati, unaprediti i privesti nameni budućeg razvoja turizma, kao mogućeg

¹⁷⁰ Studija opravdanosti za proglašenje turističkog prostora „Tvrđava Golubački grad“, Opština Golubac, Golubac, str.3.

¹⁷¹ Isto, str.13.

generatora privrednog razvoja i faktora povećanja kvaliteta života lokalnog stanovništva. Uređenjem Golubačke tvrđave, kao tematsko kulturno-istorijske celine, obezbedili bi se uslovi za usklađen sistem istraživanja, zaštite i očuvanja Tvrđave i razvoj turističke ponude, čime bi se doprinelo ubrzanom i perspektivnom razvoju opštine Golubac i područja TD „Đerdap“.

Rekonstruisana i pažljivo održavana Golubačka tvrđava, sa osmišljenim programima i sadržajima, može biti jedan od najznačajnijih objekata u nizu turističke ponude Donjeg Podunavlja. U skladu sa preporukama Master plana i ostalih strateških dokumenata pripremljen je projekat „Revitalizacija tvrđave Golubački grad“, za čiju realizaciju je obezbeđeno 6,5 miliona evra iz fondova EU (IPA 2011). To je ujedno i prvi projekat Republike Srbije koji predstavlja ostvarivanje Dunavske strategije u Srbiji.

Izrada idejnog projekta „Revitalizacije tvrđave Golubac sa neposrednom okolinom“, predstavlja takođe i operacionalizaciju jednog od ključnih investicionih projekata Master plana turističke destinacije „Donje Podunavlje“.

Projekat „Revitalizacija tvrđave Golubački grad“ je veoma složen i sastoji se iz više faza pripreme kojima bi se stvorili uslovi za realizaciju projekta.

Pripremna faza podrazumeva:¹⁷²

- rešena imovinsko- pravna pitanja,
- rešen status i položaj Golubačke tvrđave,
- izrađene neophodne studije,
- izrađenu projektno-tehničku dokumentaciju,
- pribavljene lokacijske dozvole i saglasnosti i odobrenja radi izdavanja drugih zakonom propisanih dozvola,
- raspisanu javnu nabavku za izbor najpovoljnijeg izvođača.

Realizacija projekta obuhvata radove na:

- obnovi Golubačke tvrđave,
- Izgradnji nove putne obilaznice i novog tunela pored Golubačke tvrđave,
- Izgradnji vizitorskog centra za prijem turista,
- Izgradnji obaloutvrde i pristana.

Proces pripreme projekta već je pokrenuo različite aktivnosti u lokalnoj zajednici, od izrade legislativnih dokumenata, preko izrade neophodne projektne dokumentacije, do unapređenja organizacionog kapaciteta.

Projektom su obuhvaćeni zaštita spomeničke celine utvrđenja, zaštita arheoloških objekata i rekonstrukcija prirodnog ambijenta. Obnova će trajati tri godine, a zapoćeće izmeštanjem postojećeg saobraćajnog koridora koji prolazi kroz kulturno zaštićeni prostor Golubačke tvrđave i izgradnjom obilaznice oko Golubačke tvrđave, na deonici Đerdapske magistrale, dužine oko 700 metara. Izgradnjom novog tunela, dužine 190 metara, postojeća saobraćajnica biće premeštena, dok će postojeći tuneli, nakon isključenja saobraćaja, postati ugostiteljski objekti (klub restorani) sa posebno projektovanim mobilijarom.

Tokom obnove planirano je da se na mestima koja su najviše devastirana lociraju novi sadržaji predviđeni za turističke aktivnosti. Svi zatvoreni objekti korišće se za prezentaciju epohe u kojoj je Golubačka tvrđava imala svoju funkciju,

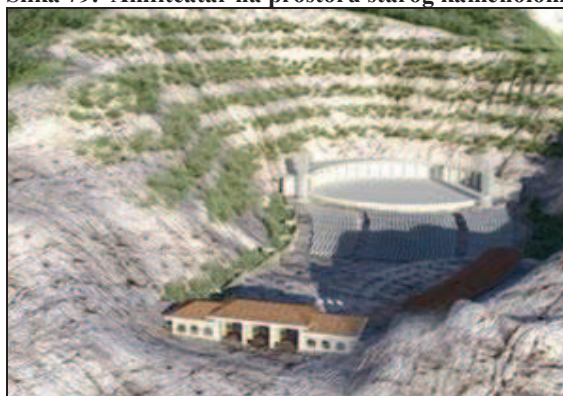
¹⁷²http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/Projekat_Revit_Golubacka_tvrđjava.pdf
(Posećeno 30.09.2014)

kao i događaja koji su se u njoj odvijali. U zatvorenim kulama u nižim zonama Golubačke tvrđave mesto će naći budući muzej grada Golupca, sa izlozbama slika, srednjovekovnim oružjem i sa više od 100 arheoloških eksponata iskopanih na ovoj lokaciji. Zone u kojima se očekuju arheološki nalazi rezervisane su za arheološki park. Na otvorenim kulama (kule na višim kotama) biće urađeni vidikovci i amfiteatar sa 250 mesta, kao i sadržaji namenjeni mladim posetiocima i sportistima. U sklopu Golubačke tvrđave predviđen je informativni punkt za posetioce. U nastavku realizacije projekta, predviđena je izgradnja vidikovca, a na obližnjem kamenolomu „Momin kamen“ (koji do pre nekoliko godina i nije bio u funkciji, a danas predstavlja smetnju za adekvatan razvoj turizma), planira se izgradnja velikog amfiteatra (3.000 mesta) za održavanje koncerata, predstava, književnih večeri, a pored njega, adaptacijom šestospratne zgrade u kojoj se drobio kamen, dobiće se slikarski i keramičarski ateljei i izložbeni paviljoni.

Slika 78. Vizitorski centar

Slika 79. Amfiteatar na prostoru starog kamenoloma

Slika 80. Tunnel kroz Golubačku tvrđavu nakon izmeštanja puta – klub, restorani

Slika 81. Marina – pristan za čamce

Izvor: <http://www.ekapija.com/website/sr/page/792082/Srednjovekovno-utvr%C4%91enje-postaje-turisti%C4%8Dka-atrakcija-Goluba%C4%8Dka-tvr%C4%91ava-dobija-amfiteatar-vizitorski-centar-restorane-i-bazen> (Posećeno 30.09.2014)

U neposrednoj blizini tvrđave, osim parking prostora, planira se izgradnja pristaništa za kruzere i marine za čamce, sa svim pratećim sadržajima, kao i izgradnja Vizitorskog centra koji će se sastojati od turističkog punkta sa salom za izložbe, predavanja i prezentacije i restoranom sa velikom terasom okrenutom prema Dunavu.

U delu između Vizitorskog centra i tvrđave, biće izgrađen bazen sa filtriranom dunavskom vodom. Obala će biti uređena za vodene sportove, a prostor

duž obale namenjen je za zelne površine, terene za male sportove ili organizovanje viteških turnira. Na padini okrenutoj ka Dunavu, lokalitet će biti obogaćen bungalovima, apartmanima i drugim objektima za smeštaj gostiju, projektovanih u duhu tradicionalne srednjovekovne arhitekture. U okviru ovih infrastrukturnih radova planirana je i izgradnja biciklističke staze dugačke 400 metara.

2.3. Ciljevi projekta

Osnovni cilj projekta „Revitalizacija Golubačke tvrđave“ je oživljavanje turističke aktivnosti u opštini Golubac i regionu, kao i aktiviranje turističkog razvojnog potencijala Golubačke tvrđave, tako da ona postane prepoznatljiva u mreži turističke ponude na toku Dunava, kao saobraćajnog koridora 7. Ovaj cilj je u pozitivnoj korelaciji sa očekivanim rezultatima projekta koji se odnose na intenziviranje turističkog prometa, brendiranje i marketing različitih turističkih doživljaja i razvoj identiteta područja.

Definisani posebni ciljevi implementacije projekta ističu stavljanje i drugih objekata u funkciju prezentacije kulturno-istorijskog nasleđa, kao i zaposlenje većeg broja lokalnog stanovništva različitih zanimanja (vodiči, kustosi, istoričari umetnosti i arheolozi, animatori, instruktori za bavljenje sportovima na vodi, nautičari, ugostiteljski radnici i dr), koji će doprineti da Golubac pretežni deo godine bude interesantna destinacija za sve kategorije posetilaca, a posebno za one koji preferiraju kategoriju kulturnog turizma.

Realizacija projekta „Revitalizacija Golubačke tvrđave“ doprineće da opština Golubac bude okosnica turizma i privrede dunavskog regiona, a Golubac centar kulturnih događanja na ovom delu Dunava. Realizacija projekta „Revitalizacija Golubačke tvrđave“ se očekuje krajem 2016. godine.

2.4. Poslovno – upravljački model

Radi upravljanja turističkim područjem „Tvrđava Golubački grad“, u skladu sa Odlukom o proglašenju Turističkog prostora „Tvrđava Golubački grad“ („Sl. glasnik RS“ broj 41/2011) osnovano je avgusta 2013. godine doo za razvoj turizma „Golubački grad“, na koja su preneti sva investitorska prava za realizaciju projekta. Osnivači preduzeća su Republika Srbija i opština Golubac.¹⁷³

Pitanje upravljanja ovom kulturno-istorijskom celinom vrlo je kompleksno i zbog svoje specifičnosti mora biti usklađeno sa aktivnostima koje se odnose, na jednoj strani na arheološko istraživanje i zaštitu (konzervaciju) i na drugoj strani na dostupnost javnosti/posetiocima (uključujući interpretaciju).

Ključni interesni subjekti (stejholderi) od značaja za uspešno funkcionisanje i razvoj ovog projekta su:

- „Golubački Grad“ doo – Golubac,
- Lokalna samouprava – Opština Golubac,
- Turistička organizacija Golubac (TOG),
- JP „NP Đerdap“,
- Zavod za zaštitu spomenika kulture,
- Narodni muzej,

¹⁷³<http://www.golubac.org.rs/1501/odrzana-prva-sednica-skupstine-preduzeca-tvrđjava-golubacki-grad-doo/> (Posećeno 13.09.2014)

- Ministarstvo zaduženo za poslove kulture,
- Ministarstvo zaduženo za poslove zaštite životne sredine i prostornog planiranja,
- Ministarstvo zaduženo za poslove turizma,
- Turistička organizacija Srbije.

Obuhvat delovanja stejkholdera je planiranje, organizovanje i kontrolisanje aktivnosti kojima se uspostavlja lanac vrednosti i kreira sistem turističkih iskustava. U tom kontekstu, najvažniji segment projekta jeste institucionalna izgradnja i umrežavanje ključnih aktera i podsticanje njihove međusobne saradnje u cilju zajedničke brige o kulturnom nasleđu, budući da ono predstavlja ključnu kariku u stvaranju društveno-ekonomskih pretpostavki za održivi razvoj i korišćenje kulturnih resursa.

2.5. Vizija razvoja turizma - plan za turističko aktiviranje Golubačke tvrđave

Značajna turistička atrakcija kao što je Golubačka tvrđava sa okolinom zahteva profesionalne i koordinirane mere marketinga. Ove marketinške mere moraju biti integralni deo ukupne marketing strategije i marketing miksa opštine Golubac, regiona, pa čak i nacionalnog turističkog marketinga. Marketinške mere moraju biti razrađene na osnovu zahteva i potreba izabranih ciljnih grupa. Integracija svih relevantnih aktera kao što su opština Golubac, Turistička organizacija Golubac, Nacionalni park „Đerdap“ i privatni sektor predstavljaju ključni element efikasne i uspešne marketinške aktivnosti.¹⁷⁴

Da bi se aktivirali turistički potencijali Golubačke tvrđave potrebno je:

- kreirati multimedijalnu sliku lokacije, sa svim neophodnim informacijama, kao turističke atrakcije (u cilju povećanja broja posetilaca, produženja boravka i ostvarenja finansijskih efekata),
- unaprediti kvalitet i kvantitet informacija koje se dostavljaju ključnim interesnim i drugim akterima,
- identifikovati ciljne grupe i tržišta,
- obezbediti stalnu prisutnost u medijima (radi stvaranja imidža destinacije),
- odštampati dovoljnu količinu kvalitetnih mapa, flajera i višejezičnih brošura o aktuelnoj turističkoj ponudi upotpunjenoj zanimljivim kulturno-istorijskim sadržajima (radi stimulisanja mašte potencijalnih posetilaca i stvaranja pozitivnog utisaka o destinaciji),
- uključiti što više informacija o Golubačkoj tvrđavi sa okolinom u postojećim web stranicama i poboljšati vezu sa drugim web stranicama (nacionalnim i internacionalim iz oblasti kulture, turizma, sporta i dr),
- planirati i organizovati turističke obilaske Turističko informativnom centru TOG i NP „Đerdap“, koji se nalaze u blizini (raspoloživi materijal i informacije osoblja utičaće na potrošnju na lokaciji i regionu i stvoriće ciljnu grupu koja će se vratiti jednom ili više puta),
- postavljane jednog većeg bilborda ispred Golubačke tvrđave, koji će informisati o turističkoj ponudi Golupca i regiona (smeštajnim kapacitetima, turističkim vodičima, sportsko-rekreativnim objektima, kupalištima, organizovanim izletima brodom, autobusom, iznajmljivanju bicikla, jedrilica, čamaca, skijanju na

¹⁷⁴ Radosavljević, U., Mrđenović, T., Krell, S., & Pavić, J., 2010, „Plan for tourist valorization of Golubac Fortress“, Serbia: Faculty of Architecture University of Belgrade, GTZ, Belgrade, p.175.

vodi, uslugama keteringa, slikovitim informacijama o aktuelnim događajima i manifestacijama),

- informacije o dešavanjima u Golubačkoj tvrđavi treba da budu integrisane sa ponudom lokalne zajednice (stanovništva i lokalnih turističkih preduzeća), što će poboljšati njihovu identifikaciju sa novonastalom situacijom u okruženju.

Po završetku projekta, potrebno je konkretizovati programe koji će doprineti razvoju lokalne zajednice i staviti u funkciju novoizgrađene komercijalne sadržaje u skladu sa tržišnim principima poslovanja.

Tabela 13. Predlog tržišnog pozicioniranja Tematskog kulturno-istorijskog centra „Golubački grad“ i budući razvoj turističkih proizvoda

Pozicioniranje	Tematski kulturno istorijski centar „Golubački grad“ • Nautika • Kupanje • Pecanje • Zabava • Događaji	
Kategorija	Spomenik kulture	
Smeštaj/Plan objekta /soba		
20 četvorkrevetnih pojedinačnih apartmana (2 sobe + 2 kupatila svaki) P+PkP=85 m2		
Usluge hrane i pića- restorani / barovi		
• Tradicionalni restoran • Kafe bar sa terasom	Sadržaji sporta i rekreacije • Skijanje navodi • Biciklizam • Pešačenje • Kupanje • Šetnja brodom • Vožnja čamcem	
Sadržaji za konferencije		
• Sala Vizitorskog centra	Turistička infrastruktura • Trgovina /Suvenirnica • Pristan • Panoramski putevi • Pešačke staze • Biciklističke staze • Amfiteatar • Vizitorski centar Nacionalnog parka • Turistički informacioni centar	

Izvor: <http://www.camping.rs/wp-content/uploads/2014/01/Elaborat-Tvrđjava-Golubac.pdf>
(Posećeno 30.09.2014)

Plan za turističko aktiviranje daje strateški okvir za revitalizaciju Golubačke tvrđave i njenog okruženja na integralan način, što podrazumeva međusobni uticaj različitih privrednih sektora i nivoa vlasti (predstavnik lokalne zajednice, regionalnih i nacionalnih institucija različitih upravljačkih nivoa i dr), kao i različite dimenzije održivosti koje se odnose na: ¹⁷⁵

- očuvanje i promociju kulturnog identiteta,
- razvoj socijalnog kapitala lokalne zajednice,

¹⁷⁵ Isto, p. 176.

- ekonomski razvoj opštine i
- valorizaciju prirodnih resursa u neposrednom okruženju (Dunav i NP „Derdap“).

Realizacijom turističkog aktiviranja Golubačke tvrđave očekuju se pozitivni sinergijski efekti i na druge programe i projekte sličnog tipa na području turističke destinacije „Derdap“.

3. Ostali projekti održivog razvoja turizma

Jedan od ključnih faktora razvoja turističke destinacije su razne vrste projekata koji treba ne samo da odigraju ulogu pokretača novih vidova ponude, odnosno pružanja usluga i pozitivnog doživljaja turista, već i da doprinesu podizanju nivoa društveno-ekonomskog razvoja čitavog područja. U ovom delu rada, u skladu sa raspoloživim podacima, analizirani su neki od njih.

Realizacijom ovih projekata znatno će se doprineti održivom razvoju turizma na području TD „Derdap“.

3.1. Kulturne rute Srednjeg i Donjeg Podunavlja

Međunarodni projekat „Kulturne rute Srednjeg i Donjeg Podunavlja - Putevima rimskih careva i Dunavski put vina“ (Projekat) nastao je zahvaljujući značaju kulturnog turizma i njegovog doprinosa ekonomskom, kulturnom i socijalnom razvoju regiona.

Kao rezultat međudržavne saradnje ključnih subjekata iz javnog i privatnog sektora u oblasti turizma Srbije, Hrvatske, Rumunije i Bugarske (Hrvatska gospodarska /privredna komora, Horvat konsalting, Turistička organizacija Srbije i relevantna ministarstva zemalja partnera), dana 24. februara 2013. godine, potpisan je Memorandum o razumevanju (MoR) između ovih zemalja. Vodeći partner u ovom projektu je Dunavski centar za kompetenciju (DCC).¹⁷⁶

Kombinujući specifičnosti nacionalnih kultura Srbije, Hrvatske, Rumunije i Bugarske, zemalja partnera, ovaj projekat ima zadatak da doprinese održivom razvoju i promociji kulturnog turizma u regionu Dunava. Suština projekta je razvoj i promocija dve kulturne regionalne rute, „Put rimskih careva“ i „Dunavska vinska ruta“, predstavljanjem zajedničke kulturne baštine iz vremena Rimskog carstva.

Činjenica da je kulturno nasleđe Srbije već deo evropskih puteva i da u našoj zemlji ima oko 600 km² arheoloških nalazišta koja se mogu povezati u kulturnu rutu, daje još veći značaj ovom projektu koji povezuje četiri zemlje na 4.000 km, dvadeset rimskih lokaliteta i dva lokaliteta sa UNESCO liste svetske baštine.¹⁷⁷ Osim toga, preplićući se sa putevima vina i biciklističkim koridorima na Dunavu, kao i sa glavnim kulturno-istorijskim atrakcijama i znamenitostima, ova Ruta pre svega nudi jedinstveno iskustvo upoznavanja Dunava u spoju istorije, vinikulture i gastronomije.

Projekat je finansiran sredstvima Evropske unije, u okviru napora na jačanju transnacionalne saradnje u oblasti kulturnog turizma i imidža Evrope kao vodeće globalne destinacije u toj oblasti. Direktorat za preduzetništvo i industriju u okviru Programa za konkurentnost i inovativnost Evropske komisije (DG Enterprise and

¹⁷⁶ www.glassrbije.org/projekat-kulturne-rute-srednjeg-i-donjeg-podunavlja (Posećeno 13.09.2014)

¹⁷⁷ Lokaliteti u Srbiji kroz koje prolazi Kulturna ruta: Sirmium, Singidunum, Viminacium, Diana, Trajanova tabla, Feliks Romuliana, Mediana i Justiniana Prima.

Industry within Competitiveness and Innovation Framework Programme of the European Commission CIP) odobrio je za ovaj projekat 180.000 evra.

Projekat je kandidat za sertifikaciju kao jedna od ruta Saveta Evrope, kroz saradnju sa Evropskim institutom za kulturne rute iz Luksemburga.

Glavni cilj projekta jeste da se, proširenjem saradnje na regionalni nivo, odnosno tržišnim povezivanjem zemalja regiona, uz kombinovanje specifičnosti nacionalnih kultura, uvedu međunarodni standardi turističke ponude i poveća kvalitet prezentacije kulturne baštine.

Specifičan cilj projekta je uspešnije marketinško pozicioniranje zemalja partnera na evropskom turističkom tržištu preko kulturnog turizma, uključivanjem kulturnih koridora u turističku ponudu vodećih turoperatora. U tom kontekstu, DCC je pokrenuo personalizovanu web platformu: www.danube.travel koja promoviše turističke destinacije vezane za kulturu.

Slika 82. Mapa „Kulturne rute Srednjeg i Donjeg Podunavlja“

Izvor: www.glassrbije.org/projekat-kulturne-rute-srednjeg-i-donjeg-podun

U okviru ovog projekta koji spaja turizam sa kulturom predviđeni su razvoj i promocija dve međudržavne rute koje predstavljaju važan adut u ekonomskom napretku čitavog regiona: „Put rimskih careva“, koja obuhvata spomenike kulturne baštine Rimskog carstva u ovom delu Podunavlja, i ruta „Dunavski put vina“, na kome bi se promovisali mnogobrojni lokalni vinogradari i proizvođači vina.

Realizacija projekta treba da doprinese unapređenju infrastrukture, edukaciji i zapošljavanju lokalnog stanovništva u oblasti turizma i kulture, razvoju male privrede i starih zanata i promovisanju regionalne gastronomije.¹⁷⁸

¹⁷⁸ www.ekapija.com/Putevima-rimskih-careva-i-dunavskim-putevima-vina (Posećeno 30.09.2014)

Ovaj projekat predstavlja odličnu priliku da Srbija nastavi aktivnosti na ostvarivanju ciljeva Dunavske strategije.

3.2. Projekti Kamping asocijacije Srbije

Kamping asocijacija Srbije (KAS) osnovana je 2005. godine, sa sedištem u Beogradu. Osnovna misija KAS-a je razvoj kamping potencijala u Srbiji kreiranjem mogućnosti za izgradnju novih kampova, osvežavanjem i revitalizacijom postojećih kampova, iniciranjem razvoja lokalnih zajednica kroz saradnju lokalne samouprave, preduzetništva i nevladinog sektora. Jedan od prioriteta ciljeva KAS-a je razvoj ekokampinga koji se uglavnom vezuje za zaštićena prirodna dobra i u skladu sa tim izgrađen je novi kamping brend – ekokamping.

3.2.1. Razvoj ekoturizma u zaštićenim prirodnim područjima Donjeg Podunavlja

Projekat je dizajniran sa ciljem da se unapredi iskorišćenost potencijala prirodnih i kulturno-istorijskih vrednosti zaštićenih područja radi kreiranja turističke ponude koja se temelji na promociji raznolikosti bioloških i prirodnih vrednosti u regionu Donjeg Podunavlja. Planirane aktivnosti sprovodiće se u skladu sa principima zaštite životne sredine i promocije zaštićenih prirodnih vrednosti prema smernicama EU, Evropa 2020 i EU strategijom za dunavski region.

Realizacijom projekta, putem organizovanja trening seminara, radionica i raznih promotivnih aktivnosti očekuje se pružanje znatnog doprinosa očuvanju biodiverziteta i zaštiti životne sredine nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja, razvoju ekoturizma i ekoturističkih proizvoda u nacionalnim parkovima i unapređenju međunarodne saradnje povezivanjem upravljača zaštićenih prirodnih područja u regionu Donjeg Podunavlja. Uvođenjem ekoturizma stvoriće se preduslovi za jačanje društveno-ekonomskog razvoja regiona i zaštite prirodne sredine uz viši nivo svesti o značaju prirodnih i kulturno-istorijskih vrednosti u regionu, što je u skladu sa strateškim ciljevima regionalnog razvoja Srbije i dunavske regije.¹⁷⁹

Slika 83. Razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima – publikacija

Izvor: <http://www.camping.rs/sr/projekti/razvoj-ekoturizma-u-zasticenim-podrucjima-donjeg-podunavlja-2/> (Posećeno 30.09.2014)

¹⁷⁹ www.camping.rs/sr/projekti/razvoj-ekoturizma-u-zasticenim-podrucjima-donjeg-podunavlja (Posećeno 30.09.2014)

Konkretno, očekuje se da će, kroz zajedničku saradnju i zajedničke inicijative turističkih subjekata i predstavnika zaštićenih područja, realizacija projekta doprineti razvoju ekoturističkih proizvoda, promociji ekoturističkih programa, kao i da će biti istražene mogućnosti budućeg razvoja ekoturizma u Donjem Podunavlju.¹⁸⁰

Kamping asocijacija Srbije je ovaj projekat vodila od septembra 2012. do jula 2013. godine, a izveden je u saradnji sa JP „Nacionalni park Fruška gora“ i JP „NP Đerdap“. Projekat je podržala Nemačka organizacija za tehničku saradnju (GIZ) preko Dunavskog centra za kompetenciju (DCC).

3.2.2. Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima

Kamping asocijacija Srbije i Kamping asocijacija Vojvodine, pod pokroviteljstvom ministarstva nadležnog za poslove turizma i Turističke organizacije Srbije, u okviru programa Kamping potencijali Srbije, realizovale su projekat „Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima“ u periodu od maja do decembra 2013. godine.

Slika 84. Kamping odmoriste „Toma“, Golubac

Izvor: <http://www.camping.rs/sr/c/kamp-toma/> (Posećeno 30.09.2014)

Ovaj projekat je baziran na činjenici da postoje neiskorišćeni turistički potencijali atraktivnih destinacija koje kamperi do sada nisu mogli da koriste, a za koje se očekuje da u većoj meri mogu da doprinesu razvoju kamping turizma, pa i turizma uopšte.

Cilj projekta je izrada Programa razvoja kampinga kao turističkog proizvoda i definisanje 10 najatraktivnijih lokaliteta za kreiranje novih kamping prostora u Srbiji koji, po svojim opštim geografskim karakteristikama i tehničkim svojstvima, odgovaraju zahtevima modernih kamping turista.

Ovim programom date su smernice za razvoj kampinga na način koji će omogućiti ovom turističkom proizvodu da stekne odgovarajuću konkurentsku poziciju

¹⁸⁰www.npdjerdap.org/razvoj-ekoturizma-u-zasticenim-prirodnim-podrucjima-regije-donjeg-podunavlja (Posećeno 30.09.2014)

i njegovu prepoznatljivost na tržištu sa stanovišta atraktivnosti i specifičnosti proizvoda.

Analizom atraktivnih faktora koji postaju sve interesantniji brojnim segmentima turista duž Dunava (biciklisti, nautičari, posetioci prirodnih ambijentalnih celina i gradova), na području TD „Đerdap“ identifikovane su potencijalne kamping lokacije u opštinama Kladovo (lokalitet Fetislam) i Negotin (lokalitet Kusjak).¹⁸¹

3.3. Donje Podunavlje – lepše lice turizma

U okviru grant šeme projekta Socijalno ekonomski razvoj dunavske regije u Srbiji, koji se finansira iz fondova EU i Austrijske razvojne Agencije (Austrian Development Agency-ADA) pri ambasadi Austrije, opštini Negotin su odobrena sredstva za realizaciju projekta „Donje Podunavlje – lepše lice turizma“ (Changing Face of Tourism Space in Lower Danube). Za nosioca projekta određena je Turistička organizacija opštine Negotin (TOO Negotin), a za partnere u projektu TOO Kladovo i JP „NP Đerdap“. Ukupna vrednost projekta iznosi oko 225.000 evra, od kojih je deo namenjen za uređenje i opremanje pet pešačkih staza u NP „Đerdap“ u iznosu od 30.500 eura. Iz inostranih fondova obezbeđeno je 173.000 evra (73%), dok zajedničko učešće svih partnera iznosi 52.000 evra.¹⁸²

Slika 85. Sredstva obezbeđena iz projekta Katamaran-šetni brod i 10 bicikala

Izvor: <http://www.negotin.rs/vest-projekat-donje-podunavlje-lepse-lice-turizma-2108.htm>
(Posećeno 30.09.2014)

Među projektnim aktivnostima značajno mesto zauzimaju aktivnosti na izgradnji i obeležavanju biciklističkih i šetnih staza, kao i na organizovanju raznih sportsko-rekreativnih manifestacija od kojih se očekuje da će znatno doprineti popularizaciji biciklizma na području NP „Đerdap“ i u opštinama Negotin i Kladovo. Realizacijom projekta ovaj prostor će dobiti 15 obeleženih i turističkim mobilijarom opremljenih biciklističkih i pešačkih staza. Kroz ovaj projekat TOO Negotin dobila je 10 bicikala, katamaran (šetni brod za 20 osoba), dva kanua sa opremom za kanuing i dva gumena čamca. Ovi rekviziti namenjeni su za promociju turističkih potencijala opštine Negotin, sa akcentom na mogućnosti za rekreaciju koje pruža obala Dunava.¹⁸³ Takođe je predviđena i obuka za turističke animatore i lokalno

¹⁸¹<http://www.camping.rs/wp-content/uploads/2013/08/Kamping-turizam-u-Podunavlju-idealna-investicija-za-buducnost.pdf> (Posećeno 30.09.2014)

¹⁸² <http://www.npdjerdap.org/donje-podunavlje-%E2%80%93-lep%C5%A1e-lice-turizma/>
(Posećeno 30.09.2014)

¹⁸³ <http://www.negotin.rs/vest-projekat-donje-podunavlje-lepse-lice-turizma-2108.htm>

stanovništvo, zatim studijsko putovanje za novinare i turističke agencije, kao i čitav niz promotivnih aktivnosti.

Cilj projekta je poboljšanje kvaliteta turističkih usluga i razvoj novih turističkih proizvoda uključivanjem lokalnog stanovništva i svih zainteresovanih strana, što će doprineti ekonomskom i socijalnom razvoju u opštinama Negotin i Kladovo.¹⁸⁴

Realizacija projekta je počela u septembru 2013. godine, a završetak je planiran za 18 meseci (februar 2015. godine).

3.4. Program prekogranične saradnje Bugarska – Srbija „Veni, vino, vici”

Regionalna agencija za razvoj Istočne Srbije (RARIS) pokrenula je projekat „Veni, vino, vici” u okviru IPA Programa prekogranične saradnje Bugarska - Srbija čija je vrednost procenjena na 121.000 evra.

U okviru projekta pripremljena je studija brendiranja novog puta vina - Vidin, Negotin, Knjaževac i Kladovo, čime ovaj sve popularniji turistički proizvod dobija međunarodnu dimenziju.¹⁸⁵

Slika 86. Promotivna brošura projekta „Veni, vino, vici”

Izvor: www.negotin-cafe.com/treci-forum-vinara-u-okviru-projekta-veni-vino-vici

Opšti cilj projekta je zajednički razvoj i promocija prekograničnog turizma na osnovu održivog korišćenja resursa.

Poseban cilj ovog projekta je pružanje podrške integraciji regionalnih vina u prekograničnom turizmu u opštinama Negotin, Knjaževac i Kladovo u istočnoj Srbiji i opštini Vidin u severozapadnoj Bugarskoj.

Očekivani efekti projekta su:

- bolja valorizacija negotinskog vinogorja na turističkoj mapi Srbije,
- podrška proizvođačima vina u opštinama obuhvaćenih projektom,
- edukacija i razmena iskustava u vezi sa promocijom i valorizacijom vinskog puta,
- pozicioniranje regionalnih vina na tržištima Srbije i Bugarske,

(Posećeno 30.09.2014)

¹⁸⁴ <http://www.npdjerdap.org/donje-podunavlje-%E2%80%93-lep%C5%A1e-lice-turizma/>

(Posećeno 30.09.2014)

¹⁸⁵ <http://www.negotin.rs/vest-opstina-negotin-u-projektu-veni-vino-vici-2071.htm>

(Posećeno 30.09.2014)

- podizanje nivoa kvaliteta usluga u ugostiteljskim objektima,
- razvoj i realizacija poslovnih biznis planova.

Realizacija projekta poverena je Zavičajnom muzeju Knjaževac, Privrednoj komori iz Vidina i Regionalnom centru za održivi razvoj i razvoj preduzetništva Timok iz Zaječara.

3.5. Dunavska niska bisera

Srbija, Slovačka, Mađarska, Rumunija i Bugarska su zemlje koje su potpisivanjem sporazuma o saradnji od strane civilnog sektora, opština, lokalnih turističkih organizacija, upravljača zaštićenih područja i ustanova kulture uključene u multiprojekat „Dunavska niska bisera“.

Projekat je inicirala Asocijacija za razvoj naselja i regiona Mađarske, a partneri u projektu su opština Kladovo i JP „NP Đerdap“, kome je namenjena uloga koordinatora dela aktivnosti koje se tiču Zelene turističke rute i saradnje sa drugim zaštićenim područjima uključenim u ovaj projekat. Projekat je dobio podršku Međunarodnog naučnog foruma „Dunav – reka saradnje“ i internacionalnog organizacionog komiteta DaNet.

Glavne aktivnosti ovog međunarodnog projekta biće usmerene na razvoj eko turizma, kulture i ruralnog razvoja.

**Slika 87. Oznaka za IPA prekogranični program
saradnje Mađarska - Srbija**

Izvor: <http://www.icr.rs/projekti/hu-srb-ipa/>

Cilj projekta je povezivanje opština i turističkih organizacija, odnosno naselja na donjem toku Dunava, koja raspolažu istorijskom i prirodnom baštinom koja se može uključiti u generisanje jedne velike zajedničke turističke ponude, radi formiranja turističkog proizvoda namenjenog turistima sa dalekih destinacija, to jest drugih kontinenata.¹⁸⁶

¹⁸⁶ <http://www.npdjerdap.org/np-%C4%91erdap-deo-multiprojekta-dunavska-niska-bisera/>
(Posećeno 30.09.2014)

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Dosadašnji razvoj turizma u svetskim razmerama pokazao je da je prostor bazični element razvoja turizma, kako u domaćem tako i u međunarodnim okvirima. Kvalitet prostora i njegova opremljenost su najznačajnija motivacija za turistička kretanja i njihovu usmerenost. Da bi turizam bio dugoročno održiv, mora biti integralno planiran i kao takav realizovan kroz programe integralnog razvoja turizma i komplementarnih delatnosti turističkih destinacija.

Plansko opredeljenje zasniva se na komplementarnosti zaštite životne sredine i posebnih namena područja i integrisanju aspekta zaštite životne sredine u planska rešenja u vezi sa zaštitom i korišćenjem dobara i resursa, namenom, uređenjem i izgradnjom prostora, razvojem i razmeštajem infrastrukturnih sistema i naselja, upravljanjem otpadom i dr.

Turistička destinacija „Đerdap“ uprkos brojnim komparativnim prednostima u turizmu (opšta prepoznatljivost regiona Dunava i Nacionalnog parka „Đerdap“ u zemlji i inostranstvu, očuvani prirodni resursi, značajni spomenici kulture, srazmerno dobre komunikacije, ljudski potencijal) nije turistički razvijena sredina, ni na odgovarajući način pozicionirana na turističkom tržištu. Izgrađene turističke ponude visokog nivoa nije bilo. U kontrastu sa bogatim i raznovrsnim prirodnim i kulturno istorijskim resursima, postojeća turistička ponuda je ostala relativno uska i usmerena na razvoj samo nekoliko vrsta turističkih proizvoda. Dosadašnji razvoj turizma na ovom području u celini posmatrano, zasnivao se uglavnom na ponudi smeštajnih hotelskih kapaciteta i pratećih izgrađenih turističko- rekreativnih sadržaja u gradskim centrima. Turistički resursi ove destinacije, a posebno Nacionalnog parka „Đerdap“, nedovoljno su iskorišćeni za razvoj različitih oblika turističkih proizvoda. Očigledno je da se ovi kapaciteti i potencijali sa brojnim atrakcijama i izazovima za nove potrebe i interese mogu razvijati u sasvim nove oblike i sadržaje turističkih aktivnosti.

Neophodno je stvoriti uslove za održivi razvoj turizma u smislu zaštite životne sredine od postojećih zagađivača i uspostavljanja mehanizama za obuzdavanje potencijalnih novih zagađivača, rešiti pitanje odlaganja i deponovanja svih vrsta otpada, razvoja komunalne i turističke infrastrukture, izgradnje i opremanja marina, pristana i receptivno - informativnih punktova na Dunavu, izgradnje vizitorskih centara, rekonstrukcije postojećih smeštajnih kapaciteta i izgradnje novih.

Turistička ponuda destinacije baziraće se uglavnom na formiranju turističkog proizvoda i to:

- turizam, sport i rekreacija na Dunavu sa raznovrsnom celogodišnjom ponudom na Đerdapskom jezeru i u Nacionalnom parku (odmori, nautika, kružne ture, ribolov, lov, mesta sa uređenim obalama za rekreaciju i kupanje, panoramski putevi/pogledi Đerdapskom magistralom, Donji Milanovac-Majdanpek, manifestacije na Dunavu i dr),
- kulturni turizam - prvenstveno u smislu: originalne prezentacije uslova življenja drevnih kultura i civilizacija (kulture Lepenskog Vira) i ponude starorimskog nasleđa na potezu Vimincijum, srednjovekovnih tvrđava, spomenika kulture, etno-vrednosti tradicionalnih sela (kružne ture i dr), uz funkcionalnu integraciju turističke ponude okruženja,
- tranzitni turizam - prvenstveno na Dunavu kao međunarodnom plovnom putu Panevropskom koridoru VII, segmentu biciklističkog koridora EuroVelo 6 (trasama

postojećih državnih puteva), kao i koridoru panoramskog turističkog puta Nacionalnim parkom, uz funkcionalnu integraciju turističke ponude okruženja,

- turizam specijalnih interesovanja (speleologija, avanturističke ture, obilazak prerasti, kampovanje, biciklizam, planinarenje i pešačenje, paraglajding i dr) uz funkcionalnu integraciju sa drugim turističkim proizvodima.

Koncept održivog razvoja turizma podrazumeva suštinsko i opšte partnerstvo svih subjekata koji u tom razvoju učestvuju. Kao ključni nosioci mogu biti izdvojeni javni sektor (Vlada, lokalni organi vlasti, paradržavni organi), razni oblici asocijacija (profesionalna udruženja, nevladine organizacije), turistička privreda, lokalna zajednica, mediji, turisti.

To praktično znači da pored lokalnih organa vlasti i turističkih organizacija kao paradržavnih organa, nezavisni pojedinci i kompanije koje rade u turističkoj delatnosti moraju da učestvuju u tom razvojnem procesu. Razvoj mora odražavati stvarne potrebe i želje učesnika u turističkoj delatnosti s jedne strane, a sa druge, preduzeća turističke privrede mogu svojim znanjem i finansijskom podrškom da doprinesu poboljšanju postojećeg stanja.

Uključivanje svih učesnika turističke privrede u proces planiranja i razvoja može se postići na različite načine, a jedan od najčešćih je svakako formiranje profesionalnih udruženja i asocijacija preko kojih bi predstavnici turističke delatnosti aktivno učestvovali u razvojnem procesu, čime bi se stvorio okvir u kojem bi svi mogli da sarađuju, uz istovremeno ravnomerno raspoređivanje opterećenja na sve učesnike u turizmu. Za područje turističke destinacije „Đerdap“ je karakteristično da osnovu turističke organizovanosti još uvek čine uglavnom turističke organizacije opština, koje predstavljaju sponu između javnog i privatnog sektora i drugih delatnosti koje su od značaja za razvoj turizma.

Prema Strategiji razvoja turizma Republike Srbije i Zakonu o turizmu, upravljanje destinacijom predstavlja jedan od najznačajnijih faktora razvoja konkurentnosti same destinacije i ono se zasniva na dogovoru glavnih učesnika turističke privrede te destinacije – od lokalnih vlasti, turističkih preduzeća, organizacija i drugih zainteresovanih strana o tome šta će se i na kom tržištu ponuditi.

U smislu postojećeg Zakona o turizmu, ulogu upravljača na području TD „Đerdap“ za sada obavljaju na lokalitetima poput Lepenskog Vira i Golubačkog grada privredni subjekti doo „Dobro došli u Lepenski vir“ i „Golubački Grad“ doo, čime je učinjen skroman doprinos rastu i održivom razvoju destinacije, imajući u vidu da u postojećem zakonu ne postoji odgovarajući osnov za osnivanje organizacije za upravljanje turističkom destinacijom (DMO). Napori učinjeni od strane državnih organa, lokalne zajednice i institucija kulture na obnovi i zaštiti kulturnih dobara, njihovoj prezentaciji, stvaranju uslova za njihovu turističku valorizaciju i kreiranje složene forme turističkog proizvoda, nameću potrebu za osmišljavanjem organizacione forme, odnosno subjekta koji će presudno uticati na konkurentnost turističkog proizvoda destinacije.

Atraktivnost turističke destinacije „Đerdap“ zahteva organizaciju koja treba da utiče na konkurentnost turističke ponude, odnosno da preuzme odgovornost za upravljanje turističkim procesima koji su izvan domena tradicionalnih subjekata turizma, kao i da evidentira, opredeljuje, usmerava i vrši prioritizaciju svih programa i projekata od značaja za održivi razvoj destinacije.

LITERATURA I OSTALI IZVORI

1. Amidžić L., 2005, „Nacionalni parkovi Srbije“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd.
2. Amidžić L., 2011, „Vodič za upravljanje zaštićenim područjima“, Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja, Fakultet za primenjenu ekologiju „Futura“, Fondacija za ekološke akcije „Green Limes“, Beograd.
3. Amidžić L., (i dr.), 2011, „Zaštićena prirodna dobra Srbije“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja, Beograd.
4. Borisov M., Banković R., 2011, „Primena GIS sa aspekta multifunkcionalnosti“, Vojnotehnički glasnik Vol. LIX, No 2, UDK: 528.94:004; 007:528.9):004, Vojnogeografski institut, Beograd.
5. Bujdić-Krečković J., 2013, „Čudesna prirodna i kulturna baština“, Turistički vodič kroz NP „Đerdap“, JP „Nacionalni park Đerdap“, Donji Milanovac.
6. Burrough P., McDonnel R., 2006, „Principi geografskih informacionih sistema (Principles of Geographical Information Systems 2e Spatial Information Systems and Geostatistics)“, Građevinski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
7. Čolić R., Radosavljević Z., Joksić M., 2001, „Zaštita i unapređenje kvaliteta životne sredine u procesu planiranja“, u: „Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine: Zbornik radova“, Asocijacija prostornih planera Srbije, Beograd.
8. Deroko A., 1950, „Srednjevekovni gradovi Srbije“, Prosveta, Beograd.
9. Evers H.D., Genschick S., & Schraven, B. 2010, „Constructing Epistemic Landscapes: Methods of GIS-based mapping“, The IUP Journal of Knowledge Management, 8 (3), 6-23. p.14.
10. Genov G., „Upravljanje turističkim destinacijama na lokalnom nivou“, Ministarstvo trgovine, turizma i usluga RS, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment - Univerzitet Singidunum, Beograd, Powerpoint prezentacija.
11. Informator o radu JP „Nacionalni park Đerdap“, 2014, JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.
12. Janićijević J., 2005, „Kulturna riznica Srbije“, Izdavačka zadruga IDEA, Beograd.
13. Jovanović V., 2009, „GIS orijentisane turističke – prostorno vremenske analize kao podrška održivom razvoju“, Naučni časopis „Singidunum revija“ Vol.6/No.1, Beograd.
14. Jovanović V., Đurđev B., Srđić Z., Stankov U., 2012, „Geografski informacioni sistemi“, Univerzitet Singidunum, Beograd, Univerzitet u Novom Sadu, N. Sad.
15. Jovanović V., Njeguš A., 2008, „The Application of GIS and its Components in Tourism“, Yugoslav Journal of Operations Research Belgrade, Vol. 18 /No.2.
16. Jovanović V., Delić U., 2010, „Karakteristike manifestacija i njihov uticaj na razvoj turizma u Srbiji“, Naučni časopis „Singidunum revija“ Vol.7/No.2.
17. Jovičić D., 1997. „Razvoj turizma i zaštita prirode u nacionalnim parkovima“, Velarta, Beograd.
18. Jovičić D., 2000, „Turizam i životna sredina-koncepcija održivog razvoja“, Zadužbina Andrejević, Beograd.
19. Kamping potencijali Srbije, „Mapiranje Srbije u potrazi za atraktivnim, novim kamping lokalitetima“, 2013, Kamping asocijacija Srbije, Beograd.

20. Karović G., 2004, „Podvodno arheološko nasleđe“, u: „Voda -smisao trajanja“, Dani evropske baštine u Srbiji, Ministarstvo kulture i Društvo konzervatora Srbije, Beograd.
21. Lokalna strategija održivog razvoja opštine Kučevo 2009-2013. godine, 2009, Opština Kučevo, Kučevo.
22. Maksin M., 2010, „Granični kapacitet turističkog prostora“, 6. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2010, Univerzitet Sinergija, Bjeljina.
23. Maksin M., 2012, „Podrška zakonskog osnova zaštiti životne sredine turističkih područja u Srbiji“, 10. Međunarodni skup sa Sinergija 2012, Univerzitet Sinergija, Bjeljina.
24. Maksin M., 2012, „Turizam i prostor“, Departman za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, Beograd.
25. Maksin-Mičić M., Pucar M., Korać M., Milijić S., 2009, „Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu“, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, Beograd.
26. Maksin M., Pucar M., Milijć S., Korać M., 2011, „Održivi razvoj turizma u Evropskoj Uniji i Srbiji“, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd.
27. Marketing plan opštine Golubac u oblasti turizma, 2010, Stalna konferencija gradova i opština, Golubac.
28. Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“, 2007, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd.
29. Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Srbiji – Izvod iz master plana, 2011, UNWTO.
30. Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“, 2006, Naučno-istraživački centar Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd.
31. Odluka o proglašenju Turističkog prostora „Lepenski Vir“, 2011, „Službeni glasnik RS“, br. 14, Beograd.
32. Odluka o utvrđivanju nepokretnih kulturnih dobara od izuzetnog značaja i od velikog značaja, 1979, „Službeni glasnik RS“, br. 14, Beograd.
33. „Odgovorni i održivi razvoj turizma u XXI veku - Agenda 21 za turističku privredu i Opšti etički kodeks u turizmu“, 2001, Centar za odgovorni i održivi razvoj turizma CenORT, Beograd.
34. „Opštine i regioni u Republici Srbiji“, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 i 2013, Republički zavod za Statistiku, Beograd.
35. Plan upravljanja NP „Đerdap“ za period 2011-2020. godina, 2012, JP „Nacionalni park Đerdap“, Donji Milanovac.
36. Popesku J., 2011, „Menadžment turističke destinacije“, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, Beograd.
37. Popesku J., 2009, „Destinacijske menadžment organizacije kao oblik upravljanja razvojem turističkih destinacija“, 1. Naučni skup sa međunarodnim učešćem Sinergija 2009, Univerzitet Sinergija, Bjeljina.
38. Program razvoja održivog ruralnog turizma u Republici Srbiji, 2011, „Službeni glasnik RS“, br. 85, Beograd.
39. Prostorni plan područja posebne namene Nacionalnog parka „Đerdap“, 2012, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd.
40. Prostorni plan Republike Srbije, 2010, „Službeni glasnik RS“, br. 88, Beograd.
41. Prijava projekta za Nacionalni investicioni program RS za 2008. godinu, Arheološki lokalitet „Lepenski Vir“ - turistička infrastruktura, 2007, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja - Sektor za turizam, Beograd,

42. Peter A., Burrough & Rachael A, McDonnell, 2006, „Principi Geografskih informacionih sistema“, Građevinski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd,
43. Radojčić N. i Vasić V., 2003, „Arheološko putovanje Đerdapom“, Narodni muzej Beograda & Ekolibri, Beograd.
44. Radosavljević, U., Mrdenović, T., Krell, S., & Pavić, J., 2010, „Plan for tourist valorization of Golubac Fortress“, Belgrade, Serbia: Faculty of Architecture University of Belgrade, GTZ.
45. „Statistički godišnjak Republike Srbije“, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 i 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd.
46. Stojić - Karanović., E., 2005, „Dunav - reka saradnje“, Beograd, Međunarodni naučni forum „Dunav - reka saradnje“, Beograd.
47. Stojić Karanović E., 2007, Izvorni naučni rad „Regionalna i prekogranična saradnja za održivi razvoj Srbije“, UDK: 353.1.001.6 (497.11), Biblid 0025-8555,59(2007), Vol. LIX, br. 2-3, str. 340-375.
48. Stojkov B., 1998, „Pokazatelji održivosti u prostornom planiranju“, u: „Korišćenje resursa, održivi razvoj i uređenje prostora“, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd,
49. Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Golubac za period 2010. do 2014. godine, 2008, Opština Golubac, Golubac.
50. Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Majdanpek 2010-2014, 2010, Opština Majdanpek, Majdanpek.
51. Strategija održivog razvoja opštine Kladovo 2010-2020. godina, 2010, Opština Kladovo, Kladovo.
52. Strategija održivog razvoja opštine Negotin za period 2012-2021. godine, 2012, Opština Negotin, Negotin.
53. Strategija razvoja turizma RS, 2006, „Službeni glasnik RS“, br.91, Beograd.
54. Studija opravdanosti za proglašenje arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“, Opština Majdanpek, Majdanpek.
55. Studija opravdanosti za proglašenje turističkog prostora „Tvrđava Golubački grad“, Opština Golubac, Golubac.
56. Studija regionalnog razvoja turizma Potisja „Turizam i aktivnosti slobodnog vremena u funkciji održivog razvoja Potisja“, 2010, Fakultet za sport i turizam – TIMS, Novi Sad.
57. Štetić, S., 2000, „Poslovanje turističkih agencija“, Savezni centar za unapređenje hotelijerstva i ugostiteljstva, Beograd.
58. Vasić B., Vojnović S., Stefanović M., 2008, „Nepoznati Dunav – Vodič za Srbiju“, Turistička organizacija Vojvodine, Novi Sad.
59. Voerkelius U., Glavina J., Sprecht-Mohl C., Schilcher M., 2008, „GIS priručnik za lokalne samouprave u Srbiji, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH“, Stalna konferencija gradova i opština /SKGO/, Beograd.
60. Vujinović R., 1995, „Vode Srbije“, Građevinska knjiga, Beograd.
61. Zagorac D., 2011, „Kulturno-istorijska baština nacionalnih parkova u Srbiji“, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.
62. Zakon o prostornom planu Republike Srbije od 2010 do 2020. godine, 2010, „Službeni glasnik RS“, br. 88, Beograd.
63. Živković R., 2009, „Ponašanje i zaštita potrošača u turizmu“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Beograd.

Internet sajтови

64. <http://www.aarhussu.rs/docs/usvojeni-propisi/ostali-propisi/Informacija-o-protivpravnoj-izgradnji- objekta-u-nacionalnim-parkovima-i-drugim-zasticenim-podrucjima.pdf> (Posećeno 24.08.2014)
65. <http://www.arheo-amateri.rs/2012/02/lokaliteti/lepencki-vir/> (Posećeno 12.09.2014)
66. <http://www.019.rs/biznis-portal-istocne-srbije/negotin/379-lira-turisticka-agencija> (Posećeno 28.08.2014)
67. http://www.camping.rs/dunav/movie_srpski.swf (Posećeno 28.08.2014)
68. <http://www.camping.rs/sr/o-nama/misija-i-vizija/> (Posećeno 28.08.2014)
69. www.camping.rs/sr/projekti/razvoj-ekoturizma-u-zasticenim-podrucjima-donjeg-podunavlja (Posećeno 30.09.2014)
70. <http://www.camping.rs/wp-content/uploads/2013/08/Kamping-turizam-u-Podunavlju-idealna-investicija-za-buducnost.pdf> (Posećeno 30.09.2014)
71. http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf (Posećeno 10.08.2014)
72. http://www.ciklonaut.com/projekti/DBR/dbr_signalizacija.htm
73. <http://danube-cooperation.com/forum/> (Posećeno 28.08.2014)
74. <http://www.danubecc.org/index.php?pg=about-us> (Posećeno 25.08.2014)
75. <http://www.danube-river.org/en/about-us> (Posećeno 25.08.2014)
76. <http://www.denzor.rs> (Posećeno 28.08.2014)
77. <http://www.dgt.uns.ac.rs/oglasna/lovistagis.pdf> (Posećeno 14.09.2014)
78. www.dobrodoslunemacku.org/partneri/gtz.html
79. <http://www.dunavskastrategija.rs/sr/?r=1> (Posećeno 30.08.2014)
80. <http://www.e-drustvo.org/proceedings/YuInfo2008/html/pdf/018.pdf> (Posećeno 14.09.2014)
81. www.ekapija.com/Putevima-rimskih-careva-i-dunavskim-putevima-vina (Posećeno 30.09.2014)
82. <http://www.evropa.gov.rs/CBC/PublicSite/Default.aspx> (Posećeno 12.09.2014)
83. <http://www.etc-corporate.org/?page=about-etc> (Posećeno 25.08.2014)
84. <http://www.geografija.rs/nacionalni-parkovi/djerdap/derdap-proglasenje-i-zone-zastite/> (Posećeno 30.09.2014)
85. <http://www.hores.org.rs> (Posećeno 28.08.2014)
86. <http://geoinformator.wordpress.com/2011/11/20/gis/> (Posećeno 14.09.2014)
87. www.glassrbije.org/projekat-kulturne-rute-srednjeg-i-donjeg-podunavlja (Posećeno 13.09.2014)
88. <http://www.golubac.org.rs/1501/odrzana-prva-sednica-skupstine-preduzeca-tvrđjava-golubacki-grad- doo/> (Pregledano 13.09.2014)
89. <http://www.golubac.org.rs/upoznajte-golubac/struktura-preduzeca/> (Posećeno 24.08.2014)
90. <http://www.iccaworld.com/abouticca.cfm> (Posećen 25.08.2014)
91. <http://infocentarsrbije.com/djerdapsko-jezero> (Posećeno 12.08.2014)
92. http://www.ingkomora.org.rs/glasnik/13/?id=cl13_061 (Posećeno 30.08.2014)
93. <http://www.invest.negotin.rs/poljoprivreda.htm> (Posećeno 24.08.2014)
94. www.invest-serbia.info/municipality (Posećeno 24.08.2014)
95. <http://www.kucevo.rs/turizam-i-privreda/privreda.php> (Posećeno 24.08.2014)
96. http://www.majdanpek.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=75 (Posećeno 24.08.2014)

97. http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/Projekat_Revit_Golubacka_tvrđjava.pdf (Posećeno 30.09.2014)
98. www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/prostori-narodnog-muzeja/muzej-lepenski-vir (Posećeno 30.09.2014)
99. <http://www.negotin.rs/vest-opstina-negotin-u-projektu-veni-vino-vici-2071.htm> (Posećeno 30.09.2014)
100. <http://www.negotin.rs/vest-projekat-donje-podunavlje-lepse-lice-turizma-2108.htm> (Posećeno 30.09.2014)
101. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:37121>
102. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:335442-Novi-zivot-za-Lepenski-vir> (Posećeno 12.09.2014)
103. <http://www.npdjerdap.org/priroda/fauna/> (Posećeno 12.08.2014)
104. http://www.npdjerdap.org/publikacije/odluka_o_naknadama_2011.pdf (Posećeno 22.08.2014)
105. www.npdjerdap.org/razvoj-ekoturizma-u-zasticenim-prirodnim-podrucjima-regije-donjeg-podunavlja (Posećeno 30.09.2014)
106. <http://www.npdjerdap.org/donje-podunavlje-%E2%80%93-lep%C5%A1e-lice-turizma/> (Posećeno 30.09.2014)
107. <http://www.npdjerdap.org/np-%C4%91erdap-deo-multiprojekta-dunavska-niska-bisera/> (Posećeno 30.09.2014)
108. http://www.panacomp.net/srbija?mesto=srbija_rajacke%20pimnice (Posećeno 25.08.2014)
109. <http://www.rbk-negotin.net/index.php/nase-ciklovanje/89-eurovelo> (Posećeno 28.08.2014)
110. http://www.rrazlatibor.co.rs/psd/publikacije/predlog_modela.pdf (Posećeno 10.08.2014)
111. <http://sedmicaplus.rs/> (Posećeno 28.08.2014)
112. <http://www.srbijasume.rs/upravzasprir.html> (Posećeno 08.09.2014)
113. www.virtuelnimuzejdunava.rs/serbia/informations/pe-djerdap-national-park-.499.html (Posećeno 20.08.2014)
114. <http://http://srbijacentar.com/yuta> (Posećeno 28.08.2014)
115. <http://www.srbija.travel/destinacije/putevi-vina/put-vina-negotin/> (Posećeno 25.08.2014)
116. <http://www.seecult.org/vest/otvaranje-centra-za-posetioce-muzeja-lepenski-vir> (Posećeno 30.09.2014)
117. <http://www.serbiacotour.rs/sr/zasticena-podrucja/djerdap/aktivnosti/setnje-i-planinarenje> (Posećeno 28.08.2014)
118. <http://static.astronomija.co.rs/suncsist/planete/zemlja/razvoj/razvoj.htm> (Posećeno 10.08.2014)
119. <http://www.togolubac.rs/manifestacije/> (Posećeno 24.08.2014)
120. <http://www.turizamiputovanja.com/turisticka-destinacija/> (Posećeno 10.08.2014)
121. <http://www.tokucevo.org/#> (Posećeno 24.08.2014)
122. <http://www.tokucevo.org/opstinakucevo.htm> (Posećeno 24.08.2014)
123. <http://www.toon.org.rs/desavanja/> (Posećeno 24.08.2014)
124. http://www.toon.org.rs/s_manifestacije.php (Posećeno 24.08.2014)
125. http://www.toon.org.rs/s_rekreacija.php (Posećeno 28.08.2014)
126. <http://www.toom.rs/index.php?mainAction=showPage&pageid=3101&mark=5> (Posećeno 24.08.2014)
127. www.urbel.com/documents/info26-tema (Posećeno 14.09.2014)

127. <http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanova-tabla--tabula-traiana-.79.html> (Posećeno 12.08.2014)
128. <http://www.virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/arheoloska-mapa-dunava/trajanov-most.83.html> (Posećeno 12.08.2014)
129. http://sr.wikipedia.org/sr/Agenda_21 (Posećeno 10.08.2014)
130. sr.wikipedia.org/sr/Географски_информациони_систем (Posećeno 14.09.2014)
131. <http://sr.wikipedia.org/sr/Negotin> (Posećeno 24.08.2014)
132. http://sr.wikipedia.org/sr/Zemaljski_samit (Posećeno 10.08.2014)
133. <http://www.yellowpages.rs/sr/turisticke-agencije/negotin> (Posećeno 28.08.2014)

PRILOZI

Prilog 1. Spisak tabela

1. Naknade prema nameni, jedinici mere i obračunskom periodu za delatnost turizma, ugostiteljstva, sporta i rekreacije
2. Cenovnik turističkih usluga JP „NP Đerdap“
3. Pregled finansijskih sredstava za sprovođenje Plana upravljanja u periodu 2011-2020. godine
4. Prostorni obuhvat PPPPN NP „Đerdap“
5. Bruto domaći proizvod po regionima, 2011/ Gross domestic product by regions, 2011
6. Prosečne zarade bez poreza i doprinosa po zaposlenom na području TD „Đerdap“ u periodu 2006-2013. godine
7. Kapaciteti za smeštaj turista u 2013. godini na području TD „Đerdap“ – po opštinama
8. Kapaciteti za smeštaj turista u 2013. godini na području TD „Đerdap“ - ukupno
9. Turistički promet na području TD „Đerdap“, po opštinama u periodu 2006-2013. godine
10. Prosečna dužina boravka turista na području TD „Đerdap“, po opštinama u periodu 2006-2013. godine
11. Tržišno pozicioniranje projekta zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“
12. Veze Projekta zaštite i revitalizacije arheološkog lokaliteta „Lepenski Vir“ sa nacionalnim, regionalnim i lokalnim strateškim prioritetima
13. Predlog tržišnog pozicioniranja Tematskog kulturno-istorijskog centra „Golubački grad“ i budući razvoj turističkih proizvoda

Prilog 2. Spisak grafikona

1. Šematski prikaz osnovnih elemenata turističke destinacije
2. Bruto domaći proizvod po regionima, % učešća regiona u BDP Republike Srbije u 2011. godini
3. Bruto domaći proizvod po regionima, po stanovniku u 2011. godini
4. Prosečna zarada po zaposlenom na području TD „Đerdap“ u periodu 2006-2013. godine
5. Turistički promet na biciklističkoj stazi „EuroVelo 6“ u periodu 2008-2013. godine

6. Broj ležaja prema vrsti ugostiteljskih objekata za smeštaj u 2013. godini na području TD „Đerdap“
7. Turistički promet na području TD „Đerdap“ po opštinama iskazan brojem dolazaka u periodu 2006 - 2013. godine
8. Turistički promet na području TD „Đerdap“ po opštinama iskazan brojem noćenja u periodu 2006 - 2013. godine
9. Prosečna dužina boravka turista na području TD „Đerdap“ po opštinama u periodu 2006 – 2013. godine

Prilog 3. Spisak slika

1. Dokument „Naša zajednička budućnost“ (Our Common Future)
2. Dokument „Agenda 21“
3. Destinacijska menadžment organizacija
4. Mapa NP „Đerdap“, zona zaštite i rezervati prirode
5. Saglasnost na Odluku o naknadama za korišćenje zaštićenog područja NP „Đerdap“
6. Ulaz u NP „Đerdap“ – primarni ulaz Golubački grad
7. Međusobni odnosi između različitih disciplina i GIS-a
8. Komponente geografskih informacionih sistema
9. Integracija podataka- tabele, grafikoni, prostorni podaci
10. Tematska karta - Prostorno – funkcionalno strukturiranje TP Srbije
11. Mapa manifestacija u Srbiji
12. Karta Područje prostornog plana (PPPPN NP „Đerdap“)
13. Grafički prikaz područja Prostornog plana (Obuhvat PPPPN NP „Đerdap“)
14. Karta plovnog puta Dunava u okviru evropskih kruzing puteva
15. Đerdapska klisura
16. Pančičev maklen
17. Orah
18. Zlatna paprat
19. Srna
20. Jarebica
21. Velika bela čaplja
22. Lepenski Vir
23. Trajanova tabla
24. Trajanov most
25. Golubački grad
26. Tvrđava Fetislalm
27. Manastir Bukovo
28. Manastir Vratna
29. Manastir Koroglaš
30. Međunarodno takmičenje u jedrenju
31. Majdan art
32. Zlatna bućka Đerdapa
33. Hidroelektana „Đerdap I“
34. Vinogradi, Negotin
35. Rajačke pivnice
36. Marina u Golupcu
37. Plaža u Golupcu
38. Šetna staza Bosman – Sokolovac

39. Informativne table za bicikliste
40. Marina u Donjem Milanovcu
41. Plaža u Donjem Milanovcu
42. Kanjon Boljetinske reke
43. Pogled pri spustu sa Čoka Njalte
44. Pogled na Dunav sa Malog Štrpca
45. Panorama grada Kladova, pogled na jezera
46. Marina u Kladovu
47. Sportski centar „Jezero“
48. Gradska plaža u Kladovu
49. Mokranjske stene
50. Planinska staza na Deli Jovanu
51. Sportska hala u Kučevu
52. Fudbalski stadion u Kučevu
53. Hotel „Golubački grad“, Golubac
54. Hotel „Rudnik“, Kučevo
55. Hotel „Lepenski vir“
56. Sportski tereni
57. Hotelski bazen
58. Hotel „Aquastar Danube“, Kladovo
59. Hotel „Đerdap“, Kladovo
60. Karta Omladinskog kampa „Đerdap“
61. Omladinski kamp „Đerdap“
62. Hotel „Beograd“
63. Turistička mapa opštine Golubac
64. Turističko – saobraćajna karta opštine Kučevo
65. Turistička karta opštine Majdanpek
66. Turistička mapa opštine Kladovo
67. Mapa sela opštine Negotin
68. Ribarsko-lovačko naselje na Lepenskom Viru u prošlosti
69. Svetilišta Lepenskog Vira, arheološko iskopavanje 1968. godine
70. Prvobitna drvena krovna zaštita Lepenskog vira
71. Postavljanje zaštitne konstrukcije na lokalitetu „Lepenski Vir“
72. Izgradnja Centra za posetioce na lokalitetu „Lepenski Vir“
73. Centar za posetioce – Muzej „Lepenski Vir“ (mrežasti krovni pokrivač)
74. Nagrada za autorsku arhitekturu - Centar za posetioce „Lepenski Vir“
75. Centar za posetioce „Lepenski Vir“
76. Grafički prikaz granica TP „Lepenski Vir“
77. Sadašnji izgled Golubačke tvrđave
78. Tlocrt Golubačkog grada/tvrđave
79. Vizitorski centar
80. Amfiteatar na prostoru starog kamenoloma
81. Tunel kroz Golubačku tvrđavu nakon izmeštanja puta – klub, restoran
82. Marina – pristan za čamce
83. Mapa „Kulturne rute Srednjeg i Donjeg Podunavlja“
84. Razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima – publikacija
85. Kamping odmorište „Toma“, Golubac
86. Sredstva obezbeđena iz projekta Katamaran-šetni brod i 10 bicikala
87. Promotivna brošura projekta „Veni, vino, vici“
88. Oznaka za IPA prekogranični program saradnje Mađarska - Srbija